

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

DIVADELNÍ FAKULTA

Bakalářský program

Scénografie alternativního a loutkového divadla

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PRŮVOD VE VZTAHU K PROSTORU A ÚČASTI

Iva Bartošová

Vedoucí práce : Mgr. Tomáš Procházka

Oponent práce: MgA. Jan Bažant, Ph.D.

Datum obhajoby:

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2021

THE ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

THEATRE FACULTY

Bachelor program

Stage Design of Alternative and Puppet Theatre

BACHELOR THESIS

**PROCESSION IN RELATION TO SPACE AND
PARTICIPATION**

Iva Bartošová

Consultant: Mgr. Tomáš Procházka

Opponent: MgA. Jan Bažant, Ph.D.

Date of defense:

Assigned academic title: BcA.

Prague, 2021

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/magisterskou/disertační práci na téma

vypracoval(a) samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Abstrakt

Tématem této práce je průvod v kontextu rituálů, lidových slavností a uměleckých akcí. Autorka skládá vedle sebe různé události, které průvod zahrnují a porovnává je v několika ohledech. Popisy událostí jsou založeny na vlastní zkušenosti nebo vyprávění. Práce se také pokouší postihnout základní charakteristiky průvodu vzhledem k pojmům folkloru a tradice. V druhé části práce autorka reflektuje autorskou událost *Falický průvod* a hledá pro ni nové způsoby existence na základě předchozího výzkumu.

Abstract

The topic of this work is a procession, focused on rituals, folk feasts and artistic events. The author juxtaposed selected events comprising of a procession and made comparisons in several categories. Event descriptions are based on personal experience or interviews with close relatives or participants. The work also tries to depict the basic characteristics of a procession due to the concepts of folklore and tradition. In the second part of this work, the author reflects on the author's event *Phallic procession* and look for new ways of its existence based on previous research.

Obsah

1. Úvod	1
2. Průvod a jeho specifika	2
2.1 Prostor průvodu	3
2.2 Účastníci průvodu	8
2.3 Specifika průvodu podle druhu událostí	10
2.4 Slavnosti a rituály v dnešní společnosti	12
2.4.1 Pojmy folklor a tradice	14
2.4.2 Práce s estetikou v tradicích a umění	17
2.5 Od funkce rituální k funkci estetické	19
2.5.1 Průvod a pohyb krajinou v umělecké praxi	20
3. Konkrétní události	22
3.1 Vynášení Mařeny v tradici SSHS	24
3.2 Pust v Matulji	26
3.3 Ježovské hody	32
3.4 Staroboleslavská pouť Vojty Horálka	37
3.5 Procesí Adély Součkové	40
3.6 Ištar	42
3.7 Evangelium podle houslí	43
4. Falický průvod	45
4.1 Kontext vzniku	45
4.2 Popis projektu	47
4.3 Mezi vážností a srandou	52
4.4 Recyklace folkloru	53
4.5 Spoluúčast a spolupráce	55
4.5.1 Práce s účastníky	57
4.6 Falická a vulvární symbolika	59
4.7 Pokračování?	60
5. Závěr	62
6. Přílohy	63
7. Seznam použitých pramenů a literatury	90

*Děkuji svému vedoucímu práce Tomáši Procházkovi,
svému vedoucímu pedagogovi Janu Bažantovi a Jakubu Vaňkovi za velkou pomoc
na dokončování práce. Všem lidem, kteří se mnou vedli rozhovory o průvodech,
jmenovitě Vojtěchu Horálkovi, Marii Bartošové, Michaele a Ludmile Jančovým.
A všem spolupořadatelům Falického průvodu*

1. Úvod

Průvod mě zajímá jako velmi specifické místo pro setkání a sdílení s dlouhou a bohatou tradicí a stejně bohatou řadou způsobů jak a za jakým účelem jej provádět. Ráda bych prozkoumala společné vlastnosti i odlišnosti průvodů v uměleckých akcích a lidových tradicích. Budu na ně nahlížet jak z pohledu účastníka, tak pořadatele. Chtěla bych po této cestě dospět až k reflexi *Falického průvodu*, akce, která balancuje někde na pomezí lidovosti a uměleckosti. Prozkoumat motivace a potřeby, díky kterým vznikla.

První část věnuji teoretickým úvahám o prostoru, účasti, rituálu, folkloru a tradici, skrze něž bych ráda vyznačila perspektivu, kterou nahlížím na konkrétní akce popisované v druhé části a na *Falický průvod* popisovaný v části třetí. Jednotlivé popisy se od sebe značně liší, podle mého subjektivního postoje k akci, dohromady vytváří spíš koláž než souvislý text. Snažím se v nich ale dávat důraz na co nejpřesnější vykreslení události ve všech ohledech, které jsem zkoumala, aby čtenář dostal prostor pro vlastní úsudek. A ze snahy nerozbit teoretickým rozbořem kouzlo akce samé.

2. Průvod a jeho specifika

Položila jsem si otázku, co je hlavními znaky průvodu a co má většina z nich společné? Průvod se definuje jako „*uspořádaný zástup lidí jdoucích za nějakým společným cílem nebo někoho doprovázejících*“¹. Zásadní je společný pohyb skupiny. Účastníci mohou být někým vedeni nebo společně mířit k cíli. Dochází k společnému fyzickému prožívání. Při chůzi udržují sjednocené tempo, rytmus a směr. K tomuto základnímu nastavení se mohou přidat i další společně vykonávané činnosti – zpěv, tanec, konzumace pití a jídla, nošení rekvizit atd.

Velmi důležitý je při tom společný mentální cíl, který skupinu vede do toho fyzického. Díky sdílení se v průběhu cesty hromadí energie, kterou lze různě animovat, směřovat a tvarovat stejně jako průvod, který připomíná jakousi živou hmotu.

Společná fyzická aktivita (ať už v podobě manuální činnosti nebo chůze) postupně uvolňuje mysl a účastníci se dostávají tzv. na stejnou vlnu. Podobný pocit můžeme zažít například při procházce, kdy se najednou hovor uvolní a plyne s rytmem kroků, jako by se mu uvolňovaly z cesty všechny překážky.

¹ <https://www.nechybujete.cz/slovník-soucasne-cestiny/pr%C5%AFvod>

2.1 Prostor průvodu

Krajina jako scénografie průvodu. Průvod není jen o setkání lidí v určitém prostoru, s prostorem, ale také prostoru s lidmi. Vzájemně spolu komunikují, vedou dialog.

Pohyb v krajině

Putování má odedávna mezi lidmi své místo. Je to čas, který naplňujeme tělesným prožíváním krajiny. Pro tu chvíli krajině odevzdáváme své tělo a potýkáme se s jejím měřítkem, zatímco mysl se může odpoutat. Pro účastníka má cesta, kterou urazí, význam sama v sobě. Nepodstupuje ji pouze za účelem někam dojít, ale projít tuto danou trasu. Svou chůzí mapuje a zároveň poznamenává prostor, kterým se pohybuje. V kontextu události, díky které jde s průvodem, se pro něj prostor proměňuje, mění své významy. Místa, která byla pro něj čistě účelová najednou dostávají nové souvislosti, které setrvávají ještě nějakou dobu po události.² Trvání průvodu nebo pouti není vymezeno časově, ale délkou trasy, která se musí urazit. Toto nastavení může účastníka odpoutat od úzkostného měření času a koncentrovat ho na vykonání činnosti, která je jasně daná.

Při chůzi nebo jiné tělesné aktivitě má účastník šanci zapojit se celým svým tělem (fyzicky i mentálně) a snáze dochází k propojení skupiny. I díky tomu, že se jedná o univerzální zkušenost.

Kontrast městské a vesnické krajiny

*„Zatímco se obec šíří horizontálně, individuální úspěch se měří vertikálním směrem“.*³

Vztah městského člověka ke krajině je naprosto odlišný od člověka, který se živí zemědělstvím. Člověk žijící z půdy je na krajině životně závislý – což znamená vzájemnou každodenní spjatost. Závislost městského člověka na půdě je nepřímá, krajinu (nemusí to být nutně příroda, ale v podstatě jakákoliv neobydlená oblast) vnímá většinou jako prázdné místo, které může využít k odpočinku a jiným aktivitám. Tento

² „V přírodním divadle neexistovalo místo, připravené a vyhrazené pouze pro představení, které by předtím každodenně neplnilo úkoly spjaté se životem společenství. Naopak – představení se konalo prostě tam, kde se lidé běžně bavili, modlili a pracovali. (...) Speciální, posvátný prostor s určitými charakteristickými vlastnostmi vznikal teprve během představení. (...) Stávalo se tedy, že nějaké běžně užívané místo, které plnilo různé obvyklé společenské funkce, získávalo nezvyklé, symbolické i magické významy tím, že se na něm odehrávalo představení. (...) obvyklé místo se prostřednictvím divadelního obřadu mění v místo „zvláštní“. Do všedního lidského života proniká mytický a mystický řád.“ In BRAUN, K. *Druhá divadelní reforma?*, s. 82.

³ NORBERG-SCHULZ, Ch. *Genius loci – krajina, místo, architektura*, s. 73.

čas je pro něj často krátký a nezávazný a podle toho se proměňuje i jeho chování v krajině.

Pokud se konaly nějaké rituály v krajině, vztahovaly se přímo k místu konání (vynášení Morany, svěcení polí, Zvončari...). Nemuselo tomu tak být ze symbolických, ale praktických důvodů. Nešlo jen o krásu krajiny, ale také o úsilí o její přízeň a vytvoření vzájemného vztahu. Vynášení Morany (případně smrti či zimy) bylo odpovědí na dlouhé a vyčerpávající zimní dny, se kterými už se všichni potřebovali rozloučit. A přinášení *májíčku* do vesnice znamenalo naději, že s sebou přináší jaro, novou dávku života pro pole a zahrady.

veřejný prostor

Průvod se odehrává ve veřejném prostoru.⁴ Podle „interakcionistů, vzniká veřejný prostor skrze interakci mezi uživateli daného místa. Veřejný prostor se tedy neustále vytváří a mění. Skrze každodenní jednání aktérů jsou prostoru připisovány významy“⁵. Vstupem do veřejného prostoru jednak přinášíme něco prostoru (odevzdáváme mu něco ze sebe), jednak necháváme prostor působit na nás. Je to nevyzpytatelné místo, právě kvůli neustálé proměně vstupů proudících uživatelů. Veřejný prostor má tu vlastnost, že něco do sebe naprosto pohltí a nechá bez povšimnutí zaniknout, jinou věc naopak mnohonásobně zvýrazní. Nedá se na něj spolehnout, protože závisí vždy na nové konstelaci, která se v prostoru vytvoří. Právě proto, že veřejný prostor neslouží jen jednomu účelu a jeho uživatelé se v něm neustále proměňují, vznikají stále nová setkání, která se mohou buďto odehrát bez povšimnutí, nebo rozvinout (proměnit) v další situaci, vztah. Veřejný prostor je scéna plná potenciálních situací, „je prázdnem, kde se může odehrát něco nečekaného.“⁶ Průvod je tedy v takovém prostředí vystaven neustálému dialogu/komunikaci.⁷

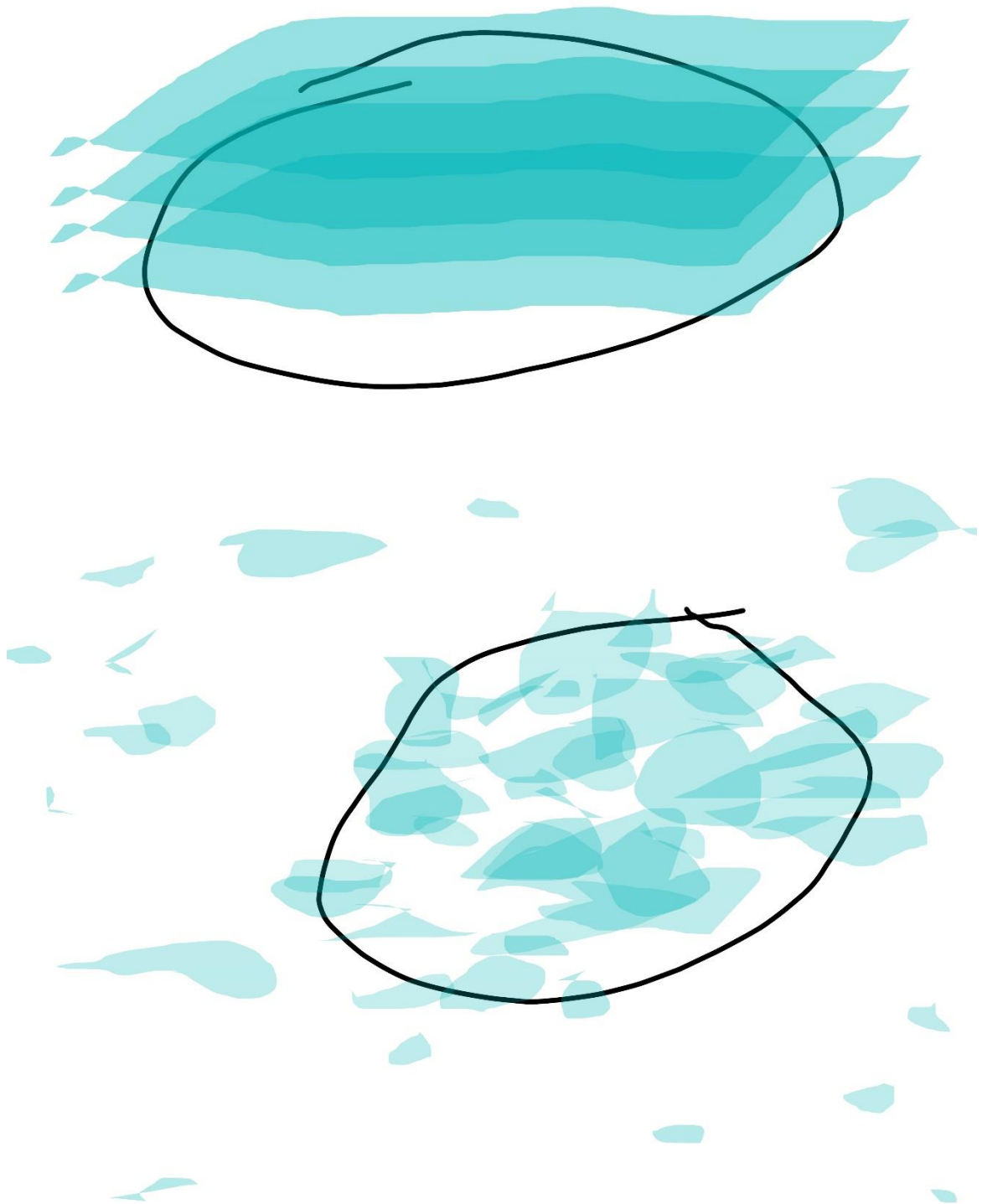
⁴ <http://www.uzemi.eu/pojmy/verejny-prostor> definice podle Katedry Urbanismu a územního plánování: „Veřejný prostor je prostorem života společnosti, prostorem společenské komunikace. Je místem, kde se společnost „děje“, kde dochází ke kontaktům a komunikaci mezi lidmi, ke sdílení, inspiraci a vzniku všeho, co přesahuje jedince. (...) Tento prostor je prostorem otevřeným ve velice širokém smyslu slova: je přístupný všem členům dané společnosti, ale též prostorem, kde se tato společnost otevírá věcem a lidem cizím; tento prostor je též otevřený širokému spektru aktivit a využití; (...) V současné době rozlišujeme dva základní typy veřejného prostoru: fyzický a virtuální.“

⁵ https://cs.wikipedia.org/wiki/ve%C5%99ejn%C3%BD_prostor „Každý aktivní účastník veřejného prostoru vždy vstupuje do role, skrze kterou okolí demonstruje své postavení a záměry. Podle interpretativního přístupu se veřejný prostor neustále proměňuje, a na těchto změnách mají podíl všichni účastníci, kteří veřejný prostor mezi sebou sdílí.“

⁶ <http://www.uzemi.eu/pojmy/verejny-prostor>

⁷ Dialog prostoru s představením může někdy i v nejtěsnějších drobnostech připravit nečekanou proměnu kvality celé akce. Takový zážitek mě potkal na představení *Ostrov* divadla Continuo. Poprvé při obraze, kdy ženské tělo dlouze leželo na prkně na vodní hladině a najednou se odhrnuly mraky a nad ním zářilo souhvězdí Kassiopei. Podruhé, když jsem sledovala tanečnický zavřený v kvádr z kovové konstrukce potažený záclonami, do které se po celou dobu výstupu pokoušel prodrat bílý noční motýl. Když tanečníci skončili v štronzu, motýlovi se podařilo vniknout dovnitř a, jako jediný pohyblivý bod, nad nimi přeletěl délkou celého prostoru, v němž byli uvězněni.

Uvědomila jsem si, jak moc se liší veřejný prostor místo od místa, když jsem se pokusila srovnat konání akce v Ostravě a v Praze (s jinými městy nemám podobné zkušenosti). V Praze je větší proudění lidí, je v ní taky hodně turistů, kteří jsou zde jen jednorázově, takže pokud se stanou svědky nějaké akce/události, odnesou si ji s sebou pryč. V Ostravě je pohyb lidí stabilnější, je to spíš takový rybník – i v centru člověk stále naráží na ty samé lidi, kteří jej obývají. Pokud zde pořádá nějakou akci, je dost pravděpodobné, že se s nimi potká i tam, klidně čistě náhodou. A tyto akce se ukládají ve vrstvách, drží se v místě, kde se staly mnohem déle, protože je tam dlouho drží paměť zúčastněných, kteří k tomu místu patří taky. V Praze se ta paměť rozdrolí (nebo taky roznese dál) je to jiný pohyb. Je to i tím, že v Praze chybí tak jasně definované a k tomu běžně obývané centrum. V Ostravě je jedno velké, jedno malé náměstí, jeden obrovský kostel, jeden velký park. Pár hospod a kaváren, které stojí za to. Jeden kopec. Tahle centralizace přináší hodně zřetelně formulované kde co je, člověk se v tom snadno zorientuje a zabydlí se, identifikuje se s místem. Navíc se o prostor nemusí dělit s tolika dalšími lidmi (případně turisty). Praha je pro mě méně osobní a akce zde mají jiný způsob života.

Obr. 1 veřejný prostor Praha kontra Ostrava, zdroj: vlastní archiv

Linie a kruh

Nyní bych ráda vyznačila souřadnice, ve kterých je zajímavé průvod a prostor vnímat: vertikálnost, horizontálnost, linie, kruh.

Christian Norberg-Schulz ve své knize *Genius Loci* píše „Život je (...) primárně „pohyb“ a jako takový má „směr“ a „rytmus“. Jedním z nejpodstatnějších existenciálních symbolů, konkretizujících dimenzi času je proto cesta.“ Cíl, ke kterému „cesta směřuje, (...) v němž se všechny pohyby zastaví a čas se stává stálostí“⁸, nazývá centrem. Principy uzavřenosti a otevřenosti, kruhu a linearit jsou archetypální principy. Když jsem se pokoušela schematicky nahlížet na pohyb různých průvodů, zpravidla je v sobě v různých měřítkách a způsobech zahrnovali. (viz Obr. 3).

Schéma linie a kruhu opisuje také K. Braun v kontextu prvotního divadelního prostoru starověkého Řecka: „Původní kult vyžadoval pouze průvod-procesí a obětí. (...) Kodifikace a formalizace kultu vedla k zakládání prostých, a posléze i výstavnějších chrámů. (...) Lze předpokládat, že po oběti v chrámu se dionýský průvod vydával do polí, aby tam, přímo uprostřed vinohradů, obět zopakoval. (...) Jedno je jisté: počátek divadla souvisí s prvky a pozůstatky pohyblivých, v průvodech a procesích odehrávajících se obřadů. (...) Prvotní divadelní prostor tvořil posvátný kruh vyznačený kolem oltáře. K tomuto kruhu a k oltáři vedla cesta z nedalekého chrámu.“⁹

Zuzana Malá ve své práci píše: „Reálný prostorový vztah se ze své geometrické podoby dá přeložit do mezilidských situačních vztahů.“¹⁰ Například při pohřbu je situace vyprovázení mrtvého nastolena fyzicky i symbolicky; chůze vesnicí (linie) pro tu chvíli tvoří čas na zpracování smutku, průvod je prostorem pro společné, veřejné truchlení. Mrtvý je fyzicky odnesen ze svého domu na hřbitov (centrum), kde by mělo dojít k dokončení rituálu.

⁸ ve smyslu architektury a urbanismu in NORBERG-SCHULZ, Ch. *Genius loci – krajina, místo, architektura*, s. 56

⁹ BRAUN, K. *Divadelní prostor*, s. 24

¹⁰ MALÁ, Z. *Divadlo-cesta, divák v pohybu*, s. 31

2.2 Účastníci průvodu

Každý, kdo je nějakým způsobem součástí průvodu je jeho účastníkem. Podle momentální míry a druhu participace se dle mého názoru řadí do jedné z těchto tří skupin: performer; účastník; divák. Pojem „účastník“ v sobě totiž nese dvojí způsob účasti: ve smyslu fyzické účasti v nějakém dění a účasti na něčem, ve smyslu zájmu. V průvodu můžou existovat různé formy účasti, které se pohybují v rozmezí, jehož krajní póly tvoří divák a performer. Účastník je někde mezi. Může ale na sebe brát různé polohy a funkce a volně přecházet z jedné role do druhé podle svého rozhodnutí, ale i podle rozhodnutí ostatních účastníků a momentální situace.

Diváci průvodu jsou ti, kteří se do průvodu aktivně nezapojí – průvod může existovat i bez nich, ale svou pozorností mu vytváří jistější platformu pro vstup do veřejného prostoru. Pokud se někdo ztotožňuje s funkcí čistě diváckou, pravděpodobně stojí vně průvodu, je přihlížejícím, kolemjdoucím. Divákem se ale může stát i účastník průvodu, pokud z útvaru vystoupí mentálně a pohlédne na věc s odstupem.

Druhým stupněm účasti je „účastník – aktivní divák“. Tím je každý, kdo nepřišel jen za účelem podívané/zážitku. Je většinou součástí průvodu – aktivně se zapojuje (minimálně společnou chůzí) a spoluvytváří útvar. Třetím stupněm je potom „účastník-performer“ (nebo taky aktér či účinkující). Ten průvod vede, ví kudy, kam a jak má projít, co se má cestou vykonat. Může být také organizátorem průvodu (animátorem). V akci je neaktivnější a může k ní podněcovat i další účastníky. Často je od ostatních nějak odlišen, a proto se k němu upírá víc pozornosti – může se odlišovat např. vizuálně, chováním, nějakou akcí nebo rolí kterou vykonává (nosič/hudebník/šášek).

Účast v průvodu je fyzická účast na vzniku díla. Zuzana Malá ve své diplomové práci *Divadlo-cesta: Divák v pohybu*, píše: „*Obecenstvo (...) není jen příjemcem, ale zároveň jedním z materiálů divadla.*“¹¹ Účastníci vytváří svou přítomností prostor, ve kterém se sami pohybují spolu s ostatními zúčastněnými. Mění se vztah divák-performer, hranice mezi nimi je prostupnější. „*Divákův potenciál vstupuje do divadelní události*“¹², jeho energie se započítává do společného díla.

Způsob takovéto účasti by se dal pojmenovat taky termínem K. Brauna *herectví veřejného bytí*. Z. Malá Píše: „*Divák je ve společném prostoru, čase a ve vztazích s ostatními účastníky divadelní události. Může být viditelný a vystavený ostatním.*“

¹¹ MALÁ, Z.: *Divadlo-cesta, divák v pohybu*, s. 16.

¹² MALÁ, Z.: *Divadlo-cesta, divák v pohybu*, s. 13.

*Viděný člověk, který nese odpovědnost za svou přítomnost, je jiný než člověk v samotě neviděnosti.*¹³ Čím blíže má divák i performer k „účastníkovi“, tím víc se událost podobá rituálu nebo hře; sbližují se jejich funkce, zrovnoprávňují, mají podobnou moc. Navzájem ovlivňují sebe i průběh události, čímž událost ztrácí pevné kontury. *„Presun od divadla k rituálu nastáva, keď sa obecenstvo premení zo zhromaždenia samostatných jednotlivcov na skupinu alebo kongregáciu účastníkov.“*¹⁴ Prostorový vztah diváků a performerů je přitom proměnlivý, *„každým přesunem se znovu konstituuje.“*¹⁵

Poměr účastníků a diváků určuje kvalitu a vyznění akce. Pokud přihlízející převáží aktivní diváky, přichází úpadek akce, stává se z ní podívaná. Pár slov R. Schechnera o závislosti charakteru akce na účasti: *„Divadlo vzniká vtedy, keď dôjde k oddeleniu divákov a performancie. Vzorovou divadelnou situáciou je, keď sa skupina performerov snaží získať nejakých divákov; ti môžu, ale nemusia reagovať svojou účasťou. Obecenstvo sa môže rozhodnúť, či príde, alebo nie. Ak sa rozhodne neprísť, trpí divadlo, nie tí, čo mali byť jeho obecenstvom. Nezúčastniť sa rituálu znamená zavrhnúť kongregáciu alebo byť ňou zavrhnutý (...) Ak sa rituálu nezúčastnia len niekoľkí, trpia oni; ak ich je viac, hrozí kongregácii rozkol alebo zánik. Inak povedané: rituál je udalosťou, od ktorej závisia jej účastníci; divadlo je udalosťou, ktorá závisí od svojich účastníkov. Určite to nie je vždy jednoznačné.“*¹⁶

¹³ MALÁ, Z. *Divadlo-cesta, divák v pohybu*, s.13.

¹⁴ SCHECHNER, R. *Performancia: teórie, praktiky, rituály*, s. 171.

¹⁵ MALÁ, Z. *Divadlo-cesta, divák v pohybu*, s. 27.

¹⁶ SCHECHNER, R. *Performancia: teórie, praktiky, rituály*, s. 159.

2.3 Specifika průvodu podle druhu událostí

V předchozích kapitolách jsem se pokoušela pojmenovat vlastnosti, které jsou společné pro jakoukoliv formu průvodů. Nyní bych ráda zdůraznila faktory, které jsou rozhodující naopak pro jejich rozdílné podoby.

Zásadním faktorem je účel, za kterým se průvod koná – ten může být opravdu rozmanitý. Účel určuje často i pro koho je akce určena – do jaké míry je otevřená veřejnosti, nebo pouze úzké komunitě. A na jak velké ploše a jak velký počet účastníků se naráz potká. Průvod může být využit v projevech různého typu, od uměleckého vyjádření, podívané, politický aktivismus až k tradičním rituálům a slavnostem. Pro tuto práci jsem se zaměřila na akce typu *rituál, lidové slavnosti, divadlo a umělecké akce*.

Dalším faktorem je prostor, ve kterém se průvod pořádá a kterým prochází. Tento prostor se může dále porovnávat na základě rozdělení město/vesnice/příroda¹⁷, podle vztahu účastníků a pořadatelů k místu (místní/cizí), rušnost a sevřenost/rozlehlost místa, funkce tohoto místa mimo dobu průvodu atd. Průvod může prostor proměnit dočasně (jen v tu chvíli, kdy tudy prochází a pro kolemjdoucí vytváří podívanou), nebo i dlouhodobě (jako v případě kapliček, které zaplnily krajinu pro vyznačení trasy staroboleslavské pouti).

Dále porovnávám: kdo průvod pořádá? Kdo je iniciátorem jeho vzniku, kdo jej udržuje při životě a pro koho se koná? S tím souvisí i otázka tradice události – jestli je pouze jednorázová, nebo má delší trvání či pravidelné opakování, např. každoročně v nějakém období, jestli se k tomuto období tematicky vztahuje atd.

Kritériem je také způsob zapojení účastníků. Podílejí se na vzniku a přípravách, nebo jsou pouze hostem/přihlížejícím při samotné události? Jsou při události aktivně zapojováni (například zpěvem), mají nějakou úlohu? Myslím, že způsob účasti na dané události je odpovědí i na otázku, jakou funkci pro účastníky akce plní – a tedy jestli by se měla nazývat slavností, rituálem, uměleckou akcí, nebo dokonce divadlem. Vzhledem k tomu, jak fluidní jsou pozice účastníků v průvodu, se těžko vytváří přesné hranice mezi typy akcí, dokonce pro každého účastníka může akce znamenat něco jiného. Pokusím se alespoň naznačit, jaká škála vztahů zde může vznikat, za jakých podmínek a okolností.

Proč se tyto vztahy vůbec snažit pojmenovat? Průvod mě zajímá jako společenské uskupení, ve kterém dochází k zvláštní spontánní komunikaci. Ráda bych

¹⁷ Jakub Vaněk, komentář: „Je možné přemýšlet i nad dalšími rozlišeními: mezi velkoměstem (Berlín, Paříž...) a městem (Liberec) je minimálně stejný rozdíl jako mezi městem a vesnicí; zajímavé jsou také přechodové oblasti (periferie, předměstí, průmyslové oblasti atd.).“

pro sebe pojmenovala, jak tato komunikace vzniká a probíhá, na čem stojí a padá, čím je podmíněná. Jestli je funkční pro obě účastné strany, ale i pro událost jako takovou a jestli se dá něco z ní přenést i do úplně jiného typu události. Zajímá mě taky proces, jakým události zahrnující průvod vznikají, jejich ambice a cíle i význam, který mají pro účastníky, případně komunitu.

2.4 Slavnosti a rituály v dnešní společnosti

„Rozdiely medzi rituálom, divadlom a bežným životom závisia (...) od toho, aký význam pripisujú diváci a performerí účelnosti, pôžitku alebo ustálenému postupu; a ako do performovaných udalostí prenikajú symbolický význam a účinok a ako sa stávajú ich súčasťou. V každej zábave je istá účelnosť a v každom rituáli trochu divadla. (...) Rituál, zábava a každodenný život sa od seba odlišujú kontextom, funkciou a základnou štruktúrou alebo priebehom. Ich odlíšenie nastáva na základe (vedomej alebo nepísanej) dohody medzi performerami a divákmi. Z rituálu sa stáva zábava/divadlo na základe niekoľkých faktorov, ktoré vytvárajú situáciu, kde sa performance konajú preto, aby poskytli pôžitok obecenstvu, a nie na základe určitého kánonu alebo dogmy. Je tiež možné, že sa obrátením uvedeného procesu stane z divadla rituál.“¹⁸

Zájem o tradiční rituály se do společnosti neustále vrací jako bumerang. Když jsem toto téma řešila s Vladimírem Novákem, napsal mi: *„Návrat k tradicím značí touhu po nalezení opory či smyslu životní cesty, sdílení zkušeností a životních postojů, potřebu oprostít se od stereotypního a konzumního způsobu života.“¹⁹* Taky zmínil, že tento fenomén souvisí s okamžikem, kdy se společnost dostává do nějakého bodu zlomu.

V událostech, které budu v následujících kapitolách popisovat jsem se snažila postihnout, jaký je jejich vztah k tradici a rituálu – jestli fungují nepřerušeně v dlouholeté tradici, nebo se jedná o obnovenou či uměle vytvořenou událost – a jak se tento faktor odráží v podobě události. Jestli naplňují nějakou rituální funkci – snaží se něco reálně změnit²⁰ – nebo přebírají spíše rituální formu a jejich účel je tedy blíže zážitku nebo divadlu. S tím vším pak souvisí otázka, jakým způsobem se člověk může takové události účastnit.

Rituál nikdy nestojí sám o sobě – je součástí většího, komplexnějšího systému. V naší kultuře je tímto systémem např. lidový a liturgický rok, školní rok, divadelní sezóna apod. Osobně cítím hendikep ve vnímání církevních i lidových svátků kvůli tomu, že jsem nevyrostala v prostředí, které by se liturgickým rokem nějak komplexněji řídilo, a tudíž jsem schopna je vnímat pouze izolovaně. Možná to je důvod, proč vznikají nové rituály odtržené od těchto systémů – je těžké v dospělosti proniknout do existujícího uzavřeného systému, a tak se člověk snaží zacházet s tím systémem, ve

¹⁸ SCHECHNER, R. *Performancia: teórie, praktiky, rituály*, s. 168

¹⁹ Osobní archiv: rozhovor s Vladimírem Novákem

²⁰ Rituál, který mám na mysli zahrnuje nějakou svátost, spirituálnost. Má pro lidi funkci smířování se s vyššími silami; lidi věřili že společně něco změní; rituál vyžaduje změnu, chce způsobit něco konkrétního v našem životě.

kterém žije a doplnit jej o to, co mu v něm chybí. A samozřejmě hledá inspiraci v systémech, kterým sice plně nerozumí, ale chtěl by se jim přiblížit. Možná je utváření nových rituálů reakcí na nepřístupnost těch zajatých.

2.4.1 Pojmy folklor a tradice

*“Folklor ve městě je příjemně nepatřičný a zároveň suverénní”.*²¹

Tradice je velmi ošemetný pojem. Značí nějaké delší trvání a předávání zkušeností, a tedy také posun a transformaci²². Je zajímavé, že v původu tohoto slova (lat. *tradere*) jsou zakódované hned dva významy: předávat a podřizovat se. *„Kultury existují v napětí mezi tendencí ke změnám a tendencí k zachování stávajících společenských pořádků.”*²³ Pojem tradice je zavádějící právě pro svou kontinuální proměnlivost. Nedá se přesně určit začátek a konec tradice, protože je to spíš proud existující v čase než pevná struktura přejímaná beze změn. Je tedy nesmysl usilovat v kultuře i společnosti o jakoukoliv pevnou konzervaci a nazývat to *tradicí*.

Tradice je do velké míry svéhlavá a nevypočitatelná. Někdy se dá velmi lehce ohnout a nasměrovat do úplně jiných končin, než kam původně směřovala, na druhou stranu se těžko svazuje a uchovává tehdy, když pro společnost ztrácí význam. Příkladem toho by mohl být český folklor, dnes velmi problematický pojem.

Folklor je pojem, který se v naší kultuře často ve spojitosti s rituály a tradicí skloňuje. Máme k němu vybudovaný vztah i když nejednoznačný. Folklor je výsledkem dlouhého procesu utváření určitých kulturních projevů. Tak lze chápat i současné projevy folkloru (jak je popisuje např. Petr Janeček). Pro zjednodušení se teď ale zaměřím na folklor, který by se dal nazvat *vesnický* (specifický kroji, nářečím, písněmi, tanci...)²⁴ Folklor je spjatý s touhou po identitě a sjednocení, touhou někam náležet, znát svůj původ a být skrz kulturu ve spojení se svými předky a místem. Vzniká folklor i dnes? Dá se dnes mluvit o nějaké kontinuitě, nebo už jsme jej dočista zakonzervovali v minulosti ze strachu, že o něj přijdeme? Na folkloru je zajímavé sledovat linii vzájemného vlivu vesnice a města (pokusila jsem se tento vztah načrtnout v ilustraci č. 2), který by se dal velmi zjednodušeně pojmenovat jako touha nebo potřeba vesnice přiblížit se městu, a naopak tlak města na uchovávání tradic na vesnici, který se postupně víc a víc institucionalizuje.²⁵ Určitě se dá ale sledovat i opačný proces, kdy naopak město přijímá vlivy vesnice nebo ji staví jako vzor a snaží se ji napodobit (např.

²¹ odpověď Šimona Dohnálka v dotazníku pro účastníky Falického průvodu

²² Wikipedie, Tradice: *„Navzdory skutečnosti, že tradice váže celé společnosti s předchozími a následujícími generacemi, neuzavírá je v neměnnosti a konzervatismu. (...) Nosičem tradice je i lidské tělo s jeho návyky (technologie těla) a dovednostmi.”* <https://cs.wikipedia.org/wiki/Tradice>

²³ Wikipedie: Tradice <https://cs.wikipedia.org/wiki/Tradice>

²⁴ Část zmíněných myšlenek vychází z přednášky J. Pilátové – *Tělo v historii* a Tobiášova příspěvku k českému folkloru.

²⁵ MUDRUŇKOVÁ, K. *Pohled členů folklorních souborů na folklor a folklorismus v ČR*, s. 26.

napodobování krojů, výšivek, interiérů, způsobu života: rituály, zahrádky ve městě atd.).²⁶

V dnešní době k folkloru většinou přistupujeme s jistým odstupem (bez ohledu na dichotomii město/vesnice), je pro nás daleko více sledovaným objektem než způsobem žití. Namísto živého vyvíjejícího se proudu se z folkloru stává starožitnost. Co nám tento vztah k folkloru poskytuje? Určitě kritičnost až nedůvěřivost, které jsou ale dnes nedílnou součástí téměř každého našeho přemýšlení a konání. Možná také jistou uvolněnost při zacházení s ním, protože se nám lépe pracuje s něčím, čeho nejsme přímou součástí. Můžeme s ním jako s partnerem vést vědomý dialog?

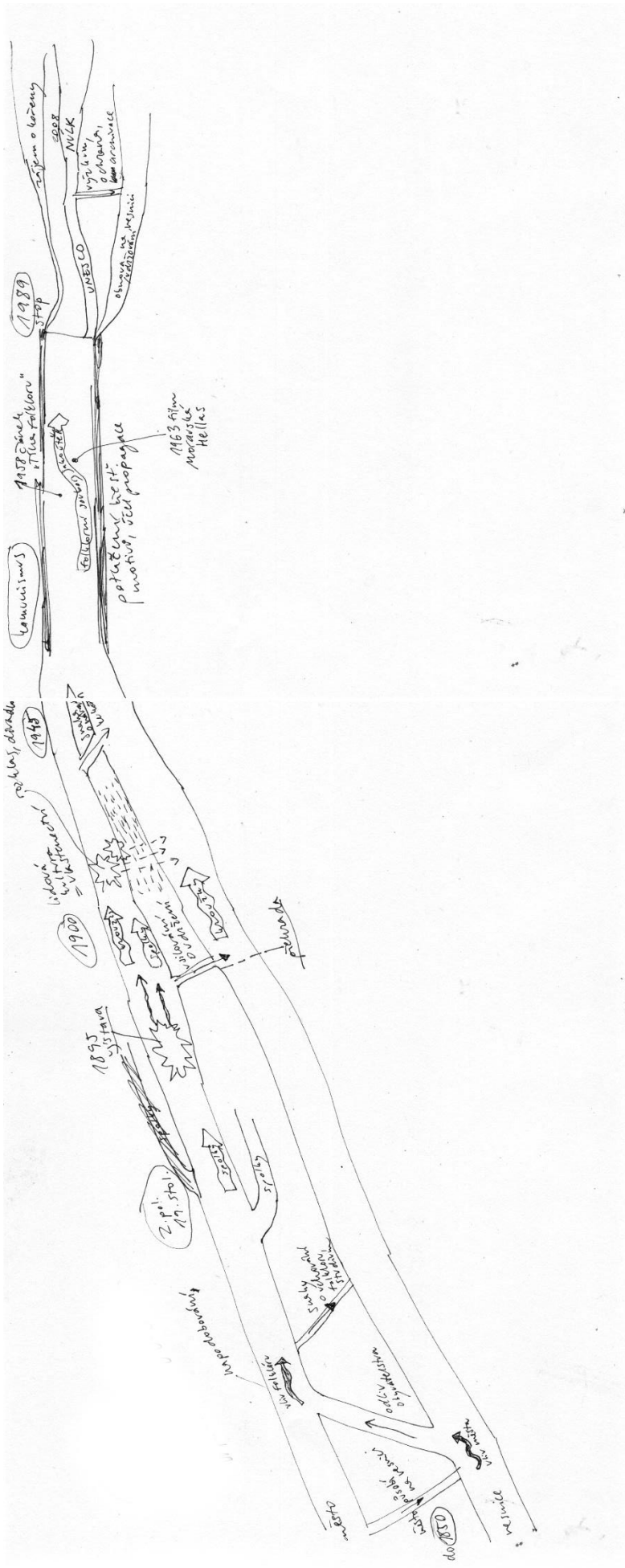
Přestože dnes folklorem skutečně žije jen málokdo, zájem o něj spíše stoupá. Co v něm dnes hledáme? Proč nás tak fascinuje?

Důkazem současného trendu ožívání dožívajícího folkloru může být existence mnoha skupin, které už ani zdaleka nemusí mít podobu tradičních folklorních souborů a institucí. V Praze funguje například pěvecká skupina *LADA*, která účinkuje na koncertech, ale podílí se i na folklorních akcích jako stavění májky na Kampě v roce 2019 nebo už tradičním *FOLKLORNÍM MEJDLE – „party u cimbálu“*, které se koná od roku 2014 a do Prahy se snaží přivážet tradici a regionální folklor. Na Facebooku existují skupiny sdružující lidi se zájmem o folklor, například: *Slovácko v Praze*, *Folklor v Praze*, *Folklor a city*, *Krojová inzerce* apod. A nesmím zapomenout na *Roztocký masopust* s nesmírnou návštěvností.

Rozvoj průmyslu a migrace do měst spolu s odtržením člověka od krajiny pohltily a roztříštily tradice a identitu jednotlivých regionů. Postupně opět klíčí v nových podobách, z jiných míst, možná očištěné od estetických prvků. Přizpůsobují se novým místům a společností. „...*Tradiční lidová kultura neztrácí ani dnes přitažlivost: není mrtvým reliktem, ale žive součástí našich životů a naší společnosti, byť v jiné podobě než v minulosti.*“²⁷ V lidech se probouzí touha odhalovat své kořeny a učinit je součástí svého života (případně k tomu podnítit své okolí).

²⁶ „S lidovým uměním bylo zacházeno zhusta jako s účelovým konstruktem ve službách nacionalistické obrany budovaného národního společenství.“ In WINTER, T.: *Jdi na venkov*, s. 8

²⁷ WINTER, T.: *Jdi na venkov*, s. 8

Obr. 2 Povodí českého folkloru,
zdroj: vlastní archiv

2.4.2 Práce s estetikou v tradicích a umění

„Velká část avantgardy sa od druhej svetovej vojny usiluje prekonať fragmentáciu tým, že chápe performancie ako súčasť istého spoločenstva, a nie mimo neho. Niekedy tvoria takéto spoločenstvo umelci, ktorých tvorba má k sebe blízko. (...) Táto tvorba nie je atavistická, nie je bezuzdným úsilím o odstránenie industrializmu alebo o zastavenie jeho šírenia. Je aktívnym úsilím nájsť v priemyselných spoločnostiach – dokonca v samom priemyselnom procese – miesta pre malé spoločenstvá a žiada preusporiadanie spoločenského poriadku v súlade s potrebou spoločenstiev, ktorou je interakcia alebo – ako by povedal Grotowski – „stretnutia“ človeka s človekom. (...) Neobrcajú sa na obecnosť ako na húfy platiacich, neznámych jednotlivcov ani ako na nútených účastníkov prehliadky spolupatričnosti (...), ale ako na spoločenstvo či dokonca kongregáciu. Cieľom takýchto performancií je zabávať, baviť sa a vytvoriť niečo, čo Victor Turner nazýva „spontánnou communitas“, ktorá odstraňuje hranice medzi ľuďmi. Výsledná skúsenosť je kolektívnou oslavou. Táto súčasná tendencia sa začala v experimentálnom divadle ako posun smerom k rituálu. Performancia vznikla z rituálu rovnako ako zo zábavy. Má pôvod v binárnom systéme účelnosti a zábavy, ktorého podsúborom je rituál – divadlo.“²⁸

Kdo nebo co utváří charakter, estetiku a konkrétní vizuální podobu lidových rituálů a slavností?

Forma rituálů prvotně směřuje k silám, které přesahují lidský svět a kterým je rituál zasvěcen. Forma, kterou přijímají účastníci rituálu je druhotná, ale neméně významná – určuje kvalitu prožitku, může napomoci pohroužení se do rituálu (např. sakrální architektura, kostýmy a masky, zpěvy ...) ²⁹, ale i jeho popularizaci. V rituálu je forma druhotná, protože není ani tak podstatné, jak se to stane, ale co se stane. Rituál je prováděn na základě předem stanovených bodů, kterými je nutné projít, aby byl úspěšný – případný neúspěch je přitom chápán jako ohrožení života a světa. Prvotní funkce rituálu je účelová (provádí se za určitým účelem).

To JAK něco vypadá nebo JAK se něco dělá je v umění zásadní. V divadelním souboru je obvykle člověk zodpovědný za vizuální podobu představení. Jak ale vizuální stránka vzniká v lidové slavnosti nebo v případě rituálu? Folklorní estetika je

²⁸ SCHECHNER, R.: *Performancia: teórie, praktiky, rituály*, s. 171

²⁹ Herci taky oceňují, když jim scénografie pomůže ve vytváření fikčního světa – málokdo rád hraje ve svém oblečení, nebo v neutrálu; spíš upřednostní kostým, který je speciálně vyhrazený pro účel představení – i kdyby měl vypadat přesně jako civil; jde spíš o vnitřní pocit při performování.

důsledkem dlouhodobého vývoje, který se postupem let formoval na základě variací, předávání, ale také pod vlivem trendů a módy. Postupy a návody se předávají přímo v rodinách, skupinách nebo prostřednictvím jednotlivců, kteří se dovednost naučili, udržují a předávají dál. Nové impulsy prosakují do takto předávaných tradic většinou pozvolna, ale děje se to zpravidla vždy, pokud se jedná o živou tradici.

Problematická je tradiční estetika ve chvíli, kdy už se nejedná o přirozené předávání, ale o zakonzervovanou formu. Může v tu chvíli snáz docházet k ideologické manipulaci (např. nacionalistické zneužívání folkloru).

Pokud si umění bere inspiraci z folkloru, tradic, rituálů, přebírá jejich podobu platnou pro daný okamžik nebo jejich zakonzervovanou podobu. O „tradičním“ folkloru se dnes většinou prohlašuje, že už je mrtvý, že se nerozvíjí nebo zaniká. Není to ale spíš tak, že už žije úplně jiným životem a rozvíjí se v nových podobách?

2.5 Od funkce rituální k funkci estetické

Pokud se průvod využívá jako prostředek v divadle nebo při umělecké akci, může to být odkaz k jeho existování v lidových slavnostech a rituálech. Tvůrci vědomě pracují s jeho charakteristikami a dispozicemi. Funkce rituální přechází do funkce estetické.

Zásadní proměna od lidových slavností a rituálů k uměleckým událostem je patrná v posunu vztahu organizátor – účastník. Organizátoři mají větší moc, vědomě a záměrně řídí estetiku i vyznění akce. Jejich pozice je oproti účastníkům vždy trochu posunutá, jsou ti, kteří akci řídí podle svých záměrů, které by měly akci posouvat k nějakému předem promyšlenému závěru. Zároveň je ale existence akce na svých divácích závislá – v tom je rozdíl oproti rituálu, který může být vykonán i bez jejich přítomnosti. Vztah tvůrce-příjemce by se ale dal pojmenovat i přívětivěji – například tak, že tvůrce pro přijímatele připravuje prostředí pro setkání či zážitek.³⁰

V případě průvodu dochází k výměně rolí mezi účinkujícími a účastníky – tvůrci a přijímateli. Ačkoliv je někdo více než jiní organizátorem a jiný zase více divákem, všichni jsou součástí jednoho živého, pohybujícího se útvaru a společně svou přítomností vytváří celek. Všichni účastníci se aktivně podílí na společném díle. Jejich zájem se v jistém smyslu potkává, ne-li sjednocuje.

³⁰ „Situace člověka-příjemce v divadle je především elementární lidskou situací. Její podstatou je moje osobní přítomnost v tomtéž času a místě, v němž jedná druhý člověk. Jedná pro mne a vůči mně. Toto jednání je prvotně bratrské, příznivé, nezištné. Druhotně pak formalizované a umělecké, neboť je zbaveno všednosti a nahodilosti a zároveň metaforizováno. Jsem-li tomuto jednání přítomen, mohu přijímat znaky, mohu prožívat hodnoty, mohu být intelektuálně aktivní (...) mohu také provádět něco fyzicky nebo biologicky, například kráčet ve společném průvodu nebo se občerstvovat. Ale to všechno je jen vnější záležitost oproti niterně prožívané situaci přijímání daru, jaký mi nezištně věnuje druhý člověk. (...) Tento akt participuji v rovině vědomí, ale moje autentická lidská situace není situací percepce, nýbrž zkušeností.“ In Braun, K. *Druhá divadelní reforma?*, 106-107

2.5.1 Průvod a pohyb krajinou v umělecké praxi

Nyní bych ráda zmínila pár konkrétních autorů, kteří se formě průvodu, poutě nebo cesty věnovali. Ve dvacátém století se veškeré umění začalo zaměřovat na procesualitu. (A čím jiným je cesta než procesem?) Prostor a čas se stali součástí (někdy i způsobem) uměleckého vyjádření.

„Performancia je časť života, ktorú performer i diváci vykonávajú a trávia spolu, v rovnakom priestore, v ktorom sa koná performancia a jej sledovanie.”³¹

Ráda bych věnovala zmínku Jerzemu Grotowskému. V knize Jany Pilátové *Hnízdo Grotowského* jsou vzhledem k tématu této práce zajímavé kapitoly popisující přechod Grotowského od divadla k paradivadlu a k setkáním. Pohyb od formy, která zahrnuje uspořádání divák-performer k setkání účastníků, za nímž stála *„potřeba opustit instituce a setkat se s lidmi, ne s ‚diváky‘“³²*. Někdy šlo o setkání mezi lidmi, někdy to byla setkání lidí s krajinou. Podle popisu vždy velmi intenzivní. Konkrétní projekty, které mám na mysli jsou: *HORA, CESTA, HORA PLAMENŮ, AKCE*.³³ Všechny události vyžadují zvláštní čas, který se do nich investuje. Jedná se o reálný čas, nikoli divadelní. *„Rytmizace a obrazovost scénáře spočívají v biologickém čase, čase přírody, ne-li kosmu.”³⁴* Grotowského události daleko překračují hranice představení a vstupují do života – např. při dlouhé cestě, která zahrnuje i spánek, jídlo, bolest, únavu. *„Hora je místo, kam se nechodí jako na představení. Chce to udělat si na ni ve svém životě čas (...) Investice nemají finanční ráz; je to investice vložené námahy a času těch, kdo se rozhodnou. Každý musí být připravený něco dát a něco přijmout; ale na základu, který je mu vlastní.”³⁵* Při tomto typu projektů je prostor pro vznik *„nových sociálních struktur.”³⁶*

Dalším významným divadelním tvůrcem, který se zabývá průvody a rituály, je Eugenio Barba a Odin Teatret. Ze všech jeho projektů bych vyzdvihla *ANABÁZI*, která se konala mezi lety 1977–1984. V tomto projektu bylo divadlo prostředkem k navazování kontaktu s místními obyvateli. Jednalo se o volný divadelní tvar s formou průvodu a pouličního divadla.

³¹ SCHECHNER, R.: *Performancia: teórie, praktiky, rituály*, s. 18

³² PILÁTOVÁ, J.: *Hnízdo Grotowského*, s. 114

³³ PILÁTOVÁ, J.: *Hnízdo Grotowského*, v kapitolách *Paradivadlo*, s. 114; *Special Project a svědectví z Brzezińky*, s. 120; *Další projekty*, s. 124

³⁴ PILÁTOVÁ, J.: *Hnízdo Grotowského*, s. 124

³⁵ PILÁTOVÁ, J.: *Hnízdo Grotowského*, s. 124

³⁶ PILÁTOVÁ, J.: *Hnízdo Grotowského*, s. 124

Z nedivadelních autorů bych ráda zmínila Alejandra Jodorowského a jeho „poetické akty“. Jeden z nich probíhal takto: jako svou trasu vytyčil přímou linku a tu následoval nehledě na terén a překážky, které mu přicházely do cesty (ať už to byly zdi nebo domy). „Záleželo jenom na tom, abychom udrželi rovnou linku a překážkám nevěnovali žádnou pozornost, jako by vůbec neexistovaly.“³⁷ Tento akt byl pro něj uměleckým dílem sám o sobě. Podnětem k *poetickému jednání* byla prý Marinettiho věta „*Poezie je čin.*“³⁸

Dalšími autory a jejich díla, která zde zmíním už jen v názvech, ačkoliv by si zajisté taky zasloužili víc prostoru, je Werner Herzog a jeho *POUŤ ZA LOTTE EISNER*³⁹, *CESTA ZA BĚLÁSKEM* a *CESTA ZA SLUNCEM* Milana Maura, *BRÁZDA* Tomáše Rullera, *ČÍNSKÁ ZEDĚ* Mariny Abramović a Ulaye, kniha *CHŮZE* H. D. Thoreau a cesta *JAVOŘÍM POTOKEM* Miloše Šejna.

Na těchto dílech mi připadá podnětné to, že diváka přivádí krom obdivu taky k touze něco podobného vykonat. Navíc je pro všechny z nich samotná cesta nepostradatelná.

³⁷ JODOROWSKY, A.: *Psychomagie*, s. 36

³⁸ Tamtéž.

³⁹ O této pouti píše Herzog ve své knize *O CHŮZI V LEDU*.

3. Konkrétní události

Protože jsem v práci chtěla vycházet především z osobních zkušeností, vybrala jsem z konkrétních příkladů události, kterých jsem se osobně účastnila nebo u kterých mohu přímo komunikovat s jejich účastníky a pořadateli. Události, které budu v následujících kapitolách popisovat jsou co do charakteru velmi různé. Vždy je ale spojuje kolektivní tvorba, spolupráce nebo setkání skupiny blízkých lidí. Především kvůli rozsahu jsem se v práci zaměřila pouze na výběr lidových a uměleckých akcí.

Více než rozbor a teoretické úvahy může podle mě o události vypovědět podrobný popis jejího průběhu a podoby, a proto jsem mu věnovala velkou část práce. Druhým důvodem této volby je nepřístupnost základních informací o vybraných událostech, ať už proto, že nejsou v našem prostředí všeobecně známé (*Pust v Matulji*), nejsou nikde souhrnně popsány (*Ježovské hody*) nebo proto, že byly určeny pouze pro velmi úzký okruh účastníků (*Ištar*), a tudíž o nich není širěji přístupné svědectví. Doufám, že tím třeba do budoucna někomu ulehčím práci, pokud by se o ně zajímal. Jejich popis je ovšem často subjektivní, jelikož vychází z přímých zážitků nebo výpovědí účastníků.

U každé události jsem se snažila zjistit tyto kategorie: kde a kdy se koná či konala, jakou má tradici, kdo ji pořádá a kdo se jí účastní, jestli se jedná o událost uměleckou, lidovou nebo rituální (podle vymezení, které jsem podala výše), jaká je její funkce, jaká je její vizuální stránka, kudy vede její trasa, jaké využívá rekvizity, objekty, kostýmy, jakou má atmosféru, jaký je průběh události a jejich vývoj v čase, jaký je počet obyvatel města nebo vesnice oproti počtu účastníků⁴⁰. Tabulka s vypsányými kategoriemi je v přílohách.

Ještě jednou o tradici

Udržování tradice je vždy závislé na tom, kde je tradice ukotvena, kdo je jejím nositelem či co pro její nositele znamená. Pokud tradice pro své nositele ztrácí význam, nemá životnost. Význam se ale může měnit spolu s proměnami společnosti – například od sakrálního k světskému. Pokud ale význam odezní úplně a tradice se dále uměle udržuje při životě v nějaké konzervované podobě, hrozí jí vyprázdnění – ze společného prožívání tradice se stane pouhé muzeální předvádění, které nemá ani pro jednu

⁴⁰ Podle Schechnera „všetky scénické tvary obsahují rovnaké zložky (...): text, interpreti, pohyb, mizanscény, organizovanie a využitie času, priestoru, istú formu scénografie alebo ambientu, atmosféru a publikum.“ In SCHECHNER, R.: *Performancia: teórie, praktiky, rituály*, s. 12

stranu (předvádějících a diváků) hlubší význam. Pokud se tento význam s opakováním událostí ovšem opět nevybuduje, což není vyloučené.

Zvláštním případem jsou tradice a rituály obnovené, případně nové. Myslím, že pokud dochází k obnovení nějaké tradice, je to známkou toho, že lidé opět našli důvod, proč se k ní vztahovat. Než se tradice uchytí, může působit směšně, snad jako dětská hra. Jsem si však jistá, že i napodobování starších forem může přinášet něco z původního významu dané události. A prostřednictvím činnosti a zkušenosti třeba také pochopení a oživení tradice.

3.1 Vynášení Mařeny v tradici Slezského souboru Heleny Salichové

SSHS je skupina založená v roce 1977, která se snaží udržovat folklor Opavského Slezska⁴¹ v písních, tanečních choreografiích, festivalech, ale také prostřednictvím některých lidových tradic jako vynášení Mařeny a Velikonoce. Soubor do sebe pojal už několik generací členů, funguje jako komunita se spleťtými vztahy, mnoha společnými příběhy, ve které se utváří blízké vztahy. Soubor zahrnuje i několik rodin. Nové generace jsou často potomky těch předchozích, takže se znalost předává v přímé linii, což téměř simuluje přirozený chod zpretrhaných tradic, na které soubor navazuje. Předané znalosti zůstávají v rodině a dále se dědí. Utváří se tak princip vesnice či komunity roztroušené ve městě. Ani odchodem ze souboru člověk neztrácí z povědomí ostatních a neopouští komunitu. Počet členů tak konstantně roste. Příležitostí pro setkání všech členů a příznivců souboru jsou každoroční veřejné akce jako *Slezský bál* nebo *Třebovický koláč*.

Folklor, jehož rekonstrukcí se soubor zabývá, se i díky pospolitosti a soudržnosti souboru a délce jeho trvání, začíná stávat přirozenou součástí života jeho členů a pomalu se tak vytrácí prvotní umělost, s níž skupina k rekonstrukci starých tradic přistupovala.

Na *Vynášení Mařeny* se členové souboru obléknou do vlastních slavnostních krojů. Na úplném začátku průvodu je dívka nesoucí před sebou na tyči Mařenu (slaměnou figuru s náznakem kroje), která je tak začátkem či špicí průvodu. Za dívkou jdou v těsné blízkosti nejmenší děti a některé z nich v rukách drží pentle, které vedou od Mařeny. Pak následují starší dívky s májíčkem (zelenou větví ověšenou pentlemi a skořápkami) a mezi sebou vedou muzikanty, od kterých vychází impulsy ke zpěvu písní. Tím končí krojovaná část průvodu a následují nejbližší známí, případně členové souboru bez kroje. Všichni společně zpívají písně, které znají stejně dobře jako průběh celého rituálu. Za nimi se průvod postupně rozvolňuje a nabaluje na sebe obyvatele Pustkovce a další účastníky, kteří se přišli s průvodem projít a přihlížet rituálu, aniž by se jej jinak aktivně účastnili. Čili nezpívají a při závěrečném pálení v kruhu tanečníků a zpěváků už jen zvnějšku přihlížejí. Průvod ale dokáže hlavně díky této části účastníků narůst do značných rozměrů. Po upálení Mařeny se ještě chvíli postává na louce, prodává se drobné občerstvení a upomínkové předměty. Dětský soubor zatančí

⁴¹ <http://www.sshs.cz/>: „Materiál mapující oblast mezi Odrou a Opavou (zvláště pak bývalé i současné vesnice Svinov, Třebovice, Porubu, Klimkovice, Krásné Pole, Kyjovice) se stal jedním ze základních východisek pro činnost souboru.“

choreografii májíčku a se zdobenou větvíčkou se vrací k Folvarčným, kteří bydlí hned u místa obřadu.

Těžko říct, jestli toto *Vynášení Mařeny* plní pro účastníky rituální funkci. Rozhodně plní funkci setkávací⁴², společenskou. I kdyby událost neměla původní význam rituálu, našla si význam nový, díky kterému jako tradice žije a pro své účastníky vytváří jakýsi pevný bod v jejich životech, který v tomto případě vyznačuje pravidelný přechod mezi zimou a jarem.

⁴²„Sváteční čas obvykle poskytuje více prostoru k pospolitým setkáním, intenzivnímu bezprostřednímu kontaktu a rozhovorům.“ In KARLOVÁ, J. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*, s. 71.

3.2 Pust v Matulji

V únoru 2020 se našemu ročníku scénografie poštěstilo zažít chorvatský masopust (tzv. *pust*) v Matulji, který je od roku 2009 zapsán jako památka nehmotného kulturního dědictví UNESCO. I přesto, že jsme zde participovali pouze jako diváci-turisté a měli jsme šanci zahlédnout jen výsek z celé události, dalo nám to možnost zažít ji svým způsobem zblízka a intenzivně. Tato slavnost v Česku není moc známá a informace k ní nejsou dostupné, proto se jejímu popisu budu věnovat trochu podrobněji. Konkrétní informace jsem čerpala, krom osobních zkušeností, z chorvatských serverů a můžou se tedy objevit nějaké nepřesnosti v překladu.

Pustní průvod jsme měli šanci vidět ve dvou podobách. První z nich na festivalu *Zvončarská smotra*, druhou na tradiční obchůzce *Zvončarski pohod*. Nejdříve se zaměřím na kontext tohoto zvyku a popis jednotlivých masek, které se v něm objevují, poté na samotný průvod.

Chorvatský *Pust* se podobně jako český masopust řídí církevním rokem, ačkoliv jeho historie určitě sahá hlouběji do předkřesťanské minulosti. Souvisí s koncem zimy a příchodem jara. Ikonickými postavami *Pustu* jsou „zvončari“ – muži všech generací oblečení do masek z ovčích kožešin a zvonců, které svým zvoněním zahánějí zlé duchy a probouzejí nový roční cyklus. Tyto masky jsou svázány s hospodářskými oblastmi, jedním z jejich úkolů bylo po zimě vyhnat z lesa divokou zvěř a zlé duchy⁴³, aby tam mohli lidé nahnat dobytek. „*Tradice zvončarů je úzce spojena s probouzením přírody, kultem plodnosti a předvedením síly před zlými duchy zimy. Díky svému strašlivému vzhledu, bezuzdné síle rituálních pohybů a zvonění, zvončari ohlašují ústup zimy před sluncem.*“⁴⁴

Masky se různí podle regionu (vzhledem i chováním), dělí se přitom na tyto typy: *Halubajski zvončari*, *Zvonejski zvončari*, *Brgujski zvončari*, *Žejanski zvončari*, *Zametski zvončari* a *Grobnički dondolaši*. Masky založené na zvoncích se dají nalézt i v dalších chorvatských regionech, ve Slovinsku nebo například na Sardinii.

Role zvončara je čestnou a zodpovědnou funkcí, kterou vykonávají výhradně muži. Zaškolují se do ní chlapci od nejútlejšího věku, ti nejmenší jsou mnohdy ještě přivezeni v kočárku, „*aby si osvojili zvončarskou chůzi a aby se tato role stala součástí*

⁴³Když démonické síly dostaly „bydliště“, byly podrobeny. To je poutalo k místu, podřizovalo vlivu člověka.“ In NORBERG-SCHULZ, Ch. *Genius loci – krajina, místo, architektura*, s.50.

⁴⁴ Wikipedie Zvončari <https://hr.wikipedia.org/wiki/Zvon%C4%8Ddari>

*jejich identity*⁴⁵. Tato role vyžaduje fyzickou výdrž a zahrnuje velkou dávku nepohodlí – po průvodu zůstává mužům vyčerpání a modřiny v pase po zvoncích.

Společným znakem všech masek jsou kolem těla těsně uvázaná hrubá lana s těžkými zvonci a ovčí kožešina přes záda. Západní zvončari mají kolem pasu několik menších zvonů, jejich tváře jsou odhalené a na hlavách nosí pestrý květinový klobouk. Východní zvončari nosí velké zvířecí masky a jeden zvon.⁴⁶ Základem kostýmu jsou buď bílé kalhoty s námořnickým modro-bíle pruhovaným trikem, nebo černé kalhoty s červeno-černou kostkovanou košilí. Původně byly masky subtilnější a nosily se kvůli menší zátěži sandály s barevnými ponožkami, dnes se nosí vysoké těžké boty. V rukách nosí zvončari tzv. *balte*, *bačuke* nebo *mačuke* (jakési kyje nebo sekery), které bývají ze dřeva a z nichž některé jsou zakončené vyřezávanou podobou tváře.

Halubajski zvončari se vyznačují obrovskými zvířecími maskami s děsivými grimasami, které jsou vyrobené z živočišných materiálů (kožešiny, rohy ad.) a váží kolem deseti kilo. Mají na bedrech jeden velký zvon a těžkými kroky se pohybují v těsné blízkosti diváků, takže jejich děsivost může plně zapůsobit. Masky jsou individuální – tradičně si každý muž vyrábí svou vlastní. Halabajské zvončare mohou doprovázet postavy ďábla (v obeplém černém oblečení, s ocasem a začerněným obličejem, pokrytí směsí sazí s olejem, jímž barví obličej diváků), zloděje a medvěda (hlídaného postavami dvou tuláků, kterým neustále utíká). Žádné skupině nesmí chybět vůdce zvonářů tzv. *kapo*, který obvykle připomíná vojenského důstojníka a jeho úkolem je organizace průvodu – ke zvončarům se chová až krotitelsky.

Zvonejski zvončari narozdíl od Halubajských nepřestáli zákaz nošení masek za italské okupace a proto dnes místo nich nosí vysoké klobouky a odhalené tváře. Klobouky jsou pod bradou uvázané červenou stuhou, zdobí je papírové růže a čtyři zelené tyčinky z barevného krepového papíru a živý chřest. Přes ramena nosí červené vzorované šátky *facolom*. Mají taky svého *kapa* a *bariličary* – muže nesoucí soudky s vínem. Dále je doprovází *majista* nesoucí vysoký rákos (spíše stromek) zdobený barevnými papírovými květy. S ním zametá publikum, aby zvončarům uvolnil prostor a následně obíhá okolo a točí rákosem nad hlavou. Rákos vytváří dominantní vertikální prvek, díky němuž je průvod vidět i z dálky.

Žejanski zvončari vždy zvoní po dvojicích a pohybují se malými koordinovanými krůčky. Na bedrech mají tři menší zvony, na hlavách klobouky, ze kterých hustě sestupují dlouhé papírové stuhy až k zemi. Klobouky jsou bohatě zdobeny, mají čtyři

⁴⁵ Wikipedie Zvončari <https://hr.wikipedia.org/wiki/Zvon%C4%8Ddari>

⁴⁶ Wikipedie Zvončari <https://hr.wikipedia.org/wiki/Zvon%C4%8Ddari>

hrany a na vrchu skládané papírové kolo. Zajímavým prvkem jsou vlepené fotografie po stranách klobouku, které více či méně explicitně zpodobňují ženy. Někdy se mezi nimi objeví přímo pornografické výstřižky, jindy jde pouze o symboliku – například obrázek květiny (viz obrazová příloha „*Pust v Matulji*“). Obsah fotografií překvapivě není určen věkem jejich nositele. Je to jedna z mála zmínek o ženě v tomto rituálu.

Speciální skupinou jsou potom *Grobnički dondolaši* působící ze všech masek nejagresivněji a nejvíc démonicky. Tváře masky tvoří zvířecí lebky s rohy (kravské nebo beraní) a od hlavy až pod kolena nosí mohutné ovčí kožešiny. Na bedrech mají jeden velký zvon a vpředu u ramen dva menší. Při *kole* (viz níže) je mezi nimi ve středu kruhu zvednutý prapor a oni zvedají nad hlavu jednu ruku zařatou v pěst, ve druhé přitom drží dřevěnou *juntu* – stylizovaný palcát.

Festival zvončarů, který se v Matulji pořádá každý rok má podobu přehlídky či karnevalu. Je to velká show s moderátory a pódium, hlasitou hudbou, suvenýry, alegorickými vozy, s tisíci diváků a více než 1500 účinkujících. Sjíždí se sem hosté z různých míst a regionů (např. slovinští *Kurenti*). Průvod zde slouží jako přehlídka různých skupin zvončarů. Jeho součástí jsou také maškary, za které se oblékají místní obyvatelé podle společenských skupin (např. děti z místní mateřské školy za dalmatiny, senioři za květiny, skupina dam z magistrátu za komtesy). Diváci podél celé hlavní ulice tvoří dlouhý koridor, kterým průvod prochází. Když průvod míjí pódium, strhne se na něj moderátorova pozornost a dýmové efekty. V parku jsou vystavěny monumentální pohyblivé sochy a na radnici je k dispozici tradiční občerstvení.

Festival je zaměřený na co nejširší veřejnost, ale je vidět, že pro místní je to událost stejně důležitá jako tradičnější *pohod*, kterému se budu věnovat v následujících odstavcích. Role diváků a performerů jsou na festivalu velmi jasně odděleny a tyto dva světy se prolínají jen zřídka, k vzájemné interakci téměř nedochází. Celá situace je postavena spíše jako podívaná než jako rituál. Přesto je přehlídka dílem celé vesnice, neboť početné účinkující z většiny tvoří místní. Může to být způsob kompenzace skutečnosti, že *pohod* je v podstatě věnován pouze vybrané skupině – zvončarům a veškerá pozornost se při této události upíná na ně. Zbylá společnost zaujímá pasivní úlohu příjemce. Forma festivalu je natolik umělá a otevřená, že do sebe může pojmout jakékoliv nové lidové projevy a ruší zábrany, které tradiční podoba rituálu *pohodu* přeci jen nastoluje svým dlouhým trváním a jasnými a neměnnými pravidly. Festival je prostor pro prolínání pietně dodržované tradice s aktuálními trendy, což může přinášet skutečně bizarní momenty.

Každý typ masky zvončara se váže k určité oblasti a při *pohodu* se více různých typů masek nepotká. Harmonogram *pohodu* je jasně daný a je pochopitelně mnohem uzavřenější vůči veřejnosti než festival. Týká se místních obyvatel a je úzce svázán s místem, ve kterém se odehrává – to určuje trasu a místa zastavení průvodu. Při těchto obchůzkách hraje důležitou roli komunikace zvončarů a obyvatel vesnice. Vzniká mezi nimi vazba díky službám, které si navzájem poskytují: zvončari na sebe vezmou zodpovědnost vykonavatelů rituálu, fyzicky nelehkou činnost, a ostatní jim za to nabídnou pohoštění a pozornost a jsou tak v pasivnější pozici, jak už jsem zmiňovala.

Průběh obchůzky po vesnicích je následující: Na masopustní neděli vyrazí brzy ráno skupina zvončarů za doprovodu dalších maškar a muzikantů (ve složení akordeon, bubny, trumpety, klarinet) na cestu, která končí večer opět ve výchozím bodě. „Zvončari kráčí těžkým širokým krokem, protože na každém kroku musí být zvon slyšet.“⁴⁷ Po trojicích se pohybují křížem po silnici a navzájem do sebe narážejí boky. V úsecích cesty, kde nejsou diváci, zvončari masky sundávají, těsně před vesnicí je pak zase nasazují. Na náměstíčkách se odehraje několik zastavení s tzv. *zvončarským kolem*. Jedná se o krátkou choreografii: Začíná se chůzí, která ve směru hodinových ručiček zeširoka obepisuje prostor vymezený architekturou a kolem ní rozestavěnými diváky. Kruh se postupně stahuje, až se všichni zvončari spirálovitě shluknou do dvouvrstvého kruhu, takže stojí vždy dva zády k sobě. Spojení v loktech do sebe rytmicky vrážejí pohyby pánví. Tempo a energie se stupňují, až se zvony na sebe tisknutými těly utlumí. Když nastane „magické ticho“, velitel zapíská a kruh se prudce uvolní, roztrhne a muži se paprskovitě rozcházejí do stran a sundávají masky (pokládají je na zem nebo je nesou na zádech). Přichází moment odpočinku a uvolnění, od místních dostávají občerstvení a vodou ředěné víno, všichni se mezi sebou dávají do řeči, skupiny diváků a performerů se promísí a muzika spustí hru. Některé skupiny zahrnují postavy *jajarů* (jaja = vejce), kteří v tento moment vcházejí do domů a vybírají do hrnců se slámou vajíčka, ze kterých se později připraví velká omeleta. Po celou dobu průvodu se neustále střídá krajní vypětí s naprostým uvolněním. Muži sundávají a oblékají masky, hluk se střídá s tichem. Rytmus zvonů má až hypnotizující účinek – i divák, kolem kterého zvončari jen prochází, má šanci cítit vibrace zvonů. Během obcházení vesnic ujede průvod asi dvacet kilometrů a trvá až do večera.

⁴⁷ Wikipedie Zvončari <https://hr.wikipedia.org/wiki/Zvon%C4%8Dari>

I do tohoto zvyku pronikají novodobé invence. Například různé alegorické vozy a maškary. Průvod, kterého jsme se účastnili, provázela skupina žen a dívek převlečených v marvelovských kostýmech ženských supermanů, berušek a indiánek, podomácku vyrobené vozítko Flinstounových i s pravěkou posádkou a nakonec traktor s mladými kluky převlečenými za babky, kteří celý průvod ozvučovali hlučným chorvatským discem.

Tradice zvončarů v sobě nese mnoho jednoduchých tělesných elementů: fyzické vypětí, kumulaci mužské energie, pudovost a tak podobně. Sexualita je neustále přítomná v pohybech. Myslím, že to musí být pro muže-zvončáře mimořádně očištné a ozdravné. Mužská pospolitost napříč generacemi, pozornost upřená jen na společný rytmus, neustálý fyzický kontakt spojený s námahou, která není podstupována za účelem boje nebo soutěže, ale společně vykonaného rituálu, pohybu, tance. Nedá se přestat, zvončar musí překračovat své hranice, tempo skupiny ho drží.⁴⁸

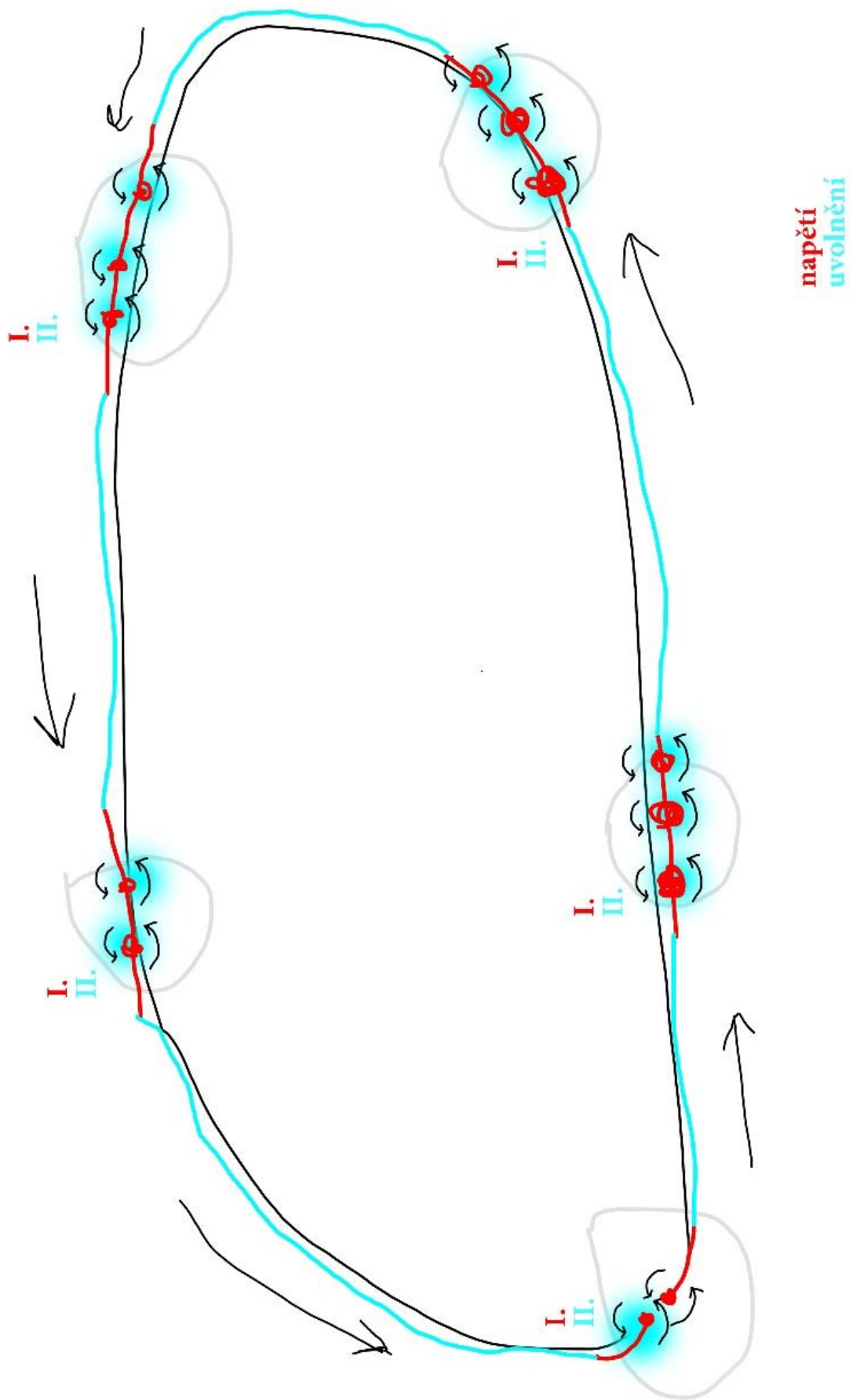
Přijde mi zajímavé, že prostota až primitivnost zvončarských masek a jednání na sebe dokáže strhnout veškerou pozornost a obstát i vedle všech hlučných alegorických vozů, muzikantů a levných masek. Zajímavá je také přirozenost a samozřejmost, se kterou se rituál odehrává – nejspíš díky mnoho let nepřerušené tradici.

Na chorvatské Wikipedii mě zaujal a trochu zneklidnil názor autora článku o zvončarech: „*Dnes jsou Dondolaši strážci zvyků a tradic. (...) Jejich magická funkce je v pozadí. Svým působivým jevištním výkonem jsou prvotřídní turistickou atrakcí.*“⁴⁹ Ačkoliv bylo mé setkání s touto tradicí jen letmé, myslím, že i dnes mají zvončari vyšší poslání, než pouhé „strážení tradic“ a jsou něčím podstatnějším než „jevištním výkonem a prvotřídní turistickou atrakcí“. Ať už účastníci těchto svátků věří na jejich magické účinky nebo ne, zanechávají v nich podle mě silný fyzický i společenský prožitek, který si s sebou nesou do zbytku nového roku. Už to, že ani letos, v době pandemie nebyl tento zvyk vynechán⁵⁰ svědčí o bytostnější potřebě, která za ním stojí.

⁴⁸ Zajímalo by mě, jak by vypadal rituál, který by takto intenzivně pracoval s ženskou energií.

⁴⁹ Wikipedie Zvončari <https://hr.wikipedia.org/wiki/Zvon%C4%8Ddari>

⁵⁰ Zde vycházím z článku „*Jači i od virusa: Halubajski zvončari potjerali zimu, zle duhove i koronu*“ <https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/halubajski-zvoncari-potjerali-zimu-zle-duhove-i-koronu/>

Obr. 3 Schéma uvolnění a napětí při průvodu zvončarů

3.3 Ježovské hody

Na hodech jsem byla osobně pouze jednou, když mi bylo asi dvanáct let, takže spíš než z vlastních zkušeností vycházím z rozhovorů, které jsem vedla se svými příbuznými Ludmilou a Michaelou, které v Ježově žijí a se svou matkou, která hody jako návštěvník zažila mnohokrát.⁵¹ Naše rodinná větev se v době minulého režimu rozštěpila mezi Ostravu a Jižní Moravu, takže část žije na vesnici, část ve městě.

Ježov je vesnice na Jižní Moravě, kousek od Kyjova. Ježovské hody se pořádají pravidelně každý rok v půlce října. Je to záležitost vesnice (obce) – každá vesnice, ve které se hody konají, je pořádá s vlastními zvyklostmi a pravidly. Celá slavnost je úzce navázaná na obyvatele vesnice i její dispoziční možnosti (uspořádání vesnice architektonicky, vztahově, funkčně) - „*spojuje [v sobě] prvky církevní, světské, rodinné i obecní.*“⁵²

„*Původním významem slavnosti hodů, které se konaly v podzimním čase, bylo poděkování za úrodu a snaha o její zajištění v dalším roce. S tím souviselo také úsilí zajistit dostatek jídla a pití k pohoštění.*“⁵³ V církevním významu jsou hody slavností na počest vysvěcení kostela. Jejich datum se odvíjelo od toho, kdy byl kostel vysvěcen, takže se konání hodů v jednotlivých vesnicích značně lišilo. V Ježově jsou tzv. *Hody císařské* kvůli císařskému nařízení, jehož cílem bylo sjednotit datum konání hodů do období po létě a po žních, aby lid neodváděly od práce (s tím si v některých vesnicích poradili tak, že hody pořádali dvakrát v původním i nařízeném termínu). Některé vesnice se časem vrátily k původnímu datu, v Ježově však zůstalo podle nařízení. V minulosti hody spadaly na „hodový víkend“. Zábava se dělila na sobotu a neděli, která měla být vrcholem hodů – ranní hodová mše a večerní hodová zábava a *věvec*. „*Během druhé poloviny 20. století se přesunula hlavní část zvyků na sobotu*“⁵⁴ z praktických důvodů: aby si mohli účastníci závěr hodů pořádně užít.

Hlavními postavami hodů jsou mladí nesezdaní lidé – dělí se na chasu a stárky. Na strárcích a jejich rodinách leží největší zodpovědnost za průběh hodů i za přípravu. Konkrétně v Ježově jsou stárci přítomní ve dvou párech – mladší stárka, mladší stárek a starší stárka, starší stárek. Přípravy na hody začínají několik týdnů předem (takže většinou už „od prázdnin“). Způsoby se vždy trochu liší podle skupiny, která zrovna

⁵¹ Zápis probíhal zpětně z pořízeného záznamu video hovoru – nářečí jsem zaznamenávala z odposlechu, bez znalosti zapisovacího úzu. Přepsaný rozhovor je ve zkrácené verzi k dispozici v přílohách.

⁵²https://slovacky.denik.cz/zpravy_region/hody-pripominka-zasveceni-kostela-i-podekovani-30140822.html?fbclid=IwAR17NKxLUIXdzhyISJ5SfLLYAlbzWFjyWc1D79iHTiKVqjk92_KVXV2L9kY.

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ Tamtéž

představuje chasu a stárky, úkoly jsou však vždy stejné: připravit a vztyčit máj („*holky to zdobijú, chlapi to stavjajú*“), napéct koláče, připravit věnec, výzdobu sálu a se staršími nazkoušet jednotlivé písně a výstupy. Ptala jsem se svých příbuzných, kdo se podílí na organizaci hodů: „*Mladí, anebo, když to řeknu blbě, furt ti stejní. Prostě, kdo k tomu má vztah, tak ide. A nekdo tam ide už z toho důvodu, že je to na kulturáku, že si tam otevřú vínečko, zazpívajú si, pokecajú, prostě a tak. Že přece jenom na ty hody už je to prostě taková práca – v tom kroji, a ted' se zpívá to a ted' se seřadíte, a ted' tohle. A prostě když je ta zkouška, tak to je takové domácké, volnější, že si tam ti lidi opravdu jdou i povykládat a je to takové příjemné u toho vínečka a tak.*“ Ve vesnici je pevné jádro lidí, kteří se většinou do příprav angažují, organizují zkoušky, na kterých se chasa učí písně a choreografie do průvodu, domlouvá průběh akce. Potom je vždy někdo, kdo má znalost, jak správně připravit kroje a stará se o tuto část příprav – v jednotlivých rodinách se znalost udržuje méně. „*Byly tady babky po dědině, a všecy chodily v těch krojách, v těch sukňách, jo. Takže to vlastně šlo furt z jedneho na druhého, jako v té rodině to bylo. Dneska už nevidíš... (...) Už to prostě není přirozený. Už se to dělá jen na ty hody. Že jináč už se tady v kroji ani nejde.*“

Rekvizitami průvodu jsou věnec a káčer – ten je pozůstatkem obřadního zabíjení zvířat, které s hody souviselo (na Slovácku stínání berana, v Čechách bití kohouta). Káčer je uvázaný ke stoličce, hojně nazdobený – během průvodu je „oblbovaný“ alkoholem a neustále obklopený dětmi. Věnec je asi metr vysoká konstrukce ze zelených větví, nazdobená pentlemi a papírovými květinami. Během průvodu ji mezi sebou nesou čtyři stárci.

Průběh samotného průvodu je následující: Ráno se chasa a stárci sejdou u máje s křížem ověncem rozmarýnem a s prapory s vyobrazeními Panny Marie a svatého Jakuba (kterému je kostel zasvěcen), pak jdou ke kostelu, stárky nesou v rukách *klobúky*. V kostele se koná slavnostní mše svatá. Skupina spolu s farářem vstupuje za zpěvu chóru dovnitř a po celou dobu mše pak stojí v uličce kostela před oltářem se stárky v čele. (Nad oltářem v Ježově je nápis „Vytvrvejte trpělivě až do příchodu Pána.“) V průběhu mše stárky přinesou faráři tělo a krev Páně. Se závěrečnou písní skupina opět vychází z kostela a vrací se do centra vesnice. Každý se rozchází do svých domovů, aby se připravil na průvod. Stárky prochází prvním převlékáním, ze zelených do květovaných sukni nazývaných „pávky“. Po obědě začíná průvod srazem u hospody. Zajímavé je, že trasa průvodu je každý rok jiná v závislosti na tom, kde stárci bydlí.

Pak se přechází k obecnímu úřadu, kde chasa žádá o povolení starostu obce. Zde už čeká dechovka a od této chvíle udává rytmus celému dni. Hraje se krátké divadlo dohadování mezi chasou a starostou, následně starosta přečte „*artikule*“ – pravidla, která stanovují, co se na hodech může a nesmí (např. „*že nesmějú mět roztrhané gatě*“)⁵⁵, zatančí se několik sól, která jsou završena vyzvednutím starosty a některé z bývalých stárek na židlích a společným *štrngáním* s pálenkou. Pak průvod vychází vyzvednout stárky, kteří čekají u sebe doma – jejich dveře a branky musí být řádně vyzdobené.

Nejdřív se jde k mladšímu stárkovi, potom k staršímu. Následuje mladší stárka, odkud se vynáší *káčer*. Předvede se krátký výstup, ve kterém stárek před zavřenými dveřmi domu zpívá píseň: „*Tluču, tluču, otevřete*“. Stárka za zavřenými dveřmi (ve skutečnosti trochu pootevřenými, aby bylo slyšet) zpívá: „*Nechod' k nám stárečku*“. Nakonec ale vychází ze dveří s *klobúkem* a džbánem vína a zpívá: „*Napij sa stárečku, napij sa zhluboka*“. Stárek přebírá klobouk a zhluboka se napije.⁵⁶

Velkou část průvodu časově utváří podobná zastavení. Po výstupech následuje postávání, povídání, popíjení, zpěv a tanec. „*I dnes jsou hody stále slavností hodové mládeže, ale především celé obce. Jsou jednou z mála příležitostí, kdy se děti nebo celé rodiny oblečou do kroje a účastní se hodového průvodu.*“⁵⁷

Zastavení je opět završeno tanečním sólem a vyzvednutím stárků na židlích s připíjením a jucháním. Poté se průvod dává na cestu k starší stárce, kde se celý výstup opakuje, jen se pro změnu vynáší *vě nec*. S patřičným rámusem a veselím průvod tímto způsobem projde celou vesnicí. Na špici průvodu nesou dva chlapi z chasy *káčera*, za nimi stárci s věncem, zbytek chasy a krojovaných, potom nekrojovaní. Hody se konají za dobrého i za špatného počasí – když je počasí hodně nepřející, přetáhne se všechno, co je třeba igelitem a jde se.

Když průvod přichází ke kulturáku, vytvoří účastníci na malém náměstíčku široký kruh. V jeho středu stojí kluci s *káčerem*, na kterého se upne veškerá pozornost. Střídá se zpěv a tanec a kluci z chasy se pomalu stahují do úzkého, pevného kola kolem *káčera*. Úkolem nekrojovaných účastníků je *káčera* ukrást. „*Většinou už je to trošku domluvené, protože tady už byla utržená hlava, – káčera, ne člověka –*

⁵⁵ Viz artikule obce Osvětimany v příloze č. ...

⁵⁶ Stárci se při těchto výstupech potýkají s vlastní nesmělostí, není to pro ně vůbec lehké ani přirozené vystoupit takto před celou vesnicí a zazpívat – stát ve středu pozornosti. Zároveň ale vesnice není kruté kritické obecní. Slavnost je jejich společný záměr, společná snaha a stárkům vytváří podporu. Nehledě na to, v jaké kvalitě, je hlavní že se tento výstup stane, protože je to tak psáno v tradici. To je podle mě pro divadlo zajímavý aspekt.

⁵⁷ https://slovacky.denik.cz/zpravy_region/hody-pripominka-zasveceni-kostela-i-podekovani-30140822.html?fbclid=IwAR17NKxLUIXdzhyISJ5SfLLYAlbzWFjyWc1D79iHTiKVqjk92_KVXV2L9kY

*roztrhaných košil hromadu. Protože oni už potom mají většinou vypité a už sú všeci... A pak má sólo ten, kdo ukradl káčera.*⁵⁸ – „sólo pro zloděje“. Následují další a další sóla, která přechází v tanec v párech. Nakonec stárci všechny pozvou na večerní hodovou zábavu, „*kteřá sa koná v kulturním stánku ježovským*“.⁵⁹ Do večera se sešlost rozchází, stárci jdou k sobě navzájem na slavnostní večeři, stárky se podruhé převlékají – do červených sukni „*plyšek*“ a vyráží se na zábavu. Zde přechází pozornost na *věnc*, který, zapálený (svítící) stárci společně slavnostně vnesou do setmělého sálu a tím zábavu zahajují s písní: „*Maršovský stárek, porúbal hájek*“. Někdy je ještě stárek vnesen do výčepu stoje na židli, aby *poručil*. Tancem se pak „do věnce“ vtahují *civilisté*, kteří jsou za malou peněžní úplatu zdobeni od krojovaných voničkami. Zábava se postupně šíří na všechny zúčastněné a rozvolňuje se tak, jak je komu příjemné.

Tolik podrobný popis průběhu ježovských hodů. Nyní bych se ráda pozastavila u samotné obce Ježov. Když jsem sem jezdila jako dítě, měla jsem pocit, jako bych se ocitla v jiném světě. Moje praprateta, „*Kmotřenka*“ chodila až do smrti v kroji, dokud jí síly stačily, vyšívala kroje, pekla cukroví, škrábala vajíčka, starala se o hospodářství. Ptala jsem se svých příbuzných, jak to v Ježově vypadá s tradicemi teď. Když jsem položila otázku: „*kdy se v Ježově přestaly nosit kroje?*“ (myšleno na každodenní nošení), odpověděla mi teta tak, že mi to vlastně změnilo úhel pohledu na celou problematiku tradic a jejich udržování. „*No tak kdy se přestaly nosit. Jak vymřely tady ty staré babky, keré v tom chodily. (...) povymíraly tady ty starší babky, keré v tom chodily, tak tím to vlastně zaniklo.*“ Jistě, že si je člověk vědom, že nositeli tradic jsou vždy konkrétní lidé, ale tahle věta mi to najednou umístila i do konkrétní situace.

Je důležité, aby se tradice proměňovaly s lidmi, kteří jsou jejich nositeli. Aby se přizpůsobovaly jejich životům, protože leda tak zůstanou jejich součástí a neoddělí se od nich v zakonzervované podobě, která se pouze předvádí, ale neprožívá (což je myslím v tomto kontextu dost výstižné slovo). Při rozhovoru jsme se dotkly ještě srovnání *Slováckých slavností a Ježovských hodů* – Míša to moc pěkně (v duchu Schechnera⁶⁰) pojmenovala vzhledem k trvající pandemické situaci, kvůli které se veškeré akce ruší: „*Ale ten Slovácký rok už je přece jenom hlavně (...) pro ty návštěvníky. Tady ty hody jsou pro ty hodující, jo. Jako pro ty tanečníky a že se pochyťají a opijú a zazpívají, ale ten Slovácký rok je už opravdu dělaný takto, že už*

⁵⁸ Rozhovor s Míšou a Liduškou z Ježova

⁵⁹ https://www.youtube.com/watch?v=mghfENKil1s&ab_channel=Ale%C5%A1%C5%98ez%C3%A1%C4%8D

⁶⁰ Kapitola *Divadlo pre turistov*, in SCHECHNER, R.: *Performancia: teórie, praktiky, rituály*, str.159

tam jsou hodně vystoupení a různé kapely, jako dechovky – no spíš pro ty lidi. A teď prostě bez těch lidí, i kdyby to třeba povolili, tak tam to bylo totiž hodně i na zahraniční. (...) Když se zruší hody v Ježově, tak se zruší kapela a je to. Protože v podstatě kulturák je obecní, koláčky sa pečú chvílu předtím. (...) A koláčky stejně sníš.“ Ptala jsem se, jestli si dokážou představit, že by hody byly tak veřejné jako Slovácký rok. Teta Liduška mi odpověděla: „Tak takhle, třeba tady, to určitě nepojedú lidi z daleka, to radši se dojdú podívat na ten Slováckej rok, že tam už je toho víc, víš, všeckeho.“ A Míša dodala, že na hody se opravdu přijedou podívat maximálně lidé z okolí nebo rodinní příslušníci a že ani ona sama by nejela na hody někam, kde nikoho nezná „U toho Slováckého roku je to spíš dívání se na něco než tady ty Ježovské hody. Kdy ti lidi opravdu (...) baví se sami. Vesměs to lidi pojmu tak, že ti, co nejdou v kroji, že se s někým potkají, s někým prohodí pár slov. Ale není to vysloveně, že by došli čučet na to, jak ti krojovaní něco předvádí. Takže toto je takový ten rozdíl. Je to jiné.“ Myslím, že to dobře vystihuje charakter akce a jak úzce je závislá na obyvatelích obce, ve které se pořádá – jsou zároveň jejími pořadateli i účastníky.

3.5 Staroboleslavská pouť Vojty Horálka

Poutě obecně jsou velké téma. Pout' a poutník jsou jedny z nejrozšířenějších archetypů.⁶¹ Pout' umožňuje očistění, je to prostá forma modlitby. Člověk se ve své křehkosti vystaví krajině a svou cestou vyjadřuje druh oběti. Během tisíciletí naší kultury se z poutí stala významná společenská událost. Původní prostota se však často mohla vytratit a proměnit v slávu, která už v sobě nese původní očistění pouze ve formálním ujití nějaké trasy. Od zeslabení náboženské a rituální funkce pouti byl pak jen krůček k poutím jako světským zábavám se stánky a kolotoči.⁶²

Možná to ale opět poskytlo prostor pro tu intimnější, jednodušší variantu, kterou dnes mnoho lidí volí, když se vydává po stopách světců či na jinak motivovanou dlouhou cestu.

Pout', o které se chystám psát, reflektuje obojí – fascinující pozlátko nabalené na pouťové události i prostotu chůze a námahy, které mohou poskytnout očišťující pocit.

Pout' (také „kapličky“) organizovaná Vojtou Horálkem jsem bohužel neměla možnost zažít v jejím plném rozsahu, takže budu vycházet především z jeho vyprávění. Akce má od roku 2004 víceméně pravidelné konání jednou za rok, datum konání se většinou pohybuje okolo příchodu jara. Účastní se širší spektrum lidí, k nimž se dostane pozvánka, pokaždé se poskládá trochu jiná skupina lidí. Maximální počet účastníků byl zhruba kolem sedmdesáti, minimální deset. Impulsem k uspořádání pouti byly prázdné barokní kapličky spojující Prahu a Starou Boleslav.

Tradice této poutě ale sahá dál do minulosti: „*v roce 938 nechal Boleslav I. přenést tělo svého bratra Václava, (...), do Prahy, a dal jej uložit v (...) rotundě sv. Víta. Cesta, kterou tělo z Boleslavi do Prahy převáželi, vešla do povědomí lidí a byla pojmenovaná Svatováclavská*“.⁶³ Na pouť lze tak pohlížet ve dvou ohledech: jako na poslední pouť Svatého Václava z Prahy do Boleslavi a jako na cestu jeho mrtvého těla zpět do Prahy.

⁶¹ „Cesta je v mnoha náboženstvích a kulturách symbolem poznání, hledání, osudu. Křesťanský homo viator, buddhistická, zenová i taoistická cesta.“ In PILÁTOVÁ, J. *Hnízdo Grotowského*, s.124.

⁶² „Do historického vývoje poutí od počátku 19. století zasáhly různé projevy překotného civilizačního rozvoje společnosti. V českých zemích to byla v první řadě celková ateizace společnosti a postupný nárůst počtů lidí bez náboženského vyznání. Ve svém důsledku vedl tento trend nejen k omezení „základny“ poutníků, ale i k výraznému zesvětštění aktu putování na poutní místa. Zvýšené pronikání „světských“ a zábavních prvků v podobě doprovodných pouťových zábav, atrakcí i vlastního sortimentu pouťového zboží, které někdy dokonce převážily nad původním náboženským obsahem, do jisté míry souvisely s komerčními tlaky organizátorů i prodejců, respektive snahou „přilákat“ co nejširší okruh zákazníků.“ in Kafka, L.: *Dárek z pouti*, s. 27

⁶³ <https://historie.praha19.cz/index.php/svata-cesta>

Po zániku Svatováclavské cesty vznikla v 17. století mírně odlišná Via Sancta (Svatá cesta, nebo také Mariánská cesta) s 44 barokními kapličkami vzdálenými od sebe na délku Karlova mostu. Via Sancta odkazuje (i vlivem jezuitského mariánského kultu) k Palladiu, nejstaršímu vyobrazení Madony v Čechách opředenému řadou legend a uchovávanému ve Staré Boleslavi v kostele Nanebevzetí Panny Marie.

V posledních letech se pouť vykonává 15. srpna z Katedrály sv. Víta do kostela Nanebevzetí Panny Marie, takže je vlastně syntézou obou zmíněných cest. Ze 44 kaplí zbylo v současné době pouze 13, mnoho lidí usiluje o obnovu tradice a některé se opravují nebo dostavují, jinde se na jejich upomínku staví kříže. O přesnou trasu se dnes dá ale jen stěží usilovat, protože krajina prošla za tu dobu velkou proměnou a některé kaple se ztrácí v novodobé zástavbě, jiné stojí uprostřed pole nebo golfového hřiště. Namísto divokých lesů se dnes poutníci musí potýkat se silnicemi a labyrinty vysokých budov, některá místa jsou vlivem nové zástavby dnes již neprůchozí.⁶⁴ Vojta píše: *„Pro mě je zajímavý ten konflikt vizuální a důležitá je konfrontace tradice a současné podoby Svaté cesty, která je přetínána zástavbou a cesta je odkloněná z původní trasy.“*⁶⁵

I přes různé snahy o obnovu chybělo v kapličkách to zásadní, totiž vyprávění příběhů skrz vyobrazení mariánských a svatováclavských výjevů, které člověka na pouti doprovází při zastaveních a modlitbě. Jedním z Vojtových záměrů je obnovení této funkce kapliček.

*„Každý ročník má své téma, na které účastníci reagují. Jsou to většinou tradiční i netradiční světci a biblické příběhy z Nového i Starého zákona. Sv. Václava i Pannu Marii jsme měli vícekrát, ale nejlépe fungovala ta méně tradiční témata. Třeba sv. Starosta nebo svatba v Káni Galilejské. Ze Starého zákona to byl třeba Job. Většinou vybíráme témata, kde je prostor pro zlidovění – apokryfní pokroucení a světský rozměr. Účastníci si kapličky předem vybírají a je tu i možnost rozhodnout se až na místě, snažíme se to dělat velmi demokraticky a živě. (...) Jediné zadání je téma a umístění.“*⁶⁶

Během pouti se kapličky postupně zaplňují instalacemi (více či méně dopředu připravenými), které vytváří její účastníci. Do dalšího roku však instalace většinou nevydrží, je tedy možné do nich s každým ročníkem přinášet něco nového. *„Vzhledem k tomu, že celá akce je inspirována barokním pojetím poutě s lidovými prvky, беру to jako celek – pohybující se zjevení v krajině po přímce, která je narušená zásahy*

⁶⁴ Například nejstarší kostel v Praze je absurdně zastrčený na proseckém sídlišti.

⁶⁵ Osobní archiv: rozhovor s Vojtou Horálkem; Vojta ale trochu smutně podotknul, že od prvního ročníku už se krajina dost proměnila, že „začíná být příliš vstřícná“. Kdoví, možná se v ní jen se svou poutí už dostatečně zabydlel.

⁶⁶ Osobní archiv: rozhovor s Vojtou Horálkem

*novodobé lidské činnosti postrádající duchovní rozměr. Naše pouť tedy zahrnuje vše, co k takové pouti patří. Kostýmované účastníky, alegorické vozy, přenosné obrazy a pomůcky, hudební složku, různé výstupy a performance. K pouti také patří upomínkové předměty a občerstvení.*⁶⁷ Průvod poutníků připomíná jakousi organickou hmotu, která bez ohledu na terén a prostředí prochází trasu Via Sancta a zanechává po sobě v krajině jako upomínku fyzické zásahy v podobě instalací (které se ale v průběhu roku také pomalu vytrácí).

Jedná se o kolektivní dílo, jež bychom klidně mohli nazvat happening, na kterém je asi nejdůležitější samotné setkání lidí a to, co společně na cestě vytvoří a prožijí. Celou akci provází hravost a uvolněnost. Její završení je tradičně v hospodě ve Staré Boleslavi.

⁶⁷ Osobní archiv: rozhovor s Vojtou Horálkem

3.4 Procesí Adély Součkové

Procesí Adély Součkové vzniklo jako součást její práce pro soutěž Ceny Jindřicha Chalupeckého. Procesí souvisí s její dlouhodobější tvorbou, v níž se zabývá mimo jiné tématy archetypů, tělesnosti, ženské identity a feminismu, spirituality, tradice, krajiny a ekologie.⁶⁸ Na jaře 2018 dělala Adéla výzkum animismu v Indonésii. Podle způsobu, jakým o svém výzkumu hovoří, bych jej označila za antropologický: „Hodně věcí, které jsem se dozvíдалa bylo podobných tomu, co jsem znala ze středního Slovenska, kam jsem v dětství často jezdila. Také tam se život vztahoval ke krajině.“⁶⁹ Na procesí Adély Součkové jsem se podílela v roli asistenta, ale taky v roli účastníka. Zmínit se o ní zde mi přijde důležité kvůli tématům, kterými se Adéla zabývá, ale i kvůli samotné formě happeningu.

„Mottem (...) projektu [Adély Součkové] pro Cenu Jindřicha Chalupeckého je (...) otázka: jak vznikají myšlenky, a potažmo názory a postoje? Důležitým aspektem projektu je tedy vztahování se k místní tradici, která je připomínána například využitím techniky modrotisku nebo modelováním hliněných figurek, k němuž jsou zváni i všichni návštěvníci výstavy. Především se ale vztah k tradici projevuje na tématu lidových písní, k nimž má samotná umělkyně ambivalentní vztah: na jednu stranu reprezentují podstatnou složku její osobní i národní identity, současně je v nich ale podle Adély často přítomný nezdravý fatalismus, přesvědčení o nezvratném řádu věcí, a to zejména ve spojení s více či méně explicitním sexismem či rasismem.“⁷⁰

Happening měl formu procesí. Trasa vedla z korza Veletržního paláce na ostrov Štvanice. Začínalo se v Adélině instalaci, která „v kontrastu k modernistické architektuře Veletržního paláce“ vytvářela „intimní prostor připomínající jurtu“⁷¹ – stěny jurty tvořily modrotiskové malby se symbolickými a tělesnými výjevy z osobní mytologie umělkyně. Na stěně visely čtyři masky s vyobrazením čtyř různých orgánů (srdce, mozku, střev a plic) a uprostřed stavby stál nízký stolek určený k modelování figurek z hlíny, jež bylo otevřeno návštěvníkům expozice. Od performerů, kteří v jurtě seděli se návštěvníkům dostalo zadání směřující zhruba k tomu, aby modelovali z hlíny něco, čeho by se rádi zbavili. Tato výzva souvisí nejen s prastarými představami o moci

⁶⁸ <https://www.sjch.cz/vystava-cena-jindricha-chalupeckeho-2018/> „Ve své tvorbě tematicky čerpá z napětí vztahu přírody a kultury, ze starých mytologií a archetypů, ale i z aktuálních diskusí na téma ekologie nebo feminismu.“

⁶⁹ <https://magazin.aktualne.cz/kultura/umeni/cena-jindricha-chalupeckeho-vystava-veletrzni-palac-praha/r~ad0f8310e81911e8b474ac1f6b220ee8/>

⁷⁰ <https://www.sjch.cz/vystava-cena-jindricha-chalupeckeho-2018/>

⁷¹ <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2651408-finaliste-chalupeckeho-ceny-rozebiraji-telo-spolocnost-i-umeni-univerzalni-zaplata>

zpodobení, ale také se závěrem chystaného happeningu. Během výstavy hrála uvnitř jurty reprodukováná hudba, která se během procesí zpívala naživo. Jednalo se o syntézu lidových písní a autorských textů přímo souvisejících s instalací.

Při procesí si čtyři předem určení nosiči uvnitř jurty oblékli masky, do jednoduchých nosítek naložili hliněné figurky a za zpěvu souboru LADA vyšli pozvolným obřadným krokem ven, kam je následoval průvod návštěvníků galerie, z nichž se tak staly účastníci happeningu. Krom masek byl celý průvod pojat velmi civilně. Účastníkům byly rozdány nádoby, z nichž si společně na začátku průvodu připili čaje nebo alkoholu (nádoby pak nesli po zbytek cesty a měli možnost do nich požádat o další nápoj). Na začátku průvodu dostali také zpěvníčky podle nichž se mohli přidat ke zpěvu, který velmi dobře řídila pěvecká skupina. Tento moment byl pro mě až překvapivě funkční, protože se účastníci do zpěvu skutečně zapojovali, aniž by písně znali předem. Mohlo to být díky přítomnosti Adély, která se z množstvím přítomných znala a vyzývala je k zapojení, díky suverenitě, se kterou ženský sbor předzpíval i vhodným výběrem písní.

Průvod s nosítky a s neckami, jejichž účel se osvětlil teprve v závěru akce, šel přes městskou zástavbu, přechody, podchody, přes most až na ostrov a dál po nábřeží. V průběhu cesty byla jedna delší zastávka, na které se účastníci mohli občerstvit čajem nebo alkoholem. Na břehu ostrova byl průvod zakončen přenesením figurek do necek prostřednictvím řetězu, který ze břehu k vodě utvořili účastníci průvodu. Každá figurka dlouze putovala z ruky do ruky a díky tomu se jí dostávalo zvláštní pozornosti. Necky byly poté poslány po vodě.

Ačkoliv průvod jistě naplňoval hluboká osobní témata, kterými se Adéla zabývá, měla jsem z toho čistě za sebe poněkud neosobní pocit. Jako účastníci mě to bavilo, zpěv byl úžasný, ale nebyla jsem schopná se do toho víc ponořit a vzít to za své. To je ale čistě subjektivní názor a vím minimálně o jednom účastníkovi, který si celou akci prožil docela jinak.

Je pro mě zajímavé, ve srovnání s tímto ročníkem, sledovat aktuální dění okolo Cen Jindřicha Chalupického – v roce 2020 finalisté upozornili na nezdravost prostředí soutěže pro tvorbu a umění.⁷²

⁷²<https://artalk.cz/2020/08/05/cena-jindricha-chalupeckeho-letos-nebude-mit-laureata-finalistky-a-finaliste-se-rozhodli-nesoutezit/>

3.6 Ištar

„Alegorické procesí“ *Ištar* se odehrálo na festivalu *Otevřených dveří* skupiny *NaHajana* v létě 2020. Skupinou se zde nebudu šířeji zabývat, protože nejsem jejím členem, tudíž o ní mnoho nevím a myslím, že by ani nebylo správné z mé pozice cokoliv rozkrývat – raději je ponechám v jejich záhadnosti s tímto strohým popisem z jejich festivalového sborníku: „*NaHajana je umělecká skupina založená roku 2012. Každoročně pořádá v různých konstelacích letní tvůrčí soustředění (...)*“⁷³

O průvodu *Ištar* jsem se dozvěděla až zpětně od jednoho z jeho tvůrců – Jakuba Vaňka a viděla jsem ji pouze zprostředkovaně z filmu, který vznikl jako součást díla na základě záběrů z kamery, kterou měla na hlavě připevněnu jedna z postav průvodu, králova sestra. Akce byla inspirována starověkým mýtem o sestupu bohyně Ištar do podsvětí.

Jedním ústředním objektem průvodu byl zvláštní vůz, na kterém čtyři „démoni“ s pytlí na hlavách tlačili spolu s „poddanými“ svého krále. Druhým objektem byla jakási monstrance, která se v průvodu nesla a měla představovat bohyni Ištar (viz příloha). Během průvodu obě tyto postavy procházely zásadními proměnami – Ištar rostla a nabývala, zatímco král byl postupně svlékán až do nahoty. Dále byl součástí průvodu vypravěč s bubnem. Průvod byl rozdělen do sedmi zastavení, během kterých vyprávěný příběh gradoval až k zvratu, kterým bylo svržení krále. Na cestě zpět pak démoni naskákali do vozu a nechali se táhnout králem. Po návratu do výchozího místa průvodu se Ištar odstrojila a z jedlých částí se uvařil oběd.

Průvod se odehrál za jasného letního dne v šumavské krajině.

⁷³ Sborník k prvnímu Festivalu *Otevřených dveří* *NaHajany* 19!8! – 20!8! LN 2020

3.7 Evangelium podle houslí

Evangelium podle houslí jsem do své práce zahrнула proto, že ačkoliv není průvodem, má s ním některé společné rysy. Podílí se na utváření komunity skrz práci na společném díle a vytváří prostor pro setkání. Zároveň je to divadlo, které se stalo tradicí. Podobně jako *Falický průvod*, který je hlavním předmětem této práce, je *Evangelium* vázáno k určitému období v roce (období Velikonoc). Osobně jsem se jej účastnila v rozmezí let 2008–2018 a byla to pro mě zásadní divadelní zkušenost.

Autory oratoria *Evangelium podle houslí* jsou Pavel Helebrand (hudba a libreto) a Tereza Pogodová (dramaturgie). Inspiraci hledali v novozákonních evangeliích, v středověkém chrámovém divadle, moravské lidové hudbě a pašijových hrách.

Evangelium bylo poprvé uvedeno 12. září 2001 v chrámu Navštívení panny Marie na Svatém kopečku u Olomouce. Tehdy spojilo dohromady sto padesát účinkujících. Toto uvedení v sobě také zahrnovalo společnou pouť diváků a účinkujících strmým kopcem do chrámu, při kterém se odehrála scéna „sbírání apoštolů“.

Pavel Helebrand *Evangelium* „napsal jako lidové hudební „svaté divadlo“. Hraje a zpívá se pod širým nebem, vyzvánění a vytrubování uvozuje zpěvy a písně, jimiž se prolínají činoherní výstupy a voicebandy, pantomima, halekačky či modlitby a nářky nad mrtvými. V baladách nevystupují jen hlavní protagonisté, ale zpívá i publikum. „V lidových baladách bývalo zvykem, že publikum texty opakovalo. Toho bych rád docílil i já,“ vysvětluje skladatel (...), spolu s dramaturgyní Terezou Pogodovou oslovili muzikanty z celé Moravy, napříč věkem i styly. Navíc vedle sebe postavili amatéry i profesionály.“⁷⁴

V kostele je představení prostorově uspořádáno tak, že diváci sedí v lavicích, u oltáře je cimbálová muzika Hradišťan s Jiřím Pavlicou – představitelem Ježíše – v popředí, kolem nich je orchestr. Před nimi je malé podium, na kterém se odehrávají drobné výstupy. Zbytek účinkujících se pohybuje po kostele v uličkách mezi lavicemi a bočními loděmi. Sólové výstupy zaznívají z různých koutů kostela a tím dílo získává na prostorovosti. Jinak je představení vizuálně poměrně prosté – účinkující se oblékají do toho, co najdou ve svém šatníku a co může připomínat barevně a tvarově vesnický (rurální) oděv a sólisté jsou vyznačeni jen jednoduchými náznakovými kostýmy. Jsou využívány jen nezákladnější rekvizity. Představení je uvozeno nástupem sboru ze

⁷⁴ Pavlica zazpívá Krista, 11. září 2001 https://www.idnes.cz/kultura/hudba/pavlica-zazpiva-krista.A010911_115253_hudba_kne

zadní části kostela do přední a končí odchodem Hradišťanu z kostela středovou uličkou.

V rozhovoru pro ČT Pavel Helebrand popisuje příchod cimbálové muziky s primášem do města (Ostravy) jako paralelu příchodu Ježíše s apoštolů – „...*ty soubory se schází k nim jako k centru a vzájemně si vypravují, zpívají ten příběh.*”⁷⁵ Průběh koncertu/představení pak popisuje jako společné dílo, společnou tvorbu všech zúčastněných na „*hranicích možností*“ – účinkujících i diváků, protože i ti se svým zpěvem a svou přítomností na něm podíleli: „*dotvořili příběh*“. V tomtéž rozhovoru Pavlica o své roli hovoří jako o „službě“: „...*složitě je to v tom, jak se maximálně přizpůsobit a posloužit té věci a posloužit těm myšlenkám a těm sdělením.*”

Jak už jsem zmínila, do zpěvu jsou zapojeni i diváci, dostávají program se zpěvníčkem, ve kterém je vyznačeno, kde jsou jejich party, které jim v průběhu představení vyznačuje také dirigent. Na začátku je někdy součástí představení krátký úvod, ve kterém Pavel Helebrand s Terezou Pogodovou přímo osloví diváky s návodem jak se zpěvem připojit. K tomu je uzpůsobena i forma písní, jak Pavel popisuje v dalším rozhovoru: „*Používáme formy moravské balady, což je specifická forma, kterou už vyvinuli naši předkové. Předzpěvák zazpívá jeden verš, publikum třeba opakuje druhý verš. Anebo potom ještě taková forma, kdy se zazpívá sloka a obecenstvo se přidá konstantním refrénem.*”⁷⁶ Ve formě, kterou Helebrand popisuje, lze přitom zároveň spatřovat ozvuky církevní hudby, která umožňovala participaci věřících při mši.

Evangelium je na prvním místě hudební dílo, ale vedle toho je i skutečným místem setkávání mnoha lidí – různých generací, různých skupin. Zážitek kolektivě vznikajícího díla je ve stejné míře přístupný pro účinkující i diváky – zážitek účasti na něčem, co přesahuje každodenní život, ale stává se zároveň jeho důležitou součástí.

⁷⁵ Evangelium podle houslí v ostravské katedrále Božského Spasitele, 2010 <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1098528273-krestansky-magazin/410236100121004/>, vlastní přepis

⁷⁶ Evangelium podle houslí, 2009 <https://vltava.rozhlas.cz/evangelium-podle-housli-5159691>, vlastní přepis

4. Falický průvod

4.1 Kontext vzniku

Falický průvod je událost, která vznikla za mého studia na Katedře scénografie pražské DAMU. Svou „premiéru“ měla na jaře v roce 2018. Zabývat se v bakalářské práci dílem, které vzniklo mimo KALD, kde tuto práci píší, mi připadá zajímavé jednak proto, že na něj dnes mohu nahlížet z trochu jiné perspektivy, z jistého odstupu. A také proto, že nevzniklo na základě zadání, ale z reálné potřeby něco společně podniknout mimo rámec studia (něco společného a opravdového). Dnes bych to skoro nazvala „akt proti systému“, zároveň ale taky akt společenský a přátelský. Při studiu na katedře scénografie, které člověka spoutává v ateliéru na individuálních úkolech, má najednou forma nabízející čerstvý vzduch, pohyb a zpěv velmi uvolňující a extrémní charakter.

Na KALDu by podobná akce pravděpodobně nevznikla, neboť studium je zde úplně jinak postavené a vytváří zase jiné problémy. Aspoň za sebe zde rozhodně nemám pocit nedostatku praktických realizací, kterou jsem pociťovala na KS. Na KALDu je taky úplně jinak nastavené publikum, už jej jen tak něco nevyvede z míry. Na KS jsme většinou zpracovávali celkem klasické inscenace pro velká divadla, každé zadání vyžadovalo velmi precizní a promyšlený přístup. Pracovali jsme samostatně, společné byly jen konzultace. *Falický průvod* nenaplňoval žádné zadání ani složité koncepce. Zprvu to byl vlastně spíš takový vtípek na odlehčení, jehož vrcholem mělo být zpívání u táboráku. Důležitá ale byla práce na společném díle.

Abych tedy upřesnila, jak jsme v téhle situaci k myšlence falického průvodu vůbec přišli: Při čtení o antickém divadle v Brockettových *Dějínách divadla jsme narazili na zmínku o dionýsích a s nimi souvisejících falických průvodech. „Aristotelés tvrdí, že komedie vznikla z improvizací těch, kdo zpívali falické písně, protože však falických rituálů bylo mnoho, není jasné, které měl na mysli. Některé z těchto obřadů prováděl taneční sbor, který se někdy oblékal do zvířecích masek, nebo na zvířatech jel nebo nesl zvíře jako znak; někdy to byly také sbory tlustochů, satyrů a mužů na chůdách. Součástí těchto ritů byl často průvod, který nesl na tyčích velké falické symboly (znázorňující mužské pohlavní orgány) a přitom zpíval a tančil. Tyto obřady byly příležitostí k rozsáhlým okrajovým hříčkám a výměnám posměšků mezi účastníky a diváky. Všecky tyto prvky mají v raném komickém dramatu svoje obdoby. Žádný*

*falický rituál však nebyl dramatický, takže proces, jakým nabyl komediální podoby, je nejistý.*⁷⁷ Hned jsme si řekli, že to musíme vyzkoušet.

Teď uvedu otázku, na kterou se mě spousta lidí ve vztahu k Falickému průvodu ptá: „Proč si radši prostě společně nevypít pivo u táboráku? Proč kvůli setkání a seznámení dělat zrovna falický průvod?“ To je samozřejmě příznačná otázka, protože téma, které jsme do této akce vložili skutečně nemělo až tolik společného s našimi motivacemi k pořádání akce – k vytvoření „nějakého rituálu“, jak jsme to nazývali. Navíc jistý seznamovací iniciační rituál už na KS existuje ve formě tzv. Přijímače. Ale co by přineslo, kdybychom jako ústřední motiv postavili táborák a seznamování? Nebylo by to pak trochu samoučelné? Za sebe vnímám hodnotu akce komplexnější než pouze setkání u táboráku v tom, že může otevřít možnost hlubšího vztahu mezi lidmi. Že se mohou společně soustředit na témata, která je přesahují, a tím se právě dostanou blíž k sobě. Společně prožijí přípravy i průběh celé akce. Roli klíčové inspirace pro nás sehrál konkrétně starořecký falický průvod (nebo spíš nejasná představa o něm) nejspíš proto, že nás bavila představa podobné činnosti jako jednoho z počátků divadla – tedy toho divadla, kterému jsme se věnovali každý den a skoro kvůli němu nespali. Byl to akt, který měl lehce znevážit tohle naše snažení a zprostředkovat nám něco původnějšího, čistšího.

Falický průvod ale pro mě nesouvisel pouze s potřebou vyrovnat se s novou školou a novým kolektivem. Byl to pro mě i způsob, jak se vyrovnat se zcela novým prostředím, kde žiju – s Prahou. Praha pro mě vždy byla městem, kam jsme jezdili na dovolenou či za poznáváním. Držela jsem si od ní odstup a cítila jsem k ní hlubokou úctu pro její historii a krásu. Najednou jsem v ní ale sama žila a svůj vztah k ní jsem musela nějak změnit, nebo možná spíš zosobnit. „... člověk bydlí, pokud se může orientovat ve svém prostředí a identifikovat se s ním, či krátce řečeno, jestliže zakouší své prostředí jako významuplné. Bydlení proto znamená něco víc než pouhý ‚úkryt‘.“⁷⁸

⁷⁷ BROCKETT, O.: *Dějiny divadla*, s. 31

⁷⁸ NORBERG-SCHULZ, Ch. *Genius loci – krajina, místo, architektura*, s.5.

4.2 Popis projektu

Falický průvod vznikl spontánně v reakci na situaci, kterou jsem popsala v předcházejících odstavcích. Nyní se pokusím o popis průběhu akce během prvních dvou let (tedy let nezasažených pandemií). Kdybych se dnes měla pokusit *Falický průvod* někam zařadit, asi bych jej označila za akci na pomezí happeningu, lidové slavnosti a scénického aktu. Prvními iniciátory jsme byli já a můj tehdejší spolužák z KS Petr Vaněk, postupně se k nám přidali další známí a spolužáci (převážně z KS, ale později také z KALDu či KATAPu). Prvotní myšlenka byla uspořádat v Praze nějaký rituál. Poté jsme se inspirování Brockettovým popisem rozhodli zrealizovat antický falický průvod v prostředí Prahy. Akce byla určena pro naše přátele, známé a spolužáky. Na průvod jsme neměli žádné prostředky, proto jsme vycházeli z materiálů, které jsme měli k dispozici – hlavně papír a karton. Už od první chvíle nám bylo jasné, že by průvod neměl zahrnovat pouze mužské pohlavní orgány, nepřesnosti v názvu jsme se však zcela nezbavili dodnes (jako neoficiální, ale přesnější název využíváme *Falo-vulvární průvod*). Dominantou průvodu se tedy staly velké papírové loutky pohlavních orgánů vyzdobené pentlemi.

Na prvním ročníku se nás sešlo 15 a na druhém 20 – včetně muzikantů, vodičů loutek a organizátorů. Přípravy prvního ročníku byly velmi chaotické a trvaly krátce – vlastně jsme jen společně s Petrem vyrobili loutky, sestavila jsem seznam písní, na kterých jsme se všichni shodli, že je jakž takž známe. Potom jsme vyzdobení a s mírným zpožděním vyšli z DAMU zpívající píseň *To ta Hel'pa* (protože v té jsme si byli nejjistější). Zbytek až do závěrečného rituálu pálení byl v podstatě improvizací, třebaže zejména v závěru, který vrcholil odplutím hořících loutek po řece, improvizací více předem rozmyšlenou a připravenou. Průvod měl po většinu času podobu nekoordinované skupiny lidí s kytarou, houslemi a dvěma velkými objekty pohlavních orgánů. Měl v sobě nicméně spoustu života a veselí (nejspíš i díky notné dávce alkoholu na kuráž). Po skončení jsme si byli jistí, že to příští rok chceme zopakovat.

Na druhý ročník jsme se připravovali trochu víc. Sehnala jsem pár muzikantů převážně z KALDu, se kterými jsme vybrali a nazkoušeli už trochu pečlivější a zajímavější výběr písní (vztahující se k tématice průvodu), do výroby jsme přizvali víc lidí a objekty byly o něco větší a zdobnější. Taky jsme pro všechny účastníky vyrobili papírové věnce, které během průvodu vizuálně sjednocovali účastníky a na konci se zapálené házely do vody. Měli jsme už přesnější dramaturgii a na trase přibýlo pár zastavení. Písně se zpívaly v určitém pořadí a předzpíval je pár „hlavních

zpěváků“, kterými byli Šimon Dohnálek a Sára Vosobová (oba z KALDu). Ve výsledku jsme se všichni shodli, že průvodu tento posun k větší propracovanosti prospěl, ale při složitější koncepci zase vyžaduje víc opakování a zkoušek, aby se jeho vykonávání stalo přirozeným.

Falický průvod se inspiruje estetikou tradičního českého folkloru. Využívá forem napodobujících scénické výstupy v lidových slavnostech, lidové písně, po vizuální stránce tradičních motivů a barevnosti. Nic z toho ale není snahou o přesnou nápodobu už proto, že sami podobu akce stále vytváříme. Písně teprve hledáme a učíme se je, testujeme, které fungují a které ne, nejsou navíc ani regionálně sjednocené. Nemáme prostředky ani ambice o dokonale řemeslně propracovanou vizuální stránku. A především vytváříme rituál zcela nový – to znamená, že se sami teprve učíme jej provádět. Folklorní estetika nás ale baví, protože se s ní dá zacházet s vážností i nadsázkou. Sama o sobě si s sebou nese mnoho asociací a není nám ani případným přihlížejícím cizí. Jakýmsi poťouchlým a někdy dojemným způsobem dobře komunikuje i s městským prostředím, které je jí v různých podobách v současnosti plné.

Trasa průvodu je neměnná a směřuje z centra města na jeho okraj, přesněji řečeno mimo zástavbu. Odehrává se v prostoru mezi adresou Karlova 26 (resp. Rudolfinem) a břehem ostrova Štvanice. Tyto dva body spojuje cesta, která trvá asi dvě a půl hodiny a vede převážně po vltavském nábřeží. Spojení s řekou je velmi důležité. Směr průvodu kopíruje její proud. Při cestě po náplavce jej z jedné strany chrání postupně se zvyšující zeď nábřeží a z druhé široká, klidná řeka, což dopomáhá postupnému oproštění se od běžného rytmu města a přecházení do jiného, svátečního rytmu. Před sestupem na ostrov je třeba překonat rušnou silnici, která dokáže přehlušit veškerý mumraj a zpěv. Když průvod vstupuje na území ostrova, je pak o to silněji cítit změněná atmosféra. Je už tma a po pár krocích naprosté ticho, jen z dálky jsou slyšet tlumené zvuky města a na březích řeky vidno jeho rozsvěcující se večerní světla. Průvod se tiší a vnímá tu změnu. I na ostrově kopíruje svou trasou co nejtěsněji řeku. Dostává se do její těsné blízkosti – pevné kamenné nábřeží nahradí nezpevněný břeh, krok se zpomaluje a vyžaduje víc pozornosti. Z ticha se pomalu vynořuje nová melodie a průvod přichází na místo závěrečného rituálu, kterým je spálení velkých papírových loutek. Po tichém dokončení rituálu se průvod odebrá k ohništi a atmosféra se opět uvolňuje při zakládání táboráku a opékání. „*Mělo by to dospět k určitému druhu*

*očištění, čímž nemyslím nic nutně velkého, něco jako únava po vykonané práci, návrat při stmívání z procházky domů a podobně.*⁷⁹

Ostrov Štvanice má pro *Falický průvod* skvělé dispozice, v rámci kompozice putování je tak funkčním zakončením. Účastník průvodu může mít pocit, jako by se vstupem na ostrov dostal do jiného světa. Je to malý kousíček půdy ohraničený řekou, která jako by nás objímala spolu s ním. Ostrov je podle mě perfektní místo pro rituál. Po relativně dlouhé, neměnné lineární trase rovně po nábřeží, která člověka přímo nabádá, aby pokračoval stále dál, přinese kruhový ostrov pocit ukončení. Zde můžeme složit naši dřinu a bavit se a nechat řeku dál proudit kolem nás. Nechat plynout s proudem už jen papírové věnce, ale svou energii věnovat ostrovu. *Falický průvod* za sebou nezanechává nic fyzického, ale rozhodně zahušťuje místo konání významy a prožitky s ním spojenými.

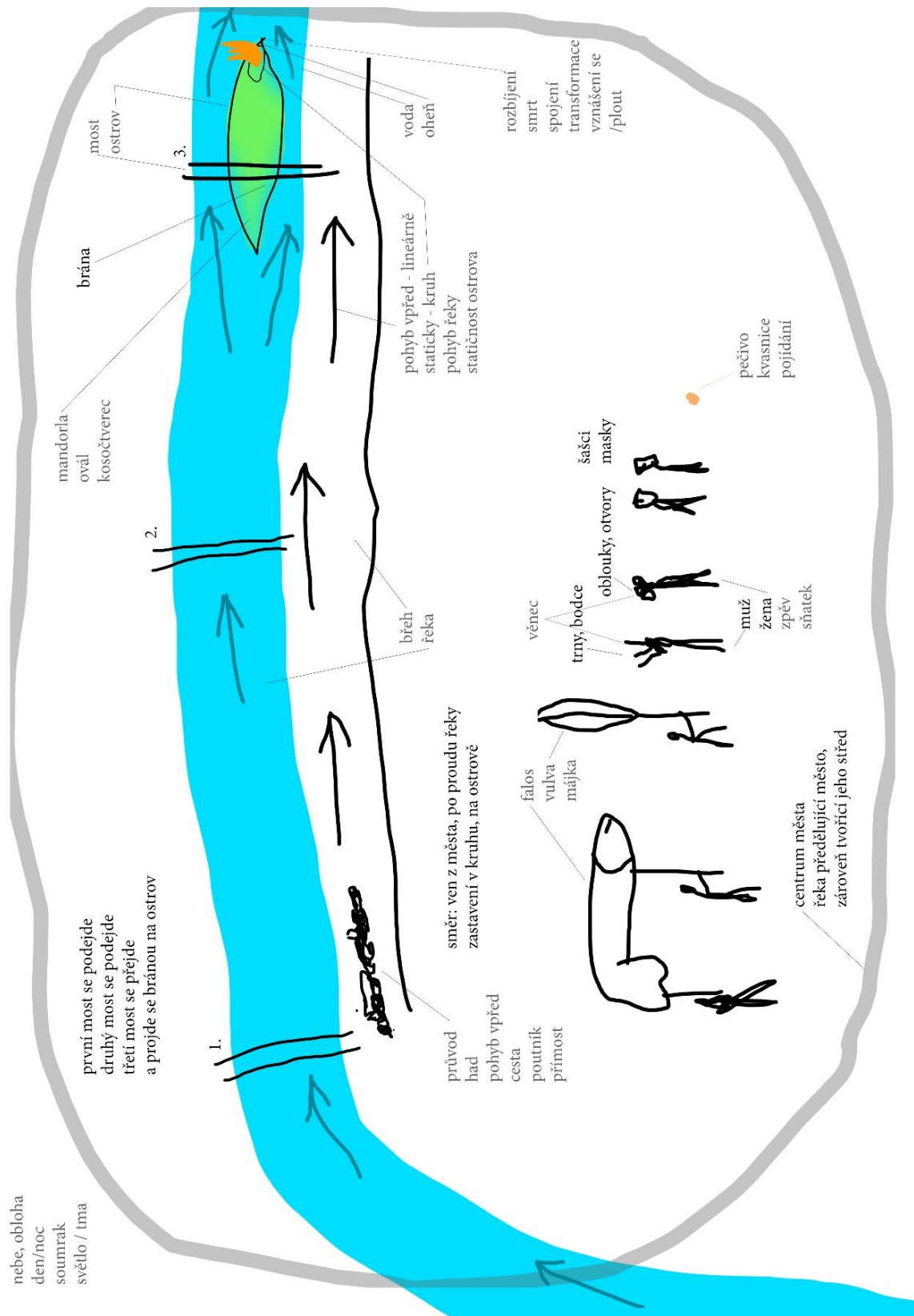
V závěrečném rituálu *Falického průvodu* dochází k jakési oběti. Spálení loutek/objektů bylo v obou ročnících, kdy se provádělo, silným zakončením celého průvodu. Nemůžeme se sice shodnout na jeho přesné interpretaci, jde ale nepochybně v nějakém ohledu o moment transformace, mizení něčeho fyzického v neuchopitelné, ve vzpomínku. Proces ničení prováděný s vědomím procesu neustálé obnovy. Teplo, které se vytváří z pálených loutek přechází do přihlížejících – je to fyzická výměna, přesun energie.

S každým koncem loutek (i celé akce) přichází prostor pro další pokus – prostor pro zlepšení. Každý ročník znamená přehodnocení těch minulých, nové invence, varianty, zkoušení a experiment. Kdybychom vytvářeli trvanlivé objekty, nemohli bychom událost tak radikálně proměňovat. Takhle je nové promýšlení součástí každého ročníku. S každým zničením vytváříme prostor pro další ročník. Vědomí, že když se něco nepovede, můžeme to příští rok zkusit jinak přináší jistou uvolněnost. Neusilujeme o dokonalost. Naše práce by se spíš dala přirovnat ke koloběhu, který se zároveň pomaličku rozvíjí. Nevíme přesně kam či do jaké podoby. Neukončenost je podmínkou procesu. „*Nakolik si vzpomínám, první [průvod] byl fajn, druhý byl epičtější, ale víc jsem pociťoval nedostatky, ovšem mělo to šťávu oboje. Je dobré, že mezi nimi je rozdíl a spěje to určitým směrem, dá se tak mluvit o tom, že se to nějakou organickou cestou rozvíjí a žije.*“⁸⁰

⁷⁹ J. Vaněk v odpovědi v mém dotazníku k F.P.

⁸⁰ J. Vaněk v odpovědi v mém dotazníku k F.P.

Každoroční opakování je úplně jiný způsob existence performativní události, než je běžné. Blíží se tím spíš rituálu nebo lidovým slavnostem. Pro její účastníky najednou zapadá do nějakého životního a ročního cyklu a mají možnost si k ní vybudovat jiný vztah. Možná osobnější? Nesledují takovou událost jako novinku, ale v jejích proměnách. Očekávání, že se bude průvod i nadále opakovat je hnací silou skutečného opakování i jistým závazkem.

Obr. 5 Schéma Falického průvodu podle symbolů, zdroj: vlastní archiv

4.3 Mezi vážností a srandou

Ústředními objekty průvodu jsou dvě velké bílé a pentlemi vyzdobené papírové loutky pohlavních orgánů. Působí svým způsobem majestátně i komicky. Podobný dojem mohou budit i texty lidových písní, které se při průvodu zpívají. Řekla bych, že na této dvojznačnosti je postavená i celá dramaturgie průvodu – balancování mezi vážností, svátkem, obhroublostí a nevázaným veselím.

Falický průvod by měl otevírat a zároveň odlehčovat téma tělesnosti prostřednictvím lidových textů a symbolů, které právě s tělesností pracovaly mnohdy otevřeněji než dnešní společnost.

Tělesnost lze vnímat jako to nejvznešenější a zároveň nejzákladnější, čím se člověk (a samozřejmě i další bytosti) vyznačuje. Jako společná situovanost podmiňuje veškeré kulturní rozdílnosti a může je pomoci překonávat. Symbol vztyčeného falu je archetypálně považován za symbol hojnosti a plodnosti, ale také pudovosti a agresivity. Taktéž vulva symbolizuje vedle hojnosti, plodnosti a ochrany také ničivost pudovosti. Oba symboly se proto stávají také předmětem žertu, který dovoluje zachovávat k nim přiměřený vztah.

Toto balancování se projevuje i ve výběru písní – ty krásné lidovky o lásce a smutku vychází z úst dvou hlavních zpěváků, kteří jsou v průvodu jakýmsi nedotknutelnými čistými bytostmi a do kontrastu s nimi by měly zaznívat posměšné a obhroublé písně a říkanky z úst dvou „šášků“, kteří vstupují do živého kontaktu s účastníky a vtipně či posměšně komentují jednání zpěváků.

4.4 Recyklace folkloru

Jak jsem psala už v první části práce, těžko se proniká do významu folklorních tradic někomu, kdo s nimi nežije. Nejspíš proto bylo pro nás důležité vytvořit událost, která by nám dovolila něco jako tradici zažít či alespoň přiblížit a která by zároveň odpovídala našim potřebám ve společnosti, jíž jsme součástí. Vytvořili jsme událost ve společnosti, ve které žijeme a inspiraci jsme si pro ni vzali ve svědectvích o tradicích, s nimiž nemáme přímou zkušenost a které jsou pro nás méně srozumitelné, ale o to zajímavější. Zpracovali jsme je podle toho, co chápeme a co je pro nás přirozené i toho, co považujeme za univerzální. Tak lze říci, že *Falický průvod* „začleňuje přírodní, ne-kulturní skutečnost (střídání ročních období) do lidmi obývaného světa.“⁸¹

Oživování folkloru jako takového mi obecně připadá smysluplné, i když to někdy může být povrchní nebo manipulativní. Myslím, že pokud folklor nemá být umrtven v muzeální podobě, musí být vystavován setkáním se současnými formami a tématy. (Extrémnější náraz zažil např. v dokumentu „*Morava, krásná zem*“). Osobně je pro mě folklor důležitý nejen jako způsob uvažování, ale také jako fyzická aktivita, kterou moji předci vykonávali a byl to jejich způsob bavení se – tancem, zpěvem a vyprávěním. Byla bych ráda, kdyby i moje tělo mohlo prožívat stejné písně, pohyb v průvodu a podobné elementy, které jsem schopná zopakovat, třebaže v jiném, současném kontextu. Jako způsob komunikace se svou minulostí. Zároveň si ale uvědomuji, jak je těžké vytvořit prostředí pro folklor, které by bylo skutečně přirozené, protože folklor vznikal v jiných životních podmínkách i jiném prostředí, které vyžadovalo jiný způsob života, než je dnešní.

Falický průvod je pro mě způsobem komunikace s místem, ve kterém pobývám a prohloubení vztahu k němu. Zároveň je také způsobem oživování některých základních principů spoluzití jako zpěv či pohyb. Do jisté míry také *Falický průvod* jako performance vyjadřuje snahu o porozumění vlastní kultuře. „*V antropológii bolo priame sledovanie a účasť metódou výskumu cudzej kultúry, zatiaľ čo pri performačných štúdiách sledujeme vlastnú kultúru a podoby správania. Je to takmer brechtovský spôsob dištančného pozorovania, ktoré umožňuje kritiku, iróniu, osobný komentár, ako aj účasť ,s porozumením'. Tento spôsob pozorovania/analýz a súčasne priameho účinkovania a kritickéj dištancie vo vzťahu k predmetu analýzy, alebo samého seba, vyzýva na revíziu (nápravu), uvedomenie si, že spoločenské okolnosti (respektíve*

⁸¹ J. Vaněk v odpovědi v mém dotazníku k F.P

vlastné poznanie) nie sú raz a navždy zafixované, ale sú predmetom toho, čo Schechner pomenúva nepretržitým ‚skúšobným procesom‘, testovaním a revíziou.“⁸²

Baví mě dávat do kontextu explicitní vyobrazení pohlavních orgánů s texty písní, které jsou někdy hravě metaforické, jindy až drsně přímé. K hledání těchto písní mi pomohli Jan Jeník z Bratřic ve svých sbírkách *Písně starodávné lidu obecného českého, namnoze nezbedné a pohoršlivé*⁸³ a K. J. Obrátil v třídílné sérii *Kryptadií*⁸⁴. Oba tito sběratelé se během svého života potýkali s cenzurou. „Karel Jaroslav Obrátil považoval sexuální stránku za nedílnou součást života a písní, nelibě nesl tyto cenzurní zásahy, zastával názor, že ‚sexuální otázka ovládá celý lidský život zrovna tak, jako spánek a pokrm‘, na adresu cenzurujících sběratelů pak směřoval výtku, že ‚opravami setřeli všechn pel původnosti, a píseň se tím stala méněcennou náhražkou originálu a pozbyla lidového významu‘“⁸⁵. J. Jeník z Bratřic jednak „nesledoval úzkoprsý, ba kastrující národněobrozenecký ideál, tedy představu jakési domnělé ‚duše národa‘, jíž tvůrci sentimentálního romantismu (...) snášeli na oltář pouze pečlivě vybíranou obětinu, jednak odmítal estetizující autocenzuru, tj. neměl potřebu své soubory lidových písní (...) upravovat po stránce stylu či jazyka. (...) Písně mu byly prostě projevem života a považoval za správné zachytit je bez jakékoliv cenzury a zábran.“⁸⁶

⁸² SCHECHNER, R.: *Performancia: teórie, praktiky, rituály*, s. 14

⁸³ Jeník z Bratřic, J.: *Písně starodávné lidu obecného českého, namnoze nezbedné a pohoršlivé*, 1989

⁸⁴ OBRÁTIL, K. J. *Kryptadia I.: příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu*

⁸⁵ BUŠÍKOVÁ, Z. *Symboly v moravských lidových písních*, s. 20.

⁸⁶<https://www.magazinuni.cz/literatura/proti-masturbantum-falesne-kultury-dve-ste-let-%E2%80%99Episni-kratkych%E2%80%99C-jana-jenika-z-bratric/>

4.5 Spoluúčast a spolupráce

Pro *Falický průvod* je zásadní celý jeho proces konání – od příprav až po závěrečný táborák a postupné rozcházení se do svých domovů. Průvod je pro mě zajímavý intenzitou prožitku, jakou může svým účastníkům poskytnout, když společně projdou celým zmíněným procesem. V podstatě každá společenská událost v sobě zahrnuje také prostor pro prosté setkání, jak ho popisuje Jana Karlová ve své knize *Slavnosti a rituály*: „*Samotnou podstatou slavností se zdá být jejich sociální rozměr a sdílení. (...) ústředním motivem současných slavností se zdá být právě společný prožitek. (...) Sváteční čas obvykle poskytuje více prostoru k pospolitým setkáním, intenzivnímu bezprostřednímu kontaktu a rozhovorům. (...) Haldis Haukanes (...) poukazuje na (napříč generacemi stále stejnou) formu pospolitého nadávání na politiku a dobové poměry, která spíše než reakci na aktuální dění připomíná mýtus o vyhnání z Ráje. (...) Ač se to může zdát jako banální fakt, jednou z významných charakteristik, pospolitých slavností menšího měřítka je ona příležitost poklábosit s přáteli a sousedy, ohlédnout se zpátky, rituálně zanádat, pokleветit, zhodnotit, jak rostou děti, a potom s vědomím, že většina věcí je stále na svých místech, pokračovat ve všednodenním životě.*”⁸⁷ Ale pro málokterou událost si skutečně vyčleníme tolik času, abychom společné setkání mohli prožít naplno včetně zdánlivě prázdných chvil, které mají účastníci možnost vyplnit klábosením o každodenních starostech.

Uvědomění si této skutečnosti se pro mě stalo při vnímání veškerých událostí velmi zásadní – snažím se totiž díky němu brát zavedk i těmito zdánlivě prázdnými a zdlouhavými momenty, které se ale samy od sebe naplňují společenským bytím. Je to i jedním z faktorů, díky nimž se celé setkání posouvá od chladného vztahu tvůrců a diváků k setkání účastníků na společné události, jejíž nedílnou součástí je i všechno to, co se stane před ní a po ní. A opět jsem u věty, že „*performancia je časť života, ktorú performer i diváci vykonávajú a trávia spolu.*”⁸⁸

Bylo by skvělé, kdyby události mohly samy od sebe fungovat a vytvářet prostory pro setkávání všech zúčastněných, jak jsem popsala výše. Když pomínu běžné organizační problémy, s nimiž se potýká každá událost, vnímám jako největší překážku

⁸⁷ KARLOVÁ, J. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*, s. 61.

⁸⁸ SCHECHNER, R. *Performancia: teórie, praktiky, rituály*, s. 18.

nesnadnost, jakou pro všechny zúčastněné (od organizátorů po diváky) představuje vpustit do svého života sváteční čas.

Žádná akce nevznikne bez impulsu konkrétních lidí a při komplexnějších a déle trvalejších akcích těch impulsů musí být celá řada. Pokud akce ztrácí své pevné jádro, je velmi nepravděpodobné, že by se sama od sebe uskutečnila.

Při akcích, které jsou postavené na opakování, může dojít ke stavu, kdy jedna událost je impulsem a energií k té následující (jako to bylo například u prvního a druhého ročníku FP) – s pandemií se nám návaznost značně přerušila a teď se uvidí, jestli budeme schopni navázat. Tutéž otázku si kladou i obyvatelé Ježova, jejichž tradice pořádání hodů je daleko hlouběji zakořeněná a přežila už i větší překážky.

4.5.1 Práce s účastníky

K účastníkům se v průvodu snažíme přistupovat jako k jeho nedílné součásti. Snažíme se pro ně vytvořit takový prostor, ve kterém se nebudou cítit nepříjemně, ale zároveň prostor, který jistým způsobem jejich aktivitu vyžaduje a je jí živen, takže se dílo stává (jak to popisuje P. Helebrand v případě *Evangelia*⁸⁹) společnou tvorbou všech zúčastněných.

Způsoby jak takovýto prostor vytvořit, stále hledáme. Není to snadné, protože nejsme uskupení lidí s bohatší performativní praxí, díky níž bychom dokázali vybudovat pevnou a otevřenou platformu. Fungujeme spíše jako skupina lidí, kteří si chtějí něco vyzkoušet, na něco společně přijít, něco se společně naučit. Účastníci se k nám mohou v této nesuverenitě připojit s pocitem, že věci jdou dělat i když je neumím, i když jim plně nerozumím. Může je povzbudit pocit, že v tom nejsou sami a že se od sebe v tu chvíli učíme navzájem. A naše vklady jsou si rovnocenné. Jako když máte chuť zpěvem podpořit slabý hlas zpěváka, který se urputně snaží, ale není ho slyšet – což vlastně vůbec není jen obrazný příklad, ale skutečnost prvního ročníku FP, se kterou jsme se potýkali.

V zapojení účastníků nám sice napomáhá už samotný tvar průvodu, ale pokud se chceme pokusit o větší zapojení, musíme využívat i jistou techniku (kterou můžeme čerpat např. z tradičních akcí, protože ty už se s touto problematikou vypořádávaly před námi). Jedním ze způsobů zapojení, o které se snažíme, je využití hudby a zpěvu. Jejich úspěšné zapojení však podmiňuje množství faktorů. Například zvolit vhodný formát písně (jak popisuje P. Helebrand – takové, ve kterých je prostor pro sborové opakování a zároveň s ne příliš komplikovanou melodií). Ideální je, pokud se najde aspoň jeden dostatečně hlasitý a suverénní zpěvák, který dokáže vést zbytek skupiny svým zpěvem. A ještě lepší je, pokud i zbytek skupiny (nebo aspoň její část) má o zpívaných písních nějaké ponětí. Tohle je pro mě organizačně velmi náročný oříšek, ale stojí za to snažit se jej rozlousknout, protože společný zpěv je pro celou skupinu stejně zásadně spojujícím prvkem jako chůze. Jen o dost méně přirozeným a musí se proto postupně budovat (což je organizačně značně náročné). Bude to tedy chtít ještě pár let zkoušení a hledání.

Vedle této budované „techniky“ se ale dají samozřejmě najít i spontánní způsoby zapojení, které nevyžadují přípravu, ale vzniknou na místě, pouze

⁸⁹ Evangelium podle hroulů v ostravské katedrále Božského Spasitele, 2010
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1098528273-krestansky-magazin/410236100121004/>, vlastní přepis

z přenesené jistoty jednání. Tento moment jsme zažili téměř vždy při vstupu na ostrov – od té chvíle jako by všichni věděli, co se má dít. Když se průvod přiblížil k vodě a vytvořil úzkou řadu pochodujících, nastalo obřadné ticho. Když se prováděl závěrečný rituál, lidé věděli, kde mají stát a co dělat. Když se dal impuls k pálení věnců, každý se bez ptaní přidal.

4.6 Falická a vulvární symbolika

V průvodu jsou přítomny dva velké objekty explicitně zobrazující lidské pohlavní orgány. S jejich symbolickým znázorněním pracujeme pak i v dalších přítomných objektech (věnce a proutky), v písních (sexuální motivy a náražky) i v průvodových postavách. Pečeme také falické a vulvární pečivo.

Jak už jsem popsala výše, naše prvotní inspirace pro *Falický průvod* byla v průvodech pořádaných v rámci starořeckých Dionýsií. Když jsme se letmo zabývali tématem falu a vulvy, ze současných projevů jsme narazili např. na tradiční průvod *Danjiri Matsuri* v Japonsku⁹⁰, na falický kult v Bhútánu⁹¹ a korejský *Haesindang Park*. V českém a evropském prostředí se tyto symboly objevují spíše metaforicky. Např. stavění májky, Velikonoční odkazy na pohlaví, sexualitu a plodnost ve „šmigrustování/šlehačce“ karabáčem, svatojánské věnečky, nosy masopustních masek „židů“, hojně potom v textech lidových písní. Rituály spojené s pohlavními orgány mapuje např. Marina Abramović v sérii videí „*Balkan Erotic Epic*“.

Jedná se nicméně o symboly prostupující lidskou kulturní historií. Na Britských ostrovech se vyskytuje zvláštní vyobrazení staré ženy v podřepu s roztaženou vulvou – tzv. *Sheela na gig*. Můžeme jej nalézt především nad vstupem do kostelů (z románského období, nebo jako přenesenou část z původní stavby na stavbách novějších), ale také na světských stavbách.⁹² Menhiry a umělé jeskyně Norberg-Schulz spojuje s „*mužskou plodivou silou*“ a „*symboly ženství*“ – spojení těchto prvků (horizontálních a vertikálních – pasivních a aktivních) označuje jako „*zasnoubení nebe a země*“.⁹³ Za falické jsou dnes označovány také mrakodrapy.

V řeči symbolů je vulva považována za symbol ochrany, původ života – souvisí se symbolem Velké Matky. Falus je symbolem plodnosti, plodivé síly. *Jako symbol vzkříšení a obnovy byl falos užíván na egyptských a řecko-římských hřbitovech.*⁹⁴

Téma zobrazování těchto symbolů a tělesnosti se objevuje napříč lidskou existencí v neustálé „tendenci ,zakrývat, ale zdůraznit; tlumit, ale vlastně navodit pozornost“.⁹⁵

⁹⁰ k zajištění plodnosti se celým městem do chrámu pronáší velký dřevěný penis, v dnešní době zahrnuje mnoho pouťových předmětů – jako balonky, nebo lízátko ve tvaru falu

⁹¹ Zde je penis ochranným symbolem, který se objevuje na domech jako malba na stěně, nebo sochy u vchodu.

⁹² <https://sheelanagig.org/> - „This website aims to address the balance by listing all known figures in the UK complete with photographs and include information on figures from the continent.“

⁹³ NORBERG-SCHULZ, Ch. *Genius loci – krajina, místo, architektura*, str.51.

⁹⁴ „Falos“, in COOPER, J. C. *Encyklopedie tradičních symbolů*, s. 42.

⁹⁵ VRHEL, F. a J. MALINA: *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie 4: Antropologie sexuality: Sociokulturní hledisko*, s. 37

4.7 Pokračování?

Lidem, kteří se v prvním, nebo v druhém roce účastnili Falického průvodu jsem předložila dotazník, kde jsem se snažila dozvědět, jak si jej pamatují, co pro ně znamená a jak to s ním vidí do budoucna.

První otázka se týkala vzniku původu a tématu. Několik dotazovaných zmínilo svou potřebu nějak rituálně oslavit příchod jara a pocit, že dnes tyto oslavné rituály v naší společnosti chybí. *„Kdysi se oslavovaly prosté věci, lidé za ně pocítovali vděk, dnes jsou často brané jako samozřejmost. Lidé neoslavují úrodu, déšť ani plodnost, jsou pouze našťvaní a remcají, když se jim něčeho nedostává. Proto je podle mě důležité si ty obyčejné věci připomínat, oslavovat je a vážit si jich. Během průvodu člověk pocítuje čistou dětinskou radost z toho, že je. Že je zdravý a cítí vděk za To, co má.“*⁹⁶ Mnoho z nich také vnímalo jako velmi důležitou součást celý proces příprav a organizačního chaosu spojeného s průvodem, zároveň ale jistou lehkost, uvolněnost a spontánnost akce. Když jsem se ptala na vrchol akce, jedna z odpovědí zněla: *„vrcholem průvodu pro mě byl ten proces“*⁹⁷, jiná odpověď pojmenovala vrcholů hned několik – obřadný vrchol, když se pálí loutky, vrchol zábavy, když se jde s penisem po nábřeží a vrcholem večera táborák. Ještě zmíním odpověď *„Vrchol je všude.“*⁹⁸

Dotazovaní téma průvodu pojmenovávali jako oslavu života a radosti z něj, plodnosti, příchodu jara a nového začátku, lásky, mužství a ženství a sexuality jako takové.

Další otázka zněla, zda účastníci vnímají *Falický průvod* jako rituál. *„Rituál je pro mě nějaká činnost, která pomocí symbolických prostředků umožňuje reálnou změnu (...). Divadlo je rámec, který umožňuje rozvíjení symbolického jednání či jazyka. Podstatnou částí rituálu, jak bych ho v souvislosti s falickým průvodem chápal, je ukázání, učinění zřejmým určitého symbolického jednání (průvod s loutkami), které se i skrze tuto viditelnost (Ize se na to dívat) stává skutečným. (...) Klíčová je pro mě forma průvodu, rituální rozměr chůze. Přesun z jednoho místa po trase (podél řeky) na jiné místo a zároveň přibližování a sestup k řece či přímo do vody, jsou stěžejní pro svou tělesnou skutečnost. Nemusí jít tolik o práci symbolů a vědomé či racionalizované chápání toho, o co v rámci průvodu jde, jaké jednotlivosti umožňuje vnímat a jaké významové pole probouzí – jde totiž v první řadě o samotný akt chůze a zakoušení*

⁹⁶ P. Chroňáková v odpovědi v mém dotazníku k F.P.

⁹⁷ P. Chroňáková v odpovědi v mém dotazníku k F.P.

⁹⁸ J. Vaněk v odpovědi v mém dotazníku k F.P.

cesty. Skutečnost těla kráčejícího jarním vzduchem (a poblíž vody), fyzická práce překonání vzdálenosti, smyslová zkušenost přesunu v prostoru – to vše odpovídá povaze rituálu jakožto symbolické činnosti zaměřené k duševnímu a fyzickému přijetí stávajícího (tedy změny ročního prostředí, přicházejícího jara) – symbolická nikoli ve smyslu abstraktní či arbitrární, spíše ve smyslu jednoznačná co do svého vnitřního významu a prostá (obklopující přítomnost jara), symbolická však také v tom smyslu, že začleňuje přírodní, ne-kulturní skutečnost (střídání ročních období) do lidmi obývaného světa.“⁹⁹

Pak jsem se snažila zjistit, jak účastníci vnímají formu průvodu a otevřenost vůči veřejnosti. Názory byly vesměs pro otevřenost, zároveň ale i s obavami z nevypočitatelnosti, jakým směrem by to akci mohlo posunout, aby neztratila své kouzlo a smysl. Ohledně míry zapojení účastníků ale nejsou pochyby – ta by měla být podle všech co největší, aby tvar dál fungoval jako společné setkání, a ne jako podívaná – mezi účastníky, aspoň u většiny, by měl převládat vztah založený na známosti. Většina účastníků ocenila, že se forma průvodu posouvá směrem k jakési profesionalitě nebo minimálně náznaku nějaké dovednosti či řemesla, protože dokáže lépe komunikovat s veřejností. Jinými slovy, průvod je srozumitelnější a „nepůsobíme jako banda úchyláků“¹⁰⁰. A celkově je příjemné sledovat nějaký vývoj: „dá se tak mluvit o tom, že se to nějakou organickou cestou rozvíjí a žije.“¹⁰¹

Nedokážu si představit, že by mohl FP žít ještě mnoho let v podobě, ve které jsme ho zatím provozovali. Myslím, že pro vznik tradice by bylo potřeba vymyslet koncept příprav, který tolik nestojí na pár organizátorech, ale při kterém se dá práce lépe rozložit. Zároveň ale velmi toužím po tom, aby se nám povedlo se ještě pár let scházet na Štvanici u ohně a rituálně nadávat. Takže doufám, že se nám podaří najít nějaký udržitelný způsob provozování tohoto našeho zvyku.

⁹⁹ J. Vaněk v odpovědi v mém dotazníku k F.P.

¹⁰⁰ J. Ščerbák v odpovědi v mém dotazníku k F.P.

¹⁰¹ J. Vaněk v odpovědi v mém dotazníku k F.P.

5. Závěr

V práci jsem se pokoušela zmapovat různé podoby průvodů a kontext, ve kterém se konají. Zajímalo mě sledování způsobu existence těchto událostí ve společnosti a role, které v nich může účastník zaujmout. Snažila jsem se při tom najít nové možné přístupy při pořádání *Falického průvodu*, který podle mě má ambice k dlouhodobějšímu trvání. V průběhu jsem zjistila potřebu vymezit pro sebe pojmy folklor a tradice, protože s oběma v této události operujeme – zásadním pro mě bylo pojmenování těchto pojmů jako procesů. Pokusila jsem se sledovat, jakým způsobem mohou tradice přežívat a jaké faktory mohou ovlivnit jejich životnost.

Žádná akce nebude existovat bez skupiny lidí, která by ji iniciovala (tím spíš, má-li se opakovat víc než jednou). Není vůbec snadné a ani samozřejmé, že se tradice udržují – vždy to vyžaduje vklad konkrétních lidí. Přemýšlela jsem nad tím, jak zajistit, aby *Falický průvod* pokračoval dál a došla jsem k závěru, že každá událost musí být živena něčí aktivitou (musí ji žít její účastníci) – bez toho nemůže existovat. Což je asi důležité si uvědomit, pokud se člověk chce do něčeho takového pouštět. A přijmout to jako součást události. Jak mi řekla teta Liduška: „Jak vymřely ty babky, tak to skončilo“.

Téma průvodů mě zajímalo, protože lidem poskytuje zvláštní prostor pro setkání. Ve svém základu má něco archetypálního, co vytváří pocit samozřejmosti a obřadnosti zároveň. Tématem průvodu a jeho mapováním napříč různými kulturami i událostmi, by se dalo zabývat jistě daleko déle a podrobněji, než se stalo v této práci. Tohle byl jen osobní souhrn toho, co jsem měla šanci zažít nebo o čem jsem slyšela vyprávět. Pátrala jsem v minulosti i v současnosti a hledala tvary událostí, které mohly nebo můžou být zdrojem a inspirací pro mou tvorbu.

O divadelních událostech se většinou přemýšlí jako o událostech, kterou divadelníci pořádají pro publikum. Zajímalo mě sledovat události, které si lidé vytváří sami pro sebe, z vlastní potřeby setkání mezi sebou.

6. Přílohy

© 2018 František Nykl | www.dshs.cz

© 2018 František Nykl | www.dshs.cz

Vynášení Mařenky, zdroj: www.dshd.cz, 2018

Pust v Matulji, zdroj vlastní archiv, 2020

Pust v Matulji, zdroj vlastní archiv, 2020

Ješovské hody, zdroj: <https://www.jezov.cz/fotogalerie-zdroje/>, 2014

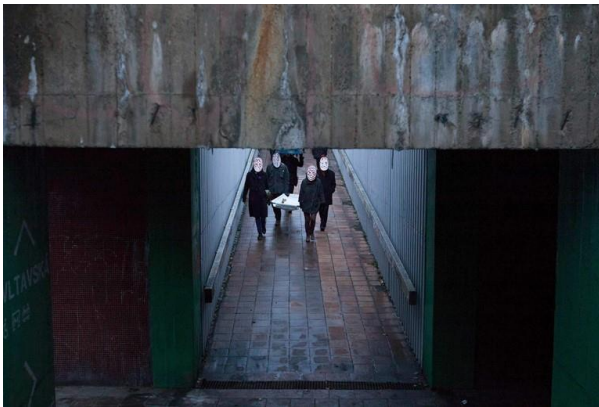
Ježovské hody, zdroj: <https://www.jezov.cz/fotogalerie-zdroje/>, 2017

„Kapličky“, zdroj: Vojta Horálek

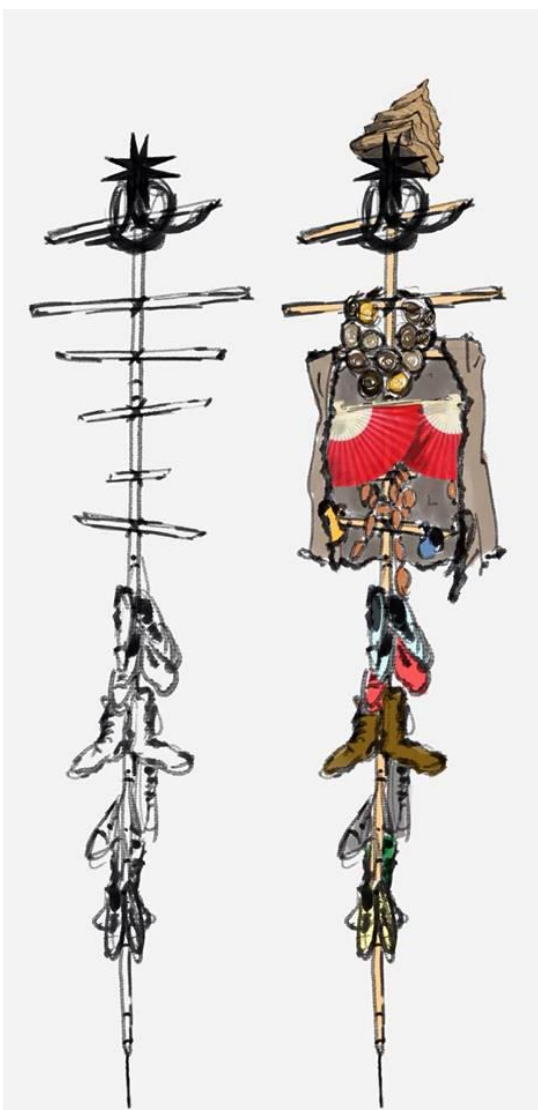
„Kapličky“, zdroj: Vojta Horálek

Procesí Adély Součkové, zdroj: <https://www.sjch.cz/adela-souckova/>, 2018

Průvod Ištar, zdroj: <https://www.youtube.com/watch?v=YnNRdoKWGqE>, 2020

Návrhy loutky Ištar – Petr Vaněk, zdroj: P.V., 2020

foto: © Werner Ullmann

foto: © Werner Ullmann

foto: © Werner Ullmann

Evangelium podle houslí, zdroj: <http://ostravablog.cz/kultura/divadlo/evangelium-podle-housli-v-ludgerovicich/>, 2013

Falický průvod, propagační materiály, zdroj: vlastní archiv, 2019

Falický průvod, foto: Sofie Sováková, 2018

Falický průvod, Foto: Zuzana Štěpančíková 2018

Artikule z webu obce Osvětimany

<https://www.osvetimany.cz/index.php/kultura/folklor>

1. Každý mladý aj i starý, domácí aj i přespolní, musí být pořádně oblečený. Pan starosta nechcú nikoho vidět v roztrhaných gaťách nebo v zamatlanej košuli nebo dokonca nekeho neolazírovanýho.
2. Žádný se nesmí dat do beču dyby dostal po hubě nebo rikat před veřejností, že nepije. Takovému se vrazí hlava do putýnky s vínem a nechá se tam tak dlouho až všecko vypije nebo se utopí.
3. Kdo by o hodech zpíval iné písničky než o víně, tož se zavře o chlebě a vodě s nejškarečí babú z dědiny do obecní býčárny tak dlouho, až se naučí zpívat o víně od kúrú andělských.
4. Nesmí se zbúhdarma šantročit s truňkem. Kdo by se přistihl, že by ho rozlival po zemi nebo si ho líl za košulu a nedaj bože si v něm pazúry umýval, tak se uváže ke slúpu, dá se před něho tuplák vína a nechá se tam tak dlouho, až bude měť očiska vyvalený jak patrontašky. Potom se mu napláská po papuli a pošle dom.
5. Kdo by byl napitý přes míru, nesmí vybřeskovat v hospodě ani doma v baráku. Na to je dost místa na pastvisku nebo v humně.
6. Chlapom se dáva vědět, že musí být káždý čerstvo oholený. Za klobúk si každý dá pěknú vonicu od svojej frajárky. Do třaslavic si dá čistou šňúrku, ne aby byl podvázaný špagátem nebo trháčem od měchovice. Do holínky si dá pořádný křivák. Mohlo by se stat, že by ich přespolni vyházali z hospody a byla by to haňka pro celú dědinu.
7. Přísně se zakazuje slobodným mládencom, mňačkat se po kútách s děvčicama. Na to je dost času po hodech v žúdfě.
8. Starým mládencom se naporúčá, aby každý kúsek tancovali a hleděli se po hodech oženit nebo se z nich nadělajú pobočáky k chomútom.
9. Slobodné děvčice a sexu chtivé paničky se nesmějú věšat chlapom na krk. Pán starosta nechcú měť v dědině peklo. Každá at' si pamatuje, že nos se utírá šnuptychlem a ne rukávem od jupky.
10. Každý ženáč nebo vdaná roba se nesmějú plést v zabraným území mládencoma.
11. Cizí osoby se varujú všelijakého mudrování nebo by mohly chodit po dochtorách a eště měť oplítačky s úradama.
12. Dyby se začali chlapci mezi sebú žduchat, tož se každý ukludí, aby si nenésl dom hlavu v šátku pod pažú nebo křivák pod lopatkú.
13. Kdo by nedbal týchto zákonú s tým se zatraceně zakrúti. Tyto zákony vymysleli pán starosta a radní s výborama a to j e teda pro káždýho svatý.
14. Kdo by měl nejakú stížnosť nech donde ke starostovi za měsíc po hodech a to esli už budú pán starosta zdravý. Ináč zajtra na obecní váhu.
15. Občanom Osvětiman se ukládá všecky hosty dobře živit enom masem z kačen, husíma stehýnkama, játýrkama, oškvarlama a dobře omaščeným zelím. Tož chaso hody máte povolený, tak at' sú hodně veselý!

Přepis rozhovoru s příbuznými z Ježova o hodech a místních tradicích

(zkrácená podoba)

Michaela Jančová (Mí), Ludmila Jančová (L), Marie Bartošová (M), Iva Bartošová (I)

Zápis probíhal zpětně z pořízeného záznamu video hovoru – nářečí jsem

zaznamenávala z odposlechu, bez znalosti zapisovacího úzu.

- Mí: Tak já jsem byla stárka před 20 rokama a od té doby jsme ani v kroji nechodili, párkrát děcka.
- M: Jakto, že to tak zanedbáváte?
- Mí: Po nás nebyly hody, kolik jsme to říkali?
- L: 2006 to ještě nebyly, jsem se dívala, protože to uměla suseda...
- Mí: No asi šest roků po nás nebyly hody.
- M: Neříkej...
- L: No protože tu spravovali ty silnice a ty kanály.
- MA: Tak co může taky ovlivnit průvody! No vidíš, to je zajímavá myšlenka – opravují silnice, nejsou průvody.
- L: Tak není kama chodit.
- Mí: A nemohli sehnat stárky, že. To je taky důvod, proč se to nekoná. Protože to je, že jsou dva stárce, dvě stárky. Když jsme byli se Zbyňou, tak oni měli jednu stárku a jednoho stárka. Řekli, že pokud nebudeme my se Zbyňou jako druhý pár, že to v jednom dělat nebudou.
- Mí: A někdy je to tak, že se nedomluví v některých dědinách a prostě to není.
- MA: No však to byl důvod, proč já jsem tehdy byla stárka. Volali do Ostravy, že jim chybí [stárka] a přemlouvali mě, že to všechno zařídí, to všechno kolem, jenom abych byla stárka.
- L: Proč, nebo kdy se to koná – tak má se to konat na toho svatého kemu je vysvěcený kostel. Třeba tady je kostel vysvěcený Jakubovi staršímu, enomže Jakuba je v červenci. Takže tady, zrovna v těchto dědinách sú hody císařské. Protože v létě, v tom červenci je pilno, moc práce, žně a tak, a tak aby se lidi nezdržovali, tak on jim tady hody dal na podzim, až je po práci. Tak to proto se tomu říká císařské hody. Ale ináč všade by měly být ty hody na toho svatého, kemu je zasvěcený ten kostel. Třeba v Žeravicích sú [hody] na toho Jana Nepomuckého, na stětí Jana Nepomuckého. Třeba v Korytné, tam nejsou všechny ty kroje, ale je to na Václava, protože tam je kostel svatého Václava. Jo ale tady v těchto dědinách se řekne císařské hody, a to je proto, že ten císař to přeložil, aby se lidi nezdržovali od práce. Potom po práci jim umožnil, aby to oslavili, ale ne během žní, nebo během práce.
- Mí: A jinak, jak se zapojuje obec – to je bohužel vždycky individuální. Skupina lidí, kteří to dělají a ostatní do toho nechcou pustit
- L: Nechcú třeba s nima spolupracovat... ale třeba ti mladí teďka, říká se chasa... ale je třeba problém sehnat ty dva stárky, že? někdy nechcú mladí a někdy nechcú rodiče. Ono je s tím taky plno starostí, však víš, že to není jenom – řekne se "dělá stárku", ale že musíš sehnat kroj, kdo ho nemá svůj... ta holka se třikrát za den přeslíká. Ráno o kostelana mšu je jeden kroj, odpoledni do průvodu druhý kroj a večer na zábavu je další kroj. To když by ses třeba [podívala na] to video, tak tam to uvidíš. Ráno mají zelené sukne do kostela, odpoledne mají ty květované sukne a večer mají červené sukne, ty plyšky – takové vínově červené.
- Mí: Já právě přemýšlám, jak se do toho zapojuje ta obec. Tak zežene se muzika, potom ten máj vlastně, tak chasa jede pro strom do lesa... a to jede zase ta chasa. Holky to zdobijú, chlapi to stavjajú.
- L: Ale to už potom na to stavjání vyhlásijú a idú třeba staří chlapi. No tak staří... protože děcka to nepostavijú, to musí tam u toho někdo trošku zodpovědně, aby to bylo postavený pořádně, aby to nespadlo, že...
- Mí: A pak se zdobí věnec, zdobí se sál a tak, takže oni se několik týdnů předtím schází – ta chasa a ti starší, co je to jak kdyby učijú, nebo co je jak kdyby vedú. A zkoušejí písničky, naučí se, jak zhruba to jde po sobě. Protože ty písničky jsou vlastně, není to, že se zpívá tak úplně jakože hala bala, co kdo chce. Má to svůj řád.
- Mí: A vlastně ten věnec a tak, to už se schází dopředu, kdy už se vlastně zpívají ty písničky a ti mladí chodijú pomáhat, ale vlastně i ti starší a dělají ty růžičky – ty papírové. To se dělá už třeba od prázdnin, se schází třeba každý pátek. První se dělají ty růžičky a pak se zdobí, ale jinak jakože by se nějak obec, jako lidi fyzicky do toho... Myjou si třeba okna, aby měli čisto. (smích)
- L: (...) Akorát třeba pochopitelně – obec musí zajistit muzikanty, pak třeba pro muzikanty oběd a sál, tak to je jasný, že to je kulturák jako obecní. Kostel taky, protože to je samozřejmě slavnostní mša - i s těma krojovanými... No a pak vlastně ten postup, tak jak říká Míša – nejdřív se jde pro mladšího stárka, pak pro staršího stárka. No a až sú stárce, tak se jde pro mladší stárku -
- Mí: - z tama sa vynášá káčer.
- L: Ano. A ta stárka dává klukovi klobúk. Pak se jde pro tu starší stárku a tam se vynášá ten věnec, no a klobúk zas mu dává. No a ty písničky, co se zpívají, šak to ty znáš, Maruško.
- M: No já jsem si vzpomněla akorát, co se zpívalo, když šel pro mě, a to bylo vlastně "tluču, tluču"...
- Mí: Jó, to tluču, tluču, ...
- M: ... to zpívá stárek...
- Mí: ... ano, než vyjde stárka.

- M+M: Potom "nechoď k nám stárečku".
- Mí: A pak je "napij se stárečku, napij, napij se zhluboka."
- M: A to se zpívá u obou stárek?
- Mí: Ano, u obou.
- L: Ivi, najděte si tu obec Ježov, nebo jak to tam je.
- Mí: Oni předělali teďka stránky, ale někde v archivu byl odkaz na... jmenuje se to "webcam ježov" a ten pán točil videa a tam sú celé hody. Je tam aji fašank, myslím natočený, a všechno možné... vlastně hody úplně začínají tím, že stárky a stárce jsou doma, a ta chasa se sejde u obecního úřadu, kde žádají o povolení hodů – starostu. A ten starosta to jako povolí a jsou tam takové, určitě jste to viděli, takové stylom "co tu chcete?" a "žádné hody nebudú..." a -
- L: "Tohle se nesmí".
- Mí: Tomu se říká "artikule". To jsou prostě pravidla, co se smí, co se musí a co se nesmí na hodech. Jo, že nesmějú mět roztrhané gatě a a takové věci. A vlastně potom, když se hody povolijú, tak se ide pro toho stárka.
- L: Ano, pak je vlastně sólo minulý stárky, třeba loňský stárky budú tancovat se starostú. Ale i toto všeccko, pokud si to najdete, tak tam by to mělo být, to čtení víš, to je furt stejné. Já myslím, že tam to určitě najdete a odposlechněš to, tak jak oni to čtú- (...)
- Mí: ... ten věnec, tak s tím věncem se pak jako kdyby oficiálně zahajuje večerní zábava. Jakože lidi už jsou všichni tam, ale krojovaní jsou venku, ten věnec zapálí.
- M: Jo, a jde se s ním pak středem sálu, ano.
- Mí: Sál se zatmí, to svítí, a to je taková jakoby pochodová hudba, kdy se vnese ten věnec, a to má zase tu (já možná budu skákat), ale to má potom další význam, že ten věnec se vlastně postaví do čela a první, jakože nic. Je normálně zábava, jsou sóla, sóla jsou: první jsou stárek se stárkou, pak jsou s rodičama a pak už – stárce všech dob, takže my si zatančíme se Zbyňkem každý rok, když tam jsme, že my jsme byli spolem. Jinak, když se vyzvedne ta starší stárka, tak se zůstávalo vždycky v Ježově u té hospody, jak je křížovatka. A hrálo se, a vlastně, kradl se káčer. To znamená káčer byl, kluci v krojách sa drží pevně, aby to tohle, a tančijú, a musí to ukrást nekrojovaný. Většinou už je to trošku domluvené, protože tady už byla utržená hlava, -
- L: - káčera, ne člověka -
- Mí: Káčera. Roztrhaných košil hromadu.
- L: Protože oni už potom mají většinou vypité a už sú všeci...
- Mí: Takže krade se káčer a pak má sólo ten, kdo ukradl káčera. Tak to je další sólo. No a pak je, to vím, že jsem byla úplně vyřízená, když jsem byla stárka, pak je [to] strašně dlouhé. Vlastně obstoupí ten věnec v určitý čas, ti krojovaní, a zpívá se písnička před zatahováním do věnce. A tam se zpívá, "aby se vybralo na věneček peněz hodně, peněz hodně...". Prostě se zpívá a tím se dává na vědomí, že se bude vybírat do toho věnce. A pak se vlastně tančí a krojovaní vytahují, že krojovaná holka ide pro nějakýho sedícího nekrojovaného, kluk ide pro holku, chvílku s nima tančí, dají je k sobě, ty dva nekrojované, a zase dva kluci krojovaní mají opasek a vlastně jako kdyby je tak tím opaskem obtočí a dovedou je k tomu věncu, kde rozlívají holky víno, a za to víno vlastně oni jim dají vždycky nějakú penězu. Je jedno kolik. Není tam, že pět korun – prostě někdo dá víc, někdo míň. A když vlastně zaplatijú, tak dají takú voničku- Aby se vědělo, že už teda zaplatili, někdo je třeba vickrát... Ale tady se dává to víno, a třeba v Žeravicích dávají ty kvítka.
- Mí: No a tím se vlastně vybírá a tím se myslím proplatí kapela a...
- L: To máš třeba týden před hodama ti stárce chodijú s těma vstupenkam barák po baráku a aji staří lidi, keří nejdú, tak, ty lístky kúpijú, a to je vlastně na ty muzikanty a na všechno takové...
- Mí: ... do toho věnce. A tím, že vybírají jakože tady to vstupné a pak v tom průvodu a do toho věnce, tak už se nemusjú spolíhat ty stárky a ti stárce na to, kde si ten kraj seženou, ale postupně vybrali a koupili, aby byla sukňa obecní...
- L: A všechno. Protože obyčejně byl problém zehnat třeba tu zelenú sukňu, nebo takovou víš, takže kdo nemá svoje, tak si to může půjčit od nich.
- Mí: Ale to se tančí v kuse. Já vím, že my jsme byli se Zbyňkem – z nás téklo! My jsme byli úplně vyřízení, protože to myslím ze dvě ze tři hodiny, prostě furt. To oni nezastavijú! My jako stárce jsme museli furt tančit, jo. A vlastně potom, až se to tohle, tak zase při tom bujarém veselí s tím, jak se to říká, tím krokem
- L: Svižným.
- Mí: Jo, se to [ten věnec] zase odnese. Když jsou třeba sóla těch rodičů a tak, tak vždycky to sólo konkrétního páru končí tím, že udělají jako trubka "tramtadadadadadadadá" a oni je zvednou na těch židlách do výšky a dají si pusku, tak jak když je oslava.
- M: No a vy víte, jaký symbol má být, nebo co má představovat ten káčer, nebo jak to vzniklo?
- Mí: To by naše babička určitě věděla, ale babička...
- L: To už vlastně nemáš těch lidí, koho se optat, nebo... nevim.
- Mí: No tak z tych starých.
- L: Nikdo takový už není. Jedině eště ta Krejčířka tu byla, ale ta už těžko, ta už... No nevim.
- I: Já jsem se chtěla ještě zeptat, když se vrátím úplně k tomu začátku, když jste popisovali, jak to teda probíhá organizačně, že je velká část zodpovědnosti na těch mladých, kteří to zařizujú, tak když se pořádají ty hody,

- pokud nejste přímo rodina toho stárka, nebo stárky, anebo někoho z té chasy, tak se vás to vlastně až tak nedotkne, že se jenom účastníte toho... [průvodu].
- Mí: Jako rodiny ne, to spíš, že jsou potom ti kamarádi, ten ročník, co se spolu kamarádijú, My třeba, Ivanko, my jsme to měli úplně jinak, se Zbyňkem. A my jsme třeba nechtěli pomoc vůbec. Nebo my jsme teda nepotřebovali pomoc, my jsme si šecky rúže udělali sami, dokonce si myslím, že aji zbyly. Protože jsme si sedli, otevřeli jsme si víno, pustili jsme si televizu... my jsme [se] každý víkend [scházeli a vyráběli]. Takže my jsme si to udělali sami. Potom to začali dělat na kulturáku, ale že by tam jenom tak někdo šel, to tady zvykem není.
- Mí: Já si pamatuju akorát nějakou tu zkoušku, ať se naučím, kdy co má být - i tak jsem v tom trochu plavala, ta role stárky je prostě přece jenom trošku jiná. Nemusela jsem nic organizovat, nikdy jsem nebyla v té následné roli, že bych tam byla třeba potom. A toto mi prostě chybělo, tady ta kontinuita, znalost těch souvislostí.
- L: Ale jináč, tak jak říkáš – když někdo chce, třeba i z těch dospělých, tak ti rodiče těch stárků tam někdy idú jim pomoct. A jináč, většinu si to ti mladí všechno [udělají sami].
- Mí: Mladí, anebo, když to řeknu blbě, furt ti stejní. Prostě, kdo k tomu má vztah, tak ide. A nekdo tam ide už z toho důvodu, že je to na kulturáku, že si tam otevřú vínečko, zazpívají si, pokekají, prostě a tak. Že přece jenom na ty hody už je to prostě taková práca – v tom kroji, a teď se zpívá to a teď se seřadíte, a teď tohle. A prostě když je ta zkouška, tak je to takové domácké, volnější, že si tam ti lidi opravdu jdou i povykládat a je to takové příjemné u toho vínečka a tak. Tady [ale] vždycky musí být někdo, nebo je někdo kdo ty kroje připraví. A další věc: obec, nebo vždycky někdo, kdo dělá ty šátky – rajdy. Takže to se dá termín, aby došly ty holky a nechaly si to na tu hlavu zavázat.
- Mí: A je v Ježově pořád ta paní?
- Mí+L: Ta už umřela.
- Mí: To bylo, jak byl ten textil, to si pamatuju, že tam někde jsme byli.
- L: Ne, ne, ne, to bylo u toho, víš u koho – jak je ta, co je teď zavřená -
- Mí: Jo, u Daněkové.
- L: U Daněčkové.
- Mí: Tam jsem byla taky. Paní už nežije.
- L: Už nežije. Eště třeba možeš takú zajímavost, že třeba teďka ty rajdy dělá Martin. Ten, co chodil ke kmotřence...
- Mí: Jo, já jsem se s ním nepotkala, ale vím o něm, vím že se učil vyšívát od kmotřenky, že...
- L: No, enomže on už teďkom dělá enom to! On už nic jinčího nedělá! On se živí tady týmto. On prostě má, já nevím, iks krojů napůjčovaných – on to půjčuje, vyšívá. Má teď kúpený vyšívací stroj, já sem tam kdysi byla, už spíš – teďkom on bývá v
- Žadovicích a teď si kúpil stroj na vyšívání a říká mě: "Kolik myslíte, že to stálo?" A tak já říkám "Osmdesát tisíc?" A on se smíl a říká "Dvěstošedesát!"
- Mí: Tý jo.
- L: On se s tým živí, jo. On opravuje a šije. Takže on třeba chodí a dělá ty rajdy. On třeba teďka po dědinách, aji tady to bylo – že obec to zaplatila a ukázával, jak se škrobilo spodničky, podruhé ukazoval, jak se kulmujú spodničky, jak se dělaj rukávce, aby sis takový ten základ dokázala udělat sama. A je to kluk, kolik má - 43,44 rokú.
- Mí: Jako po pravdě, kdybys to tak chtěla, Ivanko, shrnout, tak prostě tady s tou novou generací to pomalu odchází. Jakože už to úplně není tak, že by, jak se říká, matka to mohla předat dceři. Tady jak kdyby není kdo...
- L: Tož u těch Formanů, leda, ale to...
- Mí: Ale ta nemá děcka, takže tam...
- L: Jo, takže to třeba skončí u ní.
- Mí: Bohužel, tak tady v Ježově ještě dobré no, ale že mi to třeba připadne, že hodně, jakože už je to takové víc než folklorní, ale takové komerční prostě. Už to není tak, jak to...
- L: Byly tady babky po dědině, a všechny chodily v těch krojích, v těch sukňách, jo. Takže to vlastně šlo furt z jednoho na druhýho, jako v té rodině to bylo. Dneska už nevidíš... Nebo třeba přišlas do kostela, aspoň když třeba v týdni chodili normálně, v tu nedělu šly v kroji. Dneska už, když dojdeš do kostela, tam už není jednež ženskej v kroji, protože už tyto všechny vymřely.
- Mí: Už to není takové to ryzí, přirozené, folklorní... kdy máme potetovanú stárku, s piercingem... a já vím, že když jsem byla děcko, tak babka naša z dědiny: i náušnice sem musela sundávat, nedejbože mět nějaký prstýnek. Děcko bílé punčocháče, dospělá černé punčocháče. Teďka holky idú v hnědých punčocháčích, někdy aj bez punčocháčů.
- L: Už to prostě není přirozený. Už se to dělá jen na ty hody. Že jináč už se tady v kroji ani nejde.
- Mí: No a nějaké slovácké krúžky fungujú? V Ježově asi ne, že? Ale mám pocit, že v Žeravicích byl.
- Mí: V Žeravicích byla Rosenka, ne? Ale oni se scházeli vždycky přes prázdniny a vlastně ty děti vysloveně nacvičovali k těm hodám.
- Mí: Aha, takže zas to bylo vyložené jen k těm hodům.
- Mí: Jo, já jsem tady vedla pět let takový kroužek. A skončili jsme s korunou, takže už dva roky to [není]...
- L: Ty máš ten Ježovjánek, ne?
- Mí: No! My jsme počítali, my jsme měli aji sedm různých věcí. Na jaře jsme chodili s májíčkem po dědině s básničkama, potom jsme chodili klepačovat...
- L: Esli víte co to je?
- Mí: Velikonoce, no jasně.
- Mí: ... místo zvonů. Potom jsme měli nějaké vystoupení, vesměs v červnu a na zimu, na

- Vánoce. Potom jsme zpívali pod vánočním stromem a 25. prosince v kostele.
- L: V kostele! Při mši zpívali.
- Mí: My jsme začínali vlastně školčatama a postupně nám to stárlo, ale je taky pravda, že jsme začínali asi s 25 děčkama a skončili jsme s 11. Jó, protože o to není takový zájem... Odpadávali, ale nepřicházeli žádní noví.
- L: Dneska je takových kroužků a ten výběr, že...
- Mí: Ale my jsme nikdy nechtěli být vysloveně folklorní. My jsme byli tanečně-rytmizační kroužek. Takže naše poslední vystoupení bylo "Hrozba budoucnosti", kdy děti vlastně divadelně předváděly že se vraceli, že byli v roce 2300 a vraceli se do roku 2020, kdy jako píšeli písničky na kazeťáku a tak. A že už na začátku jsme se bavili o tom, že si už neumějí ty děti tak hrát (v té budoucnosti) tak jak teď. A končilo to tím, že se zase vrátilo do budoucnosti. A končilo se větou, že jestli si lidi uvědomují jak je to špatně to, co se děje za ty roky, že ty děti už mají enom samé mobily a takové. ... takže jsme se snažili, aby to nebylo folklorní "umcaca umcaca", ale aby měli divadlo, aby měli nějaký pohybový...
M: Širší záběr.
- Mí: Ale tady v okolí, třeba v Žadovicích je Púpava. Ale tady na naší straně je jich dost. Jako nejnámější je asi Kyjovjáneček v Kyjově. A ti jezdí i na takové ty soutěže a takové ty velké folklorní festivaly. Ale jinak tady v Ježově je, vlastně mužský a ženský sbor. Ti chlapi ještě jezdili, že si je někde volali dělat křoví na nějaké třeba husí hody a tak, že tam zpívali v krojích. A ty ženské zase jezdily do Strání Květné, na Buchlov na Velikonoce. Tak ti zase buď stlúkali máslo, nebo zpívali. Ale nic víc už tady není. Tak jak byla kmotřenka, třeba vyškrabávání vajíček – tady není nikdo, kdo by vyškrabával.
- M: Jó, už to zaniká?
- Mí: Podle mě tu není nikdo, kdo by to tak jakože dělal. Naša babička sypala pískem ornamenty.
- M: Ano, to jsem říkala Ivě, že to si ještě pamatuju, na ty hody, nebo na dožínky.
- Mí: Tak ta vždycky sypala. Ona mi vždycky říkala "Já tě to naučím!", ale já prostě na to... nemám k tomu... neumím to.
- M: Nelákalo tě to jo...
- Mí: ... Takže jediný kdo, tak to si vlastně obrázky vzala paní učitelka ze školky, která se to naučila malovat tužkou a teďka maluje na trička, na boty a na kamínky. Jo, ale tím pískem ne. To třeba naša mamka se trošku učila, ale není to tak, že by si ju někdo volal, nebo že by v tom jela dál. Takže toto zaniklo, ty vajíčka zanikli... Vyšívat kroje, tak to... ta spíš šije, ale vyšívat kroje, že by byl v Ježově někdo, tak jak kmotřenka, kdo by vyšívál kroje, tak ne.
- Mí: Na Slovácký rok vždycky, bratr Hlaváč – jediný pán, co zpíval s téma starýma babičkama dycky. Tak ten plétl mastielka.
- To vím, že on nám dycky vykládal, že z těch hus musí být právě, nebo levé, nebo prostě aby to sedělo, aby to dobře bralo ten omastek. A propítal to. Takovéto ne odšvihlé, ale opravdu poctivé řemeslo, to už taky tady není. Takže v tom Ježově, já vím, že naše babička z toho byla nešťastná, kam to spěje. Několikrát říkala, že prostě, že ten Ježov, tady bylo všechno. Tady bylo divadlo...
- L: tak jak to bývalo všady, že-
- Mí: Bývala to vesnička středisková. A ono už to lepší nebude.
- L: Ale to tak všady na těch dědinách asi upadá... Protože ti staří lidi vymírají... a ti mladí ani nemají na to času!
- M: Ale víš co, někde se to obnovuje, někde se to dokonce zavádí. Nebo se snaží vytvořit nějakou novou tradici, prostě přijdou náplavy a...
- L: Musí být člověk, kerý má zájem to zorganizovat.
- M: Určitě. Na tomto je to postavené.
- L: Když nemáš toho člověka... On by to třeba zlákal. Jo, kdyby Míša třeba řekla: „Ano, já to založím.“, třeba by zlákala nekeho, ale musí být někdo, kdo to začne.
- M: Musí být ta vůdčí osobnost.
- Mí: Brácha třeba, jak hraje v té dechovce, tak oni hrávají dost na Břeclavsku a na Brněnsku. A on říkal právě, že oni prostě chcou. Oni tam chcou nějakou tu tradici založit. My máme kyjovský kroj, Žeravice mají žeravský kroj – oni mají nějaký kroj. Oni mají smíchané všecko, kde jak co najdou, ale hlavně že mají kroj a můžou být v kroji. A už dopředu shání, co by jak si k sobě mohli dát, a mají to pomyslkované, ale prostě ty hody chcou.
- M: No a když jsi z Kyjova, jak tam jsi zažívala hody nebo nějaké tradice?
- Mí: Já jsem ještě jako děcko chodila do toho Kyjovjánku. To jsme byli i v průvodu jako třeba na hody, na Slovácký rok, nebo tak. Ale ten Kyjov je prostě zas: kdo není v krůžku, tak tam nemá co dělat.
- M: Takže je to takhle postavené, že veškerá organizace, je pod hlavičkou toho kroužku
- Mí: Ano. Já vím, že my jsme tam kdysi chtěli jít za Kyjov a oni to měli prostě poskládané v tom průvodu... Kyjovjáneček, starší Kyjovjáneček a my jsme nebyli. Tak mi to tak připadá, že oni si to tam dělají sami pro sebe.
- M: Jo, že potom už je to uzavřená skupina.
- L: Tady třeba když sú ty hody, tak dojde tam deset Žeravjáků, osm ze Skornic, ... Protože chodili děcka třeba do Ježova, tak Ježovjáci idú v kroji třeba do Žeravic. Že jsou jako hosté.
- M: Poměrně novější tradici v Ježově, protože za nás to nebylo, to jsou sóla. Víam, že bývala doba, kdy Ježovjáci byli strašně nazlobení, protože se zpívalo – vždycky třeba když muzika měla pauzu, večer na zábavě. A najednou si stoupli Žeravjáci a začali přezpívat, ale žeravské písničky, které Ježovjáci neznají. Takže tam zpívalo pět žeravjáků a Ježovjáci se na ně dívali a

- nemohli se ani přidat a bylo to tak, jak kdyby čím dál častější, a vznikly z toho třenice. Takže oni to teďka vychytali tak, že prostě dali prostor každé té cizí dědině kerá došla
- L: Kerá chtěla třeba zpívat svoje.
- Mí: Tak oni jim udělají nástup, takže oni při tom jako nastúpíjú, stoupnou si do kruhu a zazpívají třeba dvě písničky a pak zase odejdou. A pak si člověk až řekne: "jé, bylo tady osm Skoroňáků, sedm Žeravjáků..." a dostane se jim prostor a už se necpú tam, kde [nemají]... A to je poměrně nová tradice tady.
- Mí: Víím, že oni se docela pošcorpili kvůli tomu, že zpívají.
- Mí: takže teď ty okolní dědiny na to taky dostanú prostor. Někdy sú tam tři, někdy je jich tam víc, holky, kluci...
- L: Ale ty děcka sú zase rádi, že ti dojdú a že jim jak když pomožú. Taky když na ty hody je tady 150 lidí v kroji, tady – na Ježov, tak kde by se vzalo tolik lidí, že? No takže prostě dojde jich deset z tama, osm z tama. O potom zase idú oni tam k nim, když tam něco je.
- Mí: Jo, protože Ježov je poměrně známý tím, že tady bývají hody.
- Mí: Hodně lidí na to, jak to uvadá, tak se snaží dodržet eště aspoň minimálně tu tradici těch hodů a fašaňku v tom únoru.
- L: A vy teda v krojích už nechodíte?
- Mí: Já ani nevím, my jsme loni... Loni už vlastně nebyly, předloni já si už ani nepamatuju.
- L: Tak třeba dva roky, nebo rok jste nebyli, ale předtím ste s těma děckama však byli.
- Mí: Teď už to člověk tak neprožívá. Třeba teď už by to bylo zas lepší, protože ty děcka už se v podstatě postarají sami o sebe, ale ve chvílím kdy jsem byla s něma, tak jsem nemohla být s tou chasou - nemohla jsem s nima zpívat, nemohla jsem být s něma v kruhu. Vysloveně jsem teda byla oblečená a vedla za sebú děcko.
- L: Než oblečeš ty děcka, tak obléct sebe, už nebyl čas.
- Mí: To je vlastně Eliška, Terezka, Natálka
- L: Jožin!
- Mí: - to jsou tři holky, což je času než je oblečeš. Teď je vlastně Josífek, eště jezdil Honzík shora a pak jsme byly já a Renata. Takže sedm lidí do kroja, to jsme začali brzo... a pak už jsme říkaly, kašleme na to, a oblíkly jsme jenom děcka.
- M: Tak to třeba zase přijde.
- L: Ti starší někdy taky chodíjú...
- M: No bývalo to tak, chodili i ti starší.
- M: Ještě to bylo určené nějak, že ti starší měli na hlavě něco jiného...
- L: Jó, ty bílé šátky. Čepec a bílý šátek.
- Mí: Já jsem se k šátce ještě nepropracovala!
- M: A já jsem měla šátek jako mladá. Nám je tehdy dávali, ty rajdy nosily jenom stárky, ale pak se objevovalo to, že i holky, které nebyly stárky, měly rajdy.
- L: To né, to může jít v čepci jenom, nejakým tom pěkným vyšívaným. Anebo potom ten čepec obyčejný a na to ten bílý šátek. Ale né v rajdě.
- M: Jo takhle, v rajdě ne, aha.
- Mí: Já jsem šla třeba se zapletenýma vlasama. Kdyby mě řekli možeš jít v kroji, ale musíš mět šátek, tak to já radši v tom kroji nepudu. Za tetičku!
- M: No jo. Připadala jsem si fakt jak tetička, ale některým to slušelo, některé holky v tom vypadaly hezky, ale já jsem si v tom jak tetka připadala, to je pravda.
- L: Já jsem se ještě chtěla zeptat. Kdy se tak přestaly nosit ty kroje normálně? Já si pamatuju, že kmotřenka ještě chodila v kroji a...
- L: No tak kdy se přestaly nosit? Jak vymřely tady ty staré babky, keré v tom chodily.
- L: Takže to je tak někdy, já nevím, před 2000, nebo takhle, 2006...?
- Mí: No, generace naší babky, kerá teď zemřela a měla vlastně 90, tak tady ty babky v tom kroji víceméně chodily – jako v tom starším věku, chodily už jen svátečně – naša babka v tom třeba chodila opravdu do kostela. Ale jakože by v tom běžně chodila, tak taky ne.
- M: Tak kmotřenka jo. Ta v tom chodila pořád.
- Mí: A naše stařenka taky. To znamená, ti co byli narozeni kolem roku 1900, si myslím.
- M: Kmotřenka byla ročník 1910, tak tam to ještě přetrvávalo – a možná to bylo i individuální. Já si pamatuju, že babička, ta když byla v Ostravě, nosila „městské oblečení“ a když přijela do Žeravic, dala si zase kroj.
- L: Doma chodily taky v zástěrách, enom tak, protože to bylo pohodlnější, než se vázat do tech sukní, že.
- Mí: Ale jestli tu je někdo, kdo by chodil pořád...
- L: Teď už ne.
- Mí: Teď už vůbec. Teď už ani jedna.
- L: Já si myslím, že poslední, kdo chodil třeba aspoň do toho kostela, byla Křížová. Stará Křížová, tys ju ani velice neznala. Není to tak dávno, co umřela. Nebo naproti Rybová – naproti nás. No ale ta umřela, je to kdy – Jožin se narodil akorát.
- Mí: Sedm rokú...
- L: No tak ta.
- M: Takže už to zaniká.
- Mí: Takže kdybys to chtěla shrnout, tak poslední desetiletí tady vlastně už v tom kroji nikdo takhle nechodí.
- L: Co si pamatuju, tak jak bych řekla nejmladší, tak ta Růža Daněčková – ta chodila v kroji.
- Mí: Jó! Ona aji, se sekačků, s motorovků, sekala trávu v suknách.
- M: A ta mohla být kerý ročník asi narozená?
- L: Květa je pětáctýřicátý a ona je o pět rokú starší, tak sedmatřicátý.
- M: Takže jí už je taky přes osmdesát
- L: Tak ona už je taky jak dlúho mrtvá... to už bude patnáct rokú. Neco sem chtěla říct a už nevím... no prostě, jak ty babky, říkáš do kdy, povymíraly tady ty starší babky, keré v tom chodily, tak tím to vlastně zaniklo. Jo, tyto mladší už žádná v tom nechodí. Ony v tom opravdu šly, třeba ta

- Jarka, tak taky enom když nekde, třeba na pohřeb, nebo nekde tak víš, ale normálně běžně už v tom nechodili.
- L: A ještě mě napadá otázka, jestli vy si doma nějak udržujete tradice? A kdybych to měla zkonkrétnit, jestli si doma zpíváte písničky, lidovky?
- L: Týjo! Ten Jožin, ten občas, ne? (*smích*)
- Mí: A já jsem, říkám, měla obě dvě děti v tom Ježovjánku.
- L: No Jožin ten když začne zpívat, ten... počkej, jak jednu dobu zpívali furt tu "Tluču, tluču". Hráli si s Eliškú. Zavřeli se jeden v pokoji – to budou tak dva roky, co si zpívali Tluču, tluču.
- Mí: Ona vedla ten Ježovjánek učitelka ze školky, která k tomu měla taky takový bližší vztah – to je ta, co se naučila malovat jak naše babička, ale maluje to tema fixkama. A ona dost do té školky vnášela i tady – že opravdu ty děti učila tady ty hodové písničky a učila je... Volala si tam naši babičku, aby jim tam vysypávala, volala si tam tu paní, co šije ty kroje. Jakože u nás tady v Ježově se to dost na ten folklor zaměřuje, ale je to díky tomu, že tam je ta učitelka.
- Ale že bychom my tady doma nějak folklorně zpívali to asi
- L: Ne, to ne. Říkám, to ty děcka – oni to v té školce možná dělali, a proto ten Jožin tak velice s tú Eliškú zpívali.
- Mí: Paní učitelka právě byla dost zatížená na takové ty vystoupení s těma školčátkama a na ty Vánoce a Velikonoce, takže takto je ona vedla právě k tomu folkloru. Takže ty děti to znají z toho. Ale já třeba když se zamyslím, mezi mladýma tady toto, tak možná ano v Ježově jsou Kopečci a Vadůři, keří chodili právě do toho Kyjovánku. Ale tady to sú dvě rodiny a mají každý dvě děti, jo, takže kromě těchto dvou rodin není tady nikdo takový mladý, že by se věnoval více tomu folkloru. A my tak úplně stejně. Bohužel.
- L: Tak to je prostě nějak přirozené podle mě. Že to se formuje a člověk se do toho nemůže vůbec tlačit.
- Mí: Nevím. Jako je fakt, že když jsem já byla děcko, tak jsem měla napsané právě ty hodové písničky, znala jsem je. Ale naša Natálka ona teda ráda maluje, ale že by měla nějakou tendenci...
- L: Tak třeba se to bude vyvíjet, ale těžko říct jako k čemu se přikloní.
- M: Tak, je to i otázka příležitosti.
- L: No, abys tam měla proč ty hody, k čemu se ty hody dělají – tak to je na toho svatýho, že.
- Mí: Jinak je to hodně různé. Protože tak, jak říkala babička, tady se třikrát převlíká kraj. Chlap teda ne.
- L: Chlap né.
- Mí: Ten si musí enem vyzút boty, že. Ale někde třeba vedle v dědině je to zas úplně jinak.
- M: A v Žeravicích se nepřevlíkali, nebo jo?
- L: V Žeravicích je enom jeden kraj, takže tam to nebylo jak tady, šest sukní...
- Mí: Ten termín hodů mají ostatní dědiny to asi jinak. tím, že v Ježově bývaly hody taky dva dny, anebo v nedělu?
- M: No však jo, to bylo ještě za mě.
- L: Třeba v Žeravicích jsou v nedělu, protože tam sú o prázdninách. Takže tam, když děcka nejdu do školy, tak si vezou den dovolené a jedou tam klidně v neděli. Ale tady, když to bylo v nedělu, tak po odpoledni kdo byl [*odjinud*] - vy jste byli z Ostravy, Josefka byla z Ústí...
- L: Tak v nedělu na večer jeli všichni dom.
- M: Už byla ta zábava poloprázdná.
- L: Zábava byla normálně v sobotu a v nedělu byl ten věnec, jako ta hodová [*zábava*]. A proto oni to předělali na tu sobotu, aby ti lidi, prostě v sobotu byli na zábavě, vyspali sea v nedělu po obědě mohli jet, ale už bylo po hodech. Tak z toho vlastně za prvý ani neutřžili, když se nešlo na tu zábavu a ti lidi z toho taky nic neměli – no nic neměli... tož neměli!
- I: Mě ještě napadá, teto, když si třeba vzpomeneš na hody ze svého dětství, tak jestli se to nějak hodně proměnilo?
- L: Ty základy, to je furt stejný. Ta podstata, nebo jak by to člověk řekl, co tam ty stárky...
- Mí: Ten scénář je daný... víceméně.
- L: Takže tam se nemá co měnit. V Žeravicích byl zvyk ještě ten, že vlastně, než se šlo přes tu obec, tak se šlo na fáru, pozvat farára. To bez toho nemohlo být, aby se nepozval farář na hody. Tady třeba ne, protože tu teďka farář není. Že kdyby tady byl býval, tak taky by se třeba šel pozvat. Jo? Ale tam se muselo jít jako toho faráře pozvat a taky byl třeba farář na muziku večer, tancoval, nebo netancoval, ale tak ta stárka ho třeba vzala tancovat. Farář se pozval a starostu se žádalo o povolení hodů.
- M: No a dožínky, ty nebyly od kmocháčků? Od té doby, co byli hospodáři kmocháčkovci? Nebo se potom ještě někdy obnovila tradice?
- L: No tak ne, za tu dobu, co jsme tady, dožínky nebyly.
- Mí: Já mám fotky, kdy byli Kmotřenka a náš taťka. Mě se zdá, že potom už nebylo. Ale mě se zdá, že oni totiž před třema rokama začali něco vymýšlet, že by se mohlo něco nacvičit, protože Ioni mělo být 700 let Ježova. A oni už měli takové oslavy vymyšlený a všechno domluvený.
- M: A do toho přišla Corona
- L: A všechno se zrušilo. Žeravjáci tu měli přijet, nějaká cimbálka tu měla být...
- Mí: No a právě vím, že když to začali plánovat, tak se bavili, jestli jako kdyby neudělali vystoupení tady těch dožínek. Že by to bylo pěkné to obnovení, nebo aspoň ukázka. Víím, že taťka se s něma o tom bavil, že v podstatě už si lidi ani moc nepamatují, jak to bylo...
- M: Že už nežijí ti, kdo to zažili.
- Mí: že to není jenom tak jednoduché, že tam bylo strašně moc úkonů a [*tak*]...
- L: A tak určitě by se eště někdo našel.

- Mí: Naša babka určitě má někde na hůře schovaný scénář.
- L: Určitě by se to nějak dalo do kupy... jenomže vloni to zrušili, a že to bude teď letos.
- Mí: 12. června myslím nějak v červnu. A to podle všeho asi nebude.
- L: No ale já jsem se kerýsi den koukala na počítač a normálně se tam ukázalo malinký okýnko a starosta tam měl to, že ty skleničky z oslavy se přesouvají zase na rok.
- Mí: Skleničky – všude 700 let, 2020. Všecko aji pódia, všecko
- L: Tak nebyli určitě jediní, kteří to měli takové. Ale říkám, teď se mi tam normálně naskočilo, že to bude až 2022. A kdoví co bude 22...
- Mí: Aby se předvedli hasiči, fotbalisti – v Ježově byl Ježovjánek, skauti – chtěli, aby se ty děti předvedly na tom pódiu, co všechno umí. Jako že by to byla opravdu pěkná akce. Ale bohužel, a teď je otázka, co se rozjede a v jaké kvalitě po těch dvou třech letech, kdy se nic nedělo a kdy ty děti, co tam chodily odrostou a řeknou si, my už nechcem ...
- L: Určitě by se stačilo něco nacvičit, nebo tak, ale už je to takový... jiný.
- M: Je ta tradice přerušena.
- Mí: Ani Máj se nestavěl loni, že...
- L: No nic se nedělo loni... Počkej, ale neměli postavený máj ty děcka?
- Mí: My tady máme teď docela dobrou základnu těch mladých.
- L: Tak jak bylo na tu zábavu, protože teďka, co je ten starosta, tak zavedl na hody v pátek cimbálovku. Loni, se hody zrušily, ale mladí, že oni si tu cimbálovku [nechájí], ale starosta řekl, já s tím nic nemám.
- Mí: A udělali si to sami. Jakože enem sú tam pozvaní lidi, že to nebylo veřejné a bylo to veřejné a starosta tam seděl s nama, ale bylo to mimo obec – neoficiálně. Protože starosta by z toho měl problémy. Taky dojde doba, to jsou mladí 25 roků a pomaličku se to začíná taky ženit a vdávat a tady je docela problém v Ježově, že odcházají ti mladí. Tady není kde stavět, kde zůstat, takže prostě... vidím to s tím folklorem a s těma tradicema tady bledě.
- I: To jsme ukončili tak trošku negativně.
- L: Jak ten test teďka došel – že prodavačka říká: "chcete negativní nebo pozitivní?" (...)
- I: Bylo to obsáhlé, já vám opravdu moc děkuju, že jste si na to udělali čas. Tak vám to pak určitě poskytnu k přečtení, jestli to bude stát za to...
- Mí: No já jsem právě nezpracovávala hody, ale já jsem dělala na střední, středošskou odbornou činnost – ale dělala jsem o Slovákém roku právě, v Kyjově. Že je tam tolik těch obcí a kolik tam bylo z toho regionů a kolik druhů krojů a kolik celkově tam bylo lidí, a to programové pásmo. A já jsem porovnávala dva ročníky víc, takže jsem do toho taky tak trochu zabrousila. Ale to byly ročníky 94.
- L: Slováký rok vždycky bývá po štyrech rokách, dneska měl být po dvou rokách, protože je sté výročí založení Slovákého roku. Enomže taky už to zrušili.
- Mí: My jsme říkali, že Slováký rok nebyl jenom jednou, a to kvůli druhé světové válce a teď kvůli koronaviru.
- L: No kor na ten Slováký rok! To jsou daleko větší přípravy než třeba tady ty hody, že. Tak teďka co, až to všechno nachystají a poobjednávají, tak se to zruší? To je to blbě prostě...
- Mí: Ale ten Slováký rok už je přece jenom hlavně pro ty lidi, jako pro ty návštěvníky. Tady ty hody jsou pro ty hodující, jo. Jako pro ty tanečníky a že se pochytají a opijí a zazpívají, ale ten Slováký rok je už opravdu dělaný takto, že už tam jsou hodně vystoupení a různé kapely, jako dechovky – no, je spíš pro ty lidi. A teď prostě bez těch lidí i kdyby něco bylo, a i kdyby to třeba povolili, tak tam to bylo totiž hodně i na zahraniční, to bylo opravdu čtvrtek, pátek, sobota, neděla nabitě, my když jsme tam byli, tak jsme nevdědli, jestli máme letět na letňák, nebo do parku, protože toho bylo hrozně moc. Takže ono je to opravdu strašné přípravy, organizační.
- L: No a když to připravuju, tak se to stejně zruší.
- Mí: Když se zruší hody v Ježově, tak se zruší kapela a je to. Protože v podstatě kulturák je obecní, koláčky sa pečú chvílu předtým, že.
- L: Ale koláčky si stejně sníš, takže takový problém to není...
- I: A dokážete si představit, že by byly hody takhle veřejné, jako ten Slováký rok? Jako třeba Jízda králů je taková, že tam jezdí ti turisté a koukají na to.
- L: Tak takhle, třeba tady, to určitě nepojedú lidi z daleka, to radši se dojdú podívat na ten Slováký rok, že tam už je toho víc, viš, všeckeho.
- Mí: No tady je jak kdyby jeden typ kroja, tady opravdu dojedou maximálně rodinní příslušníci...
- L: Anebo třeba ze zvědavosti někdo z okolí, nebo tak.
- Mí: Ale úplně stejně tak jak já bych úplně tak třeba nejela se podívat na hody někde do Osvětiman, když tam nikoho neznám, jenom abych to viděla, tak asi by sem nikdo takto nejel. Na zábavu ano! Ale že bych se jela do toho průvodu jenom tak podívat... Ale do toho Kyjova, kde ide ve špalíru -
- L: - dvacet dědin třeba!
- Mí: Ano a jedna má ty zelené sukne třeba, jedna má růžové, oni některé mají žluté a jsou poskládaní a jdou v tom průvodu. A vlastně jde přes celé náměstí a končí asi za tři kilometry.
- L: No od vlakového nádraží až na náměstí.
- Mí: A oni začínají tak, že jsou dopředu dána stanoviště, kde se má ta dědina (*připravít*) a teď oni je vypouštějí a oni se řadí do toho jednoho celého procesí. Ale já nevím kolikátí my jsme byli, Ježov. Ale tam je

třeba šedesát tich dědin a když v každé je padesát lidí, tak to je prostě...
L: Kvanta! kvanta lidí.
Mí: A teď mezi tím jezdí ty maminky s těma dobovými kočárkama.
L: A teď tam někdo jede a mají nazdobený vůz a jedou s koňama. Teďka ten kůň tě tam začne olizovat, když tam stojiš nekde.
Mí: Každý zpívá si to svoje a náš Josífek třeba, celou tu trasu projel na tragači.
L: Děda ho vézl.
Mí: A celou dobu spal, klobúk tak shozený.
L: Vypadal, jak kdyby byl ožralý!
Mí: Ale tak jak samy určitě cítíte, tak je to opravdu spíš pro ty lidi na to dívání.
M: Je to divadlo, jo...
Mí: Že u toho Slováckého roku je to spíš o dívání se na něco než tady ty Ježovské hody. Kdy ti lidi opravdu...

M: ... baví se sami.
Mí: Ano.
L: Tak.
Mí: Jo, že vesměs lidi to pojmu tak, že ti co nejdou v kroji, že se s někým potkají, s někým prohodí pár slov.
L: Nebo sem dojedú třeba na návštěvu, nebo neco. Neviděl si jich roků, že...
Mí: Ale není to vysloveně tak, že by došli čučet na to, jak ti krojování něco předvádí. Takže toto je takový ten rozdíl. Je to jiné.
(*hluk, koukám do kuchyně*)
Mí: Co vaříš, co vaříš?
I: No pivo, taťka přišel z obchodu.
Mí: Jo pivo! Já myslela, že poklička.
Tomáš: Nazdar! "Eště si já, eště si já..."
M: Ano, my ten folklor máme pořád.

7. Seznam použitých pramenů a literatury

- BRAUN, K. *Divadelní prostor*. 1. vyd. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2001. ISBN 80-7008-37-X
- BRAUN, K. *Druhá divadelní reforma?* 1. vyd. Praha: Divadelní ústav, 1993. ISBN 80-7008-037-X
- BROCKETT, O. G. *Dějiny divadla*. 2. vyd. Praha: Divadelní ústav a NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-576-0, 2008
- CÍLEK, V. *Krajiny vnitřní a vnější*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-42-7
- COOPER, J.C. *Encyklopedie tradičních symbolů*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0761-8
- JODOROWSKY, A. *Psychomagie*. 1. vyd. Praha: Malvern, 2015. ISBN 978-80-7530-012-6
- KAFKA, L. *Dárek z pouti: poutní a pouťové umění*. 1. vyd. Praha: Lika klub: Etnologický ústav AVČR, 2009. ISBN 978-80-86069-52-4
- KARLOVÁ, J. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. 978-80-7465-076-5
- NORBERG-SCHULZ, CH. *Genius loci – krajina, místo, architektura*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2010. ISBN 978-80-7363-303-5, 2010
- OBRÁTIL, K. J. *Kryptadia I.: příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu*. 2. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-223-6
- PAVIS, P. *Divadelní slovník (Slovník divadelních pojmů)*. 1. vyd. Praha: Divadelní ústav, 2003. ISBN 80-7008-157-0
- PILÁTOVÁ, J. *Hnízdo Grotowského*. 1. vyd. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2009. ISBN 978-80-7008-239-3
- SCHECHNER, R. *Performancia: teorie, praktiky, rituály*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2009. ISBN 978-80-8936-911-9
- SCHECHNER, R. Účast obecenstva. In *Scénografie: výběr článků ze zahraničních časopisů*, 1972, s. 49-66.
- SOCHOROVÁ L. *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: Člověk a lidová kultura: Člověk a lidové divadlo*. 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2005. ISBN 978-80-7204-309-5, 2005
- VRHEL, F., MALINA, J. *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie 4: Antropologie sexuality: Sociokulturní hledisko*. 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2002. ISBN 80-210-2821-1
- WINTER, T. *Jdi na venkov! Výtvarné umění a lidová kultura v českých zemích 1800-1960*. 1. vyd. Řevnice: Arbor Vitae, 2019. ISBN 978-80-88256-10-6

ZÍBRT, Č. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN80-7021-624-7

MALÁ, Z. *Divadlo-cesta, divák v pohybu*. Diplomová bakalářská práce, DAMU v Praze, 2007.

MUDRUŇKOVÁ, K. *Pohled členů folklorních souborů na folklor a folklorismus v ČR*. Diplomová bakalářská práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, ústav Etnologie, 2012.

BUŠÍKOVÁ, Z. *Symbole v moravských lidových písních*. Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010.

Sborník k prvnímu Festivalu Otevřených dveří NaHajany 19!8! – 20!8! LN 2020

Elektronické zdroje

Katedra urbanismu a územního plánování: Veřejný prostor
<http://www.uzemi.eu/pojmy/verejny-prostor>

Jači i od virusa: Halubajski zvončari potjerali zimu, zle duhove i koronu, 2021
<https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/halubajski-zvoncari-potjerali-zimu-zle-duhove-i-koronu/>

Hody: připomínka zasvěcení kostela i poděkování, 2014
https://slovacky.denik.cz/zpravy_region/hody-pripominka-zasveceni-kostela-i-podekovani-30140822.html?fbclid=IwAR17NKxLUIXdzhyISJ5SfLLYAlbzWFjyWc1D79iHTiKVqjk92_KVXV2L9kY

"Via Sancta" (Svatá cesta) <https://historie.praha19.cz/index.php/svata-cesta>

Výstava Cena Jindřicha Chalupického 2018 <https://www.sjch.cz/vystava-cena-jindricha-chalupeckeho-2018/>

Film pro nevidomé a neslyšící, iniciační jurta. Finalisté Chalupického ceny vystavují
<https://magazin.aktualne.cz/kultura/umeni/cena-jindricha-chalupeckeho-vystava-veletrzni-palac-praha/r~ad0f8310e81911e8b474ac1f6b220ee8/>

Cena Jindřicha Chalupického letos nebude mít laureáta. Finalistky a finalisté se rozhodli nesoutěžit, 2020 <https://artalk.cz/2020/08/05/cena-jindricha-chalupeckeho-letos-nejbude-mit-laureata-finalistky-a-finaliste-se-rozhodli-nesoutezit/>

Pavlica zazpívá Krista, 11. září 2001 https://www.idnes.cz/kultura/hudba/pavlica-zazpiva-krista.A010911_115253_hudba_kne

Evangelium podle houslí v ostravské katedrále Božského Spasitele, 2010
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1098528273-krestansky-magazin/410236100121004/>

Evangelium podle houslí, 2009 <https://vtava.rozhlas.cz/evangelium-podle-housli-5159691>

Proti masturbantům falešné kultury dvě stě let „písní krátkých“ Jana Jeníka z Bratřic, 2009 <https://www.magazinuni.cz/literatura/proti-masturbantum-falesne-kultury-dve-ste-let-%E2%80%9Episni-kratkych%E2%80%9C-jana-jenika-z-bratric/>

Sheela-na-gig <https://sheelanagig.org/>

Veřejný prostor https://cs.wikipedia.org/wiki/Ve%C5%99ejn%C3%BD_prostor

Tradice <https://cs.wikipedia.org/wiki/Tradice>

Zvončari <https://hr.wikipedia.org/wiki/Zvon%C4%8Dari>

Průvod <https://www.nechybujte.cz/slovník-současné-čestiny/pr%C5%AFvod>